

Сяргей Кавалёў

**Стомлены
д'ябал**
П'есы

Минск
И. Логвинов
2004

УДК 882.6-31
ББК 84 (4 Бел)
К 12

 Другі Фронт Мастацтваў

Куратары
Ілля Сін і Зміцер Вішнёў

К 12 КавалёўС.

П'есы. — Мн.: І. П. Логвінаў, 2004. — 216 с.

ISBN 985-6701-43-0.

Выкарыстоўваючы сюжэты, матывы, вобразы беларускай літаратуры, Сяргей Кавалёў стварае свой непаўторны драматургічны свет, вырабаўвае старадаўнія рамантычныя гісторыі сумнай іроніяй нашых дзён.

УДК 882.6-31
ББК 84 (4 Бел)

ISBN 985-6701-43-0

© Сяргей Кавалёў, 2004
© Выдавец Логвінаў І., 2004

ГЕРМЕНЕЎТЫЧНАЯ ДРАМАТУРГІЯ, АБО АКТУАЛІЗАЦЫЯ ЗАБЫТЫХ СЭНСАЎ

Старажытнагрэцкія філосафы казалі, што прызначэнне кожнай рэчы вызначаецца яе прыродай. Так і прызначэнне чалавека вызначаецца ягонай сутнасцю, ягоныя зацікаўленасці і здольнасці абумоўліваюць выбар таго ці іншага віду дзейнасці. Як гісторык літаратуры і драматург у адной асобе, я займаюся герменеўтычнай драматургіяй: спрабую актуалізаваць у сучаснай тэатральнай культуры адметныя помнікі літаратурнай спадчыны, ажывіць забытыя сэнсы і значэнні.

Нашае пакаленне, якое цяпер называюць пакаленнем “тутэйшых”, прыйшло ў літаратуру ў другой палове 80-х гг. XX ст. — у часы “перабудовы”, але ў творчасці сцвярджала сябе напачатку 90-х гг. — на хвалі нацыянальнага адраджэння. Калі ў 1987 г. афіцыйна ўтварылася таварыства “Тутэйшыя”, то разам з іншымі секцыямі была створана і секцыя драматургіі. Не ведаю, ці меў хто з нас на той час хаця б паняцце пра тое, як пішацца п’еса, не кажучы ўжо пра самі п’есы. Але структура арганізацыі стваралася навыврост і — трэба праўду сказаць — на ўзор “дарослага” СП, назва таварыства паходзіла ад назвы славутай п’есы Янкі Купалы, таму ніхто не сумняваўся, што неўзабаве разам з вершамі, апавяданнямі, крытычнымі артыкуламі мы пачнем пісаць

і драматургічныя творы. Як ні дзіўна, мы не памыліліся: раней ці пазней, з большым ці меншым поспехам у драматургічным жанры паспрабавалі сябе Міраслаў Адамчык, Міхал Анемпадыстаў, Пятро Васючэнка, Лявон Вашко, Лявон Вольскі, Максім Клімковіч, Вольга Куртаніч, Ігар Сідарук, Уладзімір Сцяпан, Андрэй Федарэнка, а таксама аўтар гэтых радкоў, колішні крытык, даследчык маладой беларускай паэзіі.

Колькі слоў трэба сказаць пра тэатральную сітуацыю ў Беларусі і пра стан нацыянальнай драматургіі напачатку 90-х гг. Як вядома, у савецкія часы беларуская драматургія карысталася поспехам у гледачоў неабсяжнай шматнацыянальнай краіны; п'есы Кандрата Крапівы, Андрэя Макаёнка, Анатоля Дзялендзіка, Аляксея Дударова ставіліся ў сотнях тэатраў ад Брэста да Уладзівастока. З другога боку, з 23 прафесійных тэатраў рэспублікі толькі тры былі беларускамоўнымі (Дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, Дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа і Тэатр юнага гледача), а рэпертуар тэатраў Беларусі нічым не адрозніваўся ад рэпертуару тэатраў Расіі. Ад Брэста да Уладзівастока ішлі тыя самыя п'есы маскоўскіх драматургаў, руская ды замежная класіка. Ва уніфікаваным правінцыйна-расійскім рэпертуары беларуская драматургія мела сваю „экалагічную нішу”, сваю невялікую дзялянку. Беларускім аўтарам дазвалялася ўслаўляць подзвігі народа ў Вялікай Айчыннай вайне, паказваць сацыялістычныя пераўтварэнні ў вёсцы, вымейваць бюракратаў-прыстасаванцаў сярэдняга калібру ды змагацца з п'янствам. У жанравым плане ў беларускай савецкай драматургіі дамінавалі гераічная драма ды сатырычная камедыя. Філасофскія, універсальныя праблемы чалавечай экзістэнцыі не закраналіся, на іх адлюстраванне мела права толькі руская ды замежная драматургія. Зрэчас толькі Андрэю Макаёнку, Аляксею Дударову ды Алене Паповай удавалася вырвацца да агульначалавечых праблем (напрыклад, пераапрунуўшы сваіх герояў у

за межнямі строі, як гэта зрабіў А. Макаёнак у „Зацюканым апостале”). Гістарычныя драмы Уладзіміра Караткевіча і Алеся Петрашкевіча не выклікалі зацікаўленасці ў зрусіфікаванай публіцы.

Напачатку 90-х гг. сітуацыя істотна змянілася. Ва ўмовах незалежнай дзяржавы беларускія рэжысёры пачалі звяртаць большую ўвагу на мясцовую драматургію, чаму спрыяла таксама перапыненне кантактаў з расійскімі аўтарамі ў выніку знікнення агульнасаюзнай тэатральнай прасторы. З поспехам ставіцца беларуская класіка: „Тутэйшыя” Янкі Купалы і „Ідылія” Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча (рэжысёр Мікалай Пінігін), „Камедыя” Каэтана Марашэўскага і Францішка Аляхновіча (рэжысёры Андрэй Андросік і Уладзімір Рудаў), „Раскіданае гняздо” Янкі Купалы (рэжысёр Барыс Луцэнка), „Тутэйшыя” Янкі Купалы (рэжысёр Мікалай Андрэеў). Мікола Трухан звяртаецца да забароненай у савецкія часы спадчыны Ф. Аляхновіча, ствараючы такія адметныя спектаклі, як „Чорт і баба”, „Страхі жыцця”, „Цені”. Аднак неўзабаве ўвесь невялікі запас нацыянальнай класікі быў вычарпаны, і стала зразумела, што далейшае развіццё тэатральнага мастацтва краіны залежыць ад развіцця сучаснай беларускай драматургіі. Адбываецца пераарыентацыя на „ўнутраны рынак” тых драматургаў, якія пісалі раней з разлікам на ўсесаюзнага глядача. Напрыклад, самы вядомы беларускі драматург А. Дудараў пасля непрацяглага перыяду разгубленасці знаходзіць сябе ў гістарычнай драме, ствараючы адну за адной п’есы „Купала” („Князь Вітаўт”), „Палачанка”, „Чорная панна Нявіжа”. Толькі Алена Папова, якая піша па-руску, засталася верная сацыяльна-псіхалагічнай драме, праўдзіва адлюстроўваючы жыццё інтэлігенцыі цяпер ужо ва ўмовах постсавецкай рэчаіснасці („Баловні судыбы”, „Прощание с родиной”, „Бродяги в Нью-Йорке”).

Прыход у драматургію новага пакалення шчасліва супаў з адкрыццём у 1992 г. Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі „Вольная сцэна” пад

кіраўніцтвам рэжысёра Валерыя Мазынскага. Сваю дзейнасць тэатр распачаў з пастаноўкай п'ес „Кукі” Міколы Арахоўскага і „Сабака з залатым зубам” Уладзіміра Саўліча — драматургаў сярэдняга пакалення, несправядліва абдзеленых датуль увагай. Але праграмным стаўся для „Вольнай сцэны” спектакль „Галава” (1993) паводле п'есы маладога аўтара Ігара Сідарука. З гэтага часу аснову рэпертуару тэатра складаюць п'есы новай генерацыі беларускіх драматургаў: „Vita brevis” і „Чорны квадрат” Міраслава Адамчыка і Максіма Клімковіча, „Плач, саксафон!” Ігара Сідарука, „Містэр Розыгрыш” Сяргея Кандрашова. У 1996 г. на „Вольнай сцэне” адбылася прэм'ера спектакля „Заложніца кахання” паводле маёй п'есы „Балада пра Бландою”, а ў 1999 г. святло рампы пабачыў „Стомлены д'ябал” (спектакль у пастаноўцы Рыда Таліпава атрымаў Гран-пры на міжнародным фестывалі „Белая вежа”). „Вольная сцэна” цесна супрацоўнічала з маладымі пісьменнікамі, мастакамі, спевакамі, удзельнічала ў міжнародных фестывалях; менавіта на базе гэтага тэатра быў праведзены ў 1998 г. фестываль сучаснай нямецкай драматургіі.

Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі быў заснаваны Міністэрствам культуры Беларусі. Актывізацыі творчасці беларускіх драматургаў садзейнічала таксама з'яўленне часопіса „Тэатральная Беларусь” (пазнейшая назва — „Тэатральная творчасць”) і альманаха „Беларуская драматургія”, правядзенне конкурсаў на стварэнне п'ес і інсцэніровак, фестываля нацыянальнай драматургіі ў Бабруйску і фестываля творчай моладзі ў Гродна, сістэма дзяржаўных заказаў тэатрам на пастаноўку п'ес беларускіх аўтараў. Было адкрыта некалькі новых, беларускамоўных тэатраў па-за Мінскам, у рэпертуары большасці калектываў з'явіўся хаця б адзін спектакль на беларускай мове (нават у Рускім акадэмічным тэатры імя Максіма Горкага). Мой уласны драматургічны дэбют з п'есай „Звар'яцелы Альберт” адбыўся ў 1991 г. на сцэне Гомельскага абласнога дра-

матычнага тэатра — была гэта адзіная беларускамоўная пастаноўка ў рэпертуары тэатра.

З’яўленне новага пакалення драматургаў не адразу было заўважана беларускімі тэатральнымі крытыкамі, прызвычаенымі на працягу многіх гадоў бачыць на тэатральных афішах тыя самыя імёны. Але паказаныя на фестывалях спектаклі „Крывавая Мэры” Дзмітрыя Бойкі (рэжысёр Аляксандр Гарцуеў), „Містэр Розыгрыш” С. Кандрашова (рэжысёр Венедыкт Растрыжэнкаў), вышэйзгаданы „Стомлены д’ябал” (рэжысёр Р. Таліпаў) і „Трыстан ды Ізольда” (рэжысёр А. Гарцуеў) засведчылі, што ў нацыянальнай драматургіі адбываецца нешта сур’ёзнае. З’яўляюцца спробы вызначыць адметныя рысы новага пакалення: „Сёння ў беларускую драматургію, дарослую і дзіцячую, прыйшло новае пакаленне, адметнае “універсітэцкімі” прыхільнасцямі. Гэта навукоўцы, выкладчыкі і даследчыкі. Можна сказаць, гэта вызначальная рыса найноўшай драматургіі” (Таццяна Ратабыльская. Штрыхі да партрэта новай генерацыі драматургаў” // *Культура*. 1999. 25—31 снежня.). „Новыя беларускія аўтары — адукаваныя, ведаюць мовы і сусветную літаратуру. Яны не заклапочаны праблемамі былой вялізнай краіны, не цікавяцца валавым нацыянальным прадуктам. Іх цікавіць чалавек ва ўсіх сваіх іпастасях. З усімі жаданнямі і комплексамі” (Таццяна Арлова. Як цяжка быць беларускім драматургам // *Арлекин*. 1998/1999. №2.).

Як мне здаецца, у нашага пакалення не было лідэра, якімі з’яўляліся для сваіх ровеснікаў у розныя часы К. Крапіва, А. Макаёнак, А. Дудараў, затое выявілася больш індывідуальнасцяў. Новая беларуская драматургія аказалася больш разнастайная як у тэматычным, так і ў жанравым плане за беларускую савецкую драматургію: адзін пісаў псіхалагічныя драмы, другі — п’есы абсурду, трэці — постмадэрністычныя фарсы, чацвёрты — дэтэктывы, пяты — меладрамы... Нехта звярнуўся да забытых традыцыяў нацыянальнай драматургіі, іншы

арыентаваўся на вопыт замежнага тэатральнага мастацтва XX ст. У кожнага акрэслілася свая творчая манера, свае арыенціры і накірунак дзейнасці...

Мой уласны драматургічны праект, які я назваў „герменеўтычным”, нарадзіўся на скрыжаванні маіх літаратуразнаўчых зацікаўленняў і любові да тэатра. Пачалося ўсё са шкадавання, што ў беларускай літаратуры XVI—XIX стст. не было драматургічных твораў узроўню і кшталту рыцарскіх раманаў „Бава” і „Трышчан”, аўтабіяграфічнага рамана „Авантуры майго жыцця” Саламеі Пільштыновай-Русецкай, кнігі Яна Баршчэўскага „Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”, ананімнай паэмы “Тарас на Парнасе”. Я імкнуўся „перакласці” гэтыя і іншыя творы мінулых стагоддзяў на мову сучаснай драматургіі, актуалізаваць літаратурную спадчыну, арыгінальна інтэрпрэтаваць яе. У выніку маіх палкіх „раманаў” са старадаўнімі тэкстамі нарадзіліся п’есы „Звар’яцелы Альберт” (1991), „Трышчан ды Іжота” (1993), „Балада пра Бландою” (1995), „Чатыры гісторыі Саламеі...” (1996, новы варыянт — 2000), „Стомлены д’ябал” (1997), „Францішка, або Навука кахання” (1999), “Тарас на Парнасе” (2001), “Легенда пра Машэку” (2003). Усе пералічаныя п’есы пабачылі сцэну, некаторыя былі пастаўлены адразу ў некалькіх тэатрах, многія спектаклі паказваліся на міжнародных фестывалях.

Мне часта задаюць пытанне: навошта я пішу п’есы на падставе літаратурных твораў, чаму не напішу “сапраўдную” гістарычную драму або арыгінальную п’есу на сучасную тэму?

Ёсць некалькі адказаў на гэтае пытанне.

Па-першае, герменеўтычная драматургія вельмі патрэбная сучаснаму беларускаму тэатру, якому відавочна бракуе нацыянальнага рэпертуару XVI—XIX стст. Думаю, што “Тарас на Парнасе” зрабіў больш адметнай афішу Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа, а “Легенда пра Машэку” становіцца своеасаблівай візітоўкай Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра.

Па-другое, старадаўнія тэксты захоўваюць у сабе важныя сэнсы і значэнні, нацыянальныя і сусветныя архетыпы, забытыя на многія стагоддзі, але, магчыма, актуальныя менавіта для нашай эпохі. Напрыклад, выкарыстанне разнастайных элементаў з твораў К. Марашэўскага, Янкі Купалы і Ф. Аляхновіча ў п'есе „Столнены д'ябал” дало мне магчымасць распавесці універсальную, але разам з тым беларускую гісторыю пра звычайнага чалавека, пра ягоныя пошукі шчасця і прычыны няшчасцяў (сімптаматычна, што адна з рэцэнзій на польскую прэм'еру п'есы называлася “Biaioruski everyman”). Я паспрабаваў падсумаваць пэўны досвед — жыццёвы і літаратурны — сваіх славурых папярэднікаў у вырашэнні адвечных экзістэнцыяльных праблемаў, актуальных для чалавека як у XVIII стагоддзі, так і ў нашыя дні.

Па-трэцяе, я не ствараю класічныя інсцэніроўкі, а проста запрашаю рэжысёра, актораў і глядачоў далучыцца да захапляльнай гульні з тэкстам; для мяне важны не толькі семантычны, але таксама людчыны (гульніявы) аспект прадстаўлення. Як вядома, у інсцэніроўцы нельга змяняць сюжэт і ідэю таго твора, які пераносіцца на сцэну, нельга ўводзіць новых герояў; аўтар інсцэніроўкі папросту скарачае вершаваны альбо праязічны тэкст і надае яму дыялагічную форму. У адрозненне ад інсцэніроўкі герменеўтычная п'еса толькі адштурхоўваецца ад аднаго ці некалькіх літаратурных тэкстаў, яе аўтар поўнасьцю свабодны ў канструяванні новага мастацкага свету, дыялог адбываецца не толькі паміж героямі, але і паміж рознымі творамі, жанрамі, эпохамі. Напрыклад, у п'есе “Трышчан ды Іжота” я выкарыстаў папулярны прыём “тэатр у тэатры”, але ў змадыфікаваным выглядзе: адразу два тэатры — эпохі Барока і сучасны — ладзяць прадстаўленне паводле беларускага рыцарскага рамана “Трышчан”, прычым першы — у жанры трагедыі, а другі — у жанры камедыі. У выніку толькі першы акт п'есы трымаецца класічнага сюжэта, далей дэяйне развіваецца

ў нечаканым кірунку; тыя самыя сітуацыі для адных герояў выглядаюць трагічнымі, а для іншых камічнымі — усё як у рэальным жыцці...

Безумоўна, я не вынайшаў новы жанр драматургіі, я проста перанёс яго на нацыянальную глебу і даў сваю назву, якую прынялі многія тэатразнаўцы: гл., напр., артыкул Т. Ратабыльскай “Герменеўтыка і сучасная драматургія” ў кнізе “Спыніся імгненне... Старонкі тэатральнага жыцця Беларусі 1990-х гадоў” (2000) альбо падраздзел “Трыстан ды Ізольда, або тэатральная герменеўтыка” ў кнізе Тамары Гаробчанкі “На мяжы стагоддзяў. Сучасны беларускі тэатр” (2002). На Захадзе такі від драматургіі прынята называць мінарытарнай, ужываецца таксама тэрмін “рымейк”, якім карыстаюцца і некаторыя беларускія крытыкі, чамусьці ўкладваючы ў яго негатыўны сэнс. Але ж з фармальнага пункту гледжання многія класічныя творы сусветнай драматургіі з’яўляюцца рымейкамі (напрыклад, “Гамлет” Шэкспіра), а ў часы постмадэрнізму мінарытарная драматургія робіцца моднай з’явай у еўрапейскім тэатры (цяпер ужо множацца шматлікія дэканструкцыі “Гамлета”: “Разенкранц і Гільдэнстэрн памерлі” Тома Стопарда, “Прадстаўленне “Гамлета” ў вёсцы Глухая Даліна” Іва Брэшана, “Пасля Гамлета” Ежы Журка, “Фарцінбрас напіўся” Януша Главацкага і інш.).

Назваўшы свой праект “герменеўтычным”, я хацеў падкрэсліць дзве рэчы. Па-першае, герменеўтычная п’еса, як і навуковае даследаванне, набліжае нас да разумення літаратурнага твора, да прачытання актуальных сэнсаў, закладзеных у гэтым творы. Па-другое, у падобнай п’есе разнастайныя элементы дэканструяванага твора адыгрываюць такую ж актыўную ролю, як, напрыклад, учынкi герояў. У гэтым сэнсе рэчаіснасць пачатку XXI стагоддзя таксама нагадвае герменеўтычную п’есу, бо нашыя паводзіны фарміруюцца не толькі пад дыктоўку інстынктаў і практычнага розуму, але і пад уздзеяннем культурнай традыцыі, у выніку наследавання

мастацкім узорам (нехта слухна заўважыў, што калі б не было любоўных раманаў і фільмаў пра каханне, многія людзі не ведалі б пра гэтае пачуццё ці выяўлялі б яго у больш простых формах)...

Я распачаў працу над сваім праектам напачатку 90-х гг. XX ст., скончыў у 2003 г. За гэты час у жыцці краіны шмат што змянілася. Былі спыненыя працэсы нацыянальнага адраджэння і дэмакратызацыі грамадства, пачалося вяртанне да савецкіх ідэалаў. Змены ў палітыцы і эканамічныя цяжкасці адбіліся, вядома, і на тэатральным працэсе. Быў зачынены часопіс „Тэатральная творчасць” — адзіны спецыялізаваны тэатральны часопіс у Беларусі, рэдка выдаюцца выпускі зборніка „Беларуская драматургія”. Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі „згубіў” сваю „фірмовую” назву „Вольная сцэна”, якая знікла з афішаў і праграмак, хаця назаўсёды засталася ў сэрцах глядачоў. Згас студыйны рух, на які ўскладаліся вялікія надзеі, у другой палове 90-х гг. спынілі сваё існаванне Мінскі альтэрнатыўны тэатр і Гомельскі незалежны тэатр (першы ператварыўся ў антрэпрызны Малы тэатр, другі — у дзяржаўны Гомельскі маладзёжны тэатр). Шматлікія антрэпрызы без сталага памяшкання і сталай трупы не цікавяцца беларускамоўнымі п’есамі, разглядаючы беларускую мову як перашкоду камерцыйнаму поспеху спектакля (толькі „Камедыя” К. Марашэўскага і Ф. Аляхновіча, якая перайшла ў спадчыну Малому тэатру ад Альтэрнатыўнага, граецца па-беларуску).

Большасць драматургаў-тутэйшаўцаў абвясцілі, што кідаюць пісаць п’есы, бо тэатр імі не цікавіцца, іншыя самі перасталі цікавіцца тэатрам. На змену стомленым саракагадовым прыйшла новая, маладая генерацыя: Андрэй Карэлін, Андрэй Курэйчык, Андрэй Шчупкі, Анатоль Шурпін, Рыгор Цісецкі. На жаль, вызначальнай рысай новага пакалення беларускіх драматургаў з’яўляецца тое, што ўсе яны пішуць па-руску. Застаецца спадзявацца, што ў драматургію неўзабаве прыйдуць маладыя беларуска-

моўныя аўтаркі, якія ўжо цяпер эксперыментуюць з дыялагічнай формай (Вольга Гапеева, Аніта Кузміна, Вольга Шчукіна і інш.).

Што датычыцца асабіста мяне, я працягваю пісаць п'есы для дзяцей (у 2002 г. выйшаў зборнік “Хохлік”, найноўшая п'еса — “Пацалунак ночы”), спрабую стварыць драматургічны партрэт свайго пакалення (“Інтымны дзённік”), распачаў новы — міфалагічны — праект (“Сёстры Псіхеі”). А з п'ес герменеўтычнага цыкла нечакана склаліся дзве кнігі: “Стомлены д'ябал” і “Навука кахання”; канцэпцыю першай я напаяўжартам вызначыў як інфернальную, другой — як феміністычную...

Прыехаўшы ў 2000 г. у горад свайго дзяцінства Магілёў на прэм'еру „Трышчана ды Іжоты” ў пастаноўцы Алега Жугжды, я даведаўся, што гэта адзіны беларускамоўны спектакль у рэпертуары трупы. Праз тры гады, завітаўшы туды на прэм'еру “Легенды пра Машэку” ў пастаноўцы Аляксандра Гарцуева, я з задавальненнем пераканаўся, што беларускамоўных спектакляў стала ўжо некалькі і я самым непасрэдным чынам да гэтага прычыніўся. Акрамя таго, займацца драматургіяй заахвочвае публіка, якая з энтузіязмам вітае кожны добры спектакль, незалежна ад таго, на якой мове ён граецца. Відаць, тэатр сапраўды аказвае тэрапеўтычнае ўздзеянне на псіхіку чалавека, які жыве ў вар'яцкім сусвеце.

Сяргей Кавалёў

СТОМЛЕНЫ Д'ЯБАЛ

Фантасмагорыяў 2-х дзеяў
з жыцця літаратуры беларусаў

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Яська, гаспадар.

Паўлінка, ягоная жонка.

Д'ябал.

Сусед.

Суседка.

1ы вайсковец.

2ы вайсковец.

Незнаёмы.

1я Распусніца.

2я Распусніца.

Карчмар.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З'ява першая

Перад глухой мураванай сцяной сядзіць на зэдліку Яська і майструе з вяроўкі пятлю.

Я с ь к а. Конча, сёння павешуся. Не збаюся ўжо, як тады. Чым жыць так пагана, як мы цяперака жывём, — лепш у пятлі задушшыца. Усё нам на суперак ідзе. Нічога не ўдаецца так, як мы хочам! А калі раптам нешта здарыцца з нашай волі, дык нам жа на бяду. І ўсе вакол смяюцца з глупства, якое мы ўчынілі. Паўна, Бог выракся нас і пакінуў на з'яданне Д'яблу. *(Зрабіўшы пятлю, становіцца на зэдлік і прывязвае другі канец вяроўкі за жалезную бэльку, якая тырчыць са сцяны.)* Б'ешся як рыба аб лёд, свету беллага за працай не бачыш, а плёну — ніякага. Прыйдзеш дамоў — і там няма ладу і спакою. Ад маёй Паўлінкі ніколі ласкавага слова не пачуеш, толькі: “Чаго сядзіш, Яська!” ды “Чаго ляжыш, Яська!” Нібыта, калі я ўстану, нешта ў свеце зменіцца! Конча, павешуся! *(Торгае некалькі разоў за вяроўку, застаецца задаволены тым, як яна прымацавана.)* Эх, каб гэта Адам, бацька наш першы, не саграшыў, дык мы б цяпер так не гаравалі. Навошта ён, дурань, паслухаўся Еву і сарваў яблык з праклятага дрэва? Не мог узяць у рукі які дрын ды ўсыпаць настырнай бабе як след за яе цікаўнасць? *(Прасоўвае галаву ў пятлю.)* У самы раз. Ну, здаецца, усё. *(Нерашуча.)* Хіба што пакурыць перад самай смерцю. *(Лазіць па кішэнях.)* Чорт, як на бяду, забыўся цыгарэты.

З-за вугла выходзіць Д'ябал, вымае з кішэні пачак цыгарэт і закурвае. У Д'ябла няголены твар, стомлены выгляд, пацёртая вопратка.

Я с ь к а. Гэй, добры чалавек, дай закурыць!

Д'ябал уважліва глядзіць на Яську, потым моўчкі аддае яму сваю цыгарэту.

Я с ь к а (зацягваецца). Дзякуй табе, добры чалавек.

Д ' я б а л. Дык кажаш, ва ўсіх цяперашніх няшчасцях вінаваты Адам з Еваю?

Я с ь к а (важна). Ясна, што яны.

Д ' я б а л. А яшчэ — Д'ябал?

Я с ь к а. Вядома. Хто нас усіх зводзіць, хто перашкаджае нашым намерам?

Д ' я б а л (асцярожна). А ... Бог?

Я с ь к а. О, і ён таксама! Чаму спіць у шапку, чаму не дапаможа?

Д ' я б а л. А ты? Ты сам?

Я с ь к а (разгублена). Я? Што я магу? Хіба ад мяне нешта залежыць? (*Заводзіцца.*) Вось каб я быў на месцы Адама — не паслухаўся б Еву, не сарваў бы яблык з дрэва. І жылі б мы з табой цяперака, братка, у раі, не мусілі б гнуць спіну ды пакутаваць.

Д ' я б а л. Жылі б у раі? (*Ажно падскоквае.*) Хочаш, Яська, я дапамагу табе выправіць памылку Адама?

Я с ь к а (занепакоена). А ты, чалавеча, кім будзеш? Скуль ты ўзяўся ў нашых мясцінах? (*Падзрона.*) Скуль ты ведаеш маё імя?

Д ' я б а л. Я не чалавек. (*Уздыхае.*) Я Д'ябал.

Я с ь к а. Маці Божая!

Са страху Яська ледзь не звальваецца з зэдліка, але Д'ябал падхоплівае яго і трымае за ногі.

Я с ь к а. Ратуйце, вешаюся!

Д'ябал. Не бойся, я цябе трымаю.

Д'ябал дапамагае Яську зняць пятлю і злезці з зэдліка. Яська сядзе на зэдлік і пераводзіць дух.

Яська. Праз цябе я мала не павесіўся.

Д'ябал. А ты хіба не меў такога намеру?
(Паказвае рукой на пятлю.)

Яська. Дзе там! Калі хочаш ведаць, я не першы раз вешаюся. Але не хапае адвагі. Узлезу на зэдлік, накіну пятлю на шыю, пастаю, пакуру. Уяўлю, як на маім пахаванні будуць галасіць сваякі ды суседзі, як жонка будзе сабе локці кусаць. Усміхнуся, здыму пятлю ды пайду сабе дахаты. Неяк лягчэй на душы робіцца, нібыта нанова на свет нарадзіўся.

Д'ябал. Не трэба вешацца, Яська. (*Бярэ Яську за руку.*) Хочаш жыць у раі?

Яська. Хто ж не хоча? Але дзе ён цяпер, той рай? Ты паглядзі, што навакол адбываецца. (*Зноў заводзіцца.*) Эх, каб гэта наш першы бацька Адам не саграшыў...

Д'ябал (перапіняе). Ты можаш выправіць памылку Адама. Ты наракаў, што ад цябе нічога не залежыць, што ты нічога не можаш. Зараз ад цябе залежыць усё, ты можаш выратаваць увесь Сусвет, Яська.

Яська (спалохана). Як гэта?

Д'ябал. Адам не вытрымаў выпрабавання, паддаўся спакусе і быў выгнаны з раю. Прызнаюся, што і я да гэтага прычыніўся. Але зараз я хачу дапамагчы чалавеку выратавацца. Хачу, Яська, каб ты прайшоў выпрабаванне і перамог спакусу. Тады людзі вернуцца ў рай, перастануць гараваць ды пакутаваць, заживуць весела ды шчасліва. (*Натхнёна.*) Мы перапіншам нанова твой лёс, зменім гісторыю тваёй краіны, павернем шляхі ўсяго чалавецтва!

Яська (збянтэжана). Але чаму акурат я? Чаму ты прыйшоў сюды, да нас? Што мы, лепшыя за ўсіх? Не бачыш хіба, як мы жывём?

Д'ябал. Не лепшыя. Можа, якраз наадварот, горшыя. Але таму я вас і выбраў. А край ваш мне падабаецца. (*Сентыментальна.*) Як там было ў паэта?

Яська (паслужліва). “Широка страна моя родная!”

Д'ябал. Не, не тое.

Яська. “Litwo! jczyzno moja!”

Д'ябал. Зусім не тое. Ага, вось: “Паміж пус-так, балот беларускай зямлі...”

Яська (пераныня). Ясна, дзе балоты — там і чэрці! (*Падазрона.*) А табе навошта гэта ўсё? Дзеля чаго ты стараешся?

Д'ябал. Я стаміўся, Яська. Як ты ведаеш, калісьці вельмі даўно я быў Анёлам і жыў у раі. Але потым з-за сваёй пыхі паўстаў супраць Бога і быў скінуты ў пекла. Я думаў, што я сам змагу быць Богам і збудую сабе іншы, яшчэ лепшы Сусвет! Але я памыліўся, Яська. Я не Бог, я нічога не магу ства-рыць, магу толькі разбураць і псаваць створанае Богам. Каб ты толькі пабачыў, як жахліва выглядае цяпер пекла, як там змрочна і няўтульна!

Яська. Божа барані!

Д'ябал. Доўгае знаходжанне там шкодзіць майму здароўю. Паглядзі на мяне: хіба я падобны на князя цемры, на ўладара зямлі?

Яська (прыглядаецца). Прызнацца, выгляда-еш ты як нейкі задрыпанец.

Д'ябал. Я адчуваю сябе старым і хворым. Я нават прымаю лекі! (*Вымае з кішэні жменю таб-летак і паказвае Яську.*) Хутка я пачну баяцца смерці. Я, вечны дух!

Яська (сам сабе). Во, небарака! А як мы з-за цябе хварэем ды паміраем?

Д'ябал. Апошнім часам я живу на зямлі і стараюся як мага радзей наведваць пекла. Але і на зямлі цяпер цяжка знайсці добрае месца для адпа-чынку. Скажы, у што вы, людзі, ператварылі сваё жытло? Паўсюль пануюць гвалт і нянавісьць, зайзд-расць і ашуканства.

Я с ь к а. А хіба не ад цябе ўсё зло на зямлі?

Д ' я б а л. Павер мне, Яська: вось ужо дзве тысячы гадоў, як я не ўмешваюся ў вашыя справы. І што ад гэтага змянілася? Чалавек сам, без маёй дапамогі і нават насуперак майму жаданню, ператварае зямлю ў пекла! Прыдумвае такія рэчы, ад якіх мне робіцца страшна. Прызнаюся, я не адчуваю сябе тут, сярод вас, у бяспецы. (*З настальгіяй.*) Я стаміўся. Я хачу назад у рай. Прагну цішыні і спакою.

Я с ь к а (сам сабе). Бач ты, і яму ў рай захаце-лася, чорту лысаму.

Д ' я б а л. Я прызнаю сваю прыкрую памылку і хачу прасіць у Бога прабачэння. Ведаю, што я апошні з грэшнікаў, але спадзяюся на божую міласэрнасць. Калі я дапамагу людзям, можа і мне даруецца? Вось чаму я прапаную табе, Яська, выправіць памылку Адама. (*З надзеяй.*) Ну як, ты згодны?

Я с ь к а. Што мне губляць? Як кажучь, ці пан, ці прапаў. А якое выпрабаванне мяне чакае? (*Жартуе.*) Не есці яблыкі?

Д ' я б а л. Не зазіраць у місу.

Я с ь к а (здзіўлена). У якую місу?

Д ' я б а л. У звычайную, якая будзе стаяць на абрусе.

Я с ь к а. Шкада, я акурат яблыкі не люблю. (*Сам сабе.*) Я думаў, ён богведама чаго запатрабуе, а тут такая дробязь. (*Да Д'ябла.*) А дзе мне шукаць тую місу? Куды ісці?

Д ' я б а л падыходзіць да сцяны, вымае з кішэні крэйдку і малюе дзверы.

Я с ь к а. Што гэта ты намаляваў?

Д ' я б а л. Не бачыш хіба? Дзверы.

Я с ь к а (у захапленні). Проста ў рай?

Д ' я б а л. Можа яшчэ не ў рай, але там табе спадабаецца.

Д'ябал адчыняе дзверы, з праёма ліецца яркае святло. Яська жагнаецца і, павагаўшыся, адной нагой пераступае парог.

Я с ь к а (азіраецца). А ты?

Д ' я б а л. Мусіш пакуль ісці без мяне. Я магу ўвайсці толькі апошнім. Самым апошнім.

Я с ь к а (сам сабе). І дзякуй Богу!

Д ' я б а л. Глядзі, Яська, я на цябе вельмі спадзяюся.

Яська знікае. Д'ябал зачыняе за ім дзверы. Чуваць жаночы голас: “Яська, ты дзе? Яська!” Д'ябал хмыкае і хаваецца за вуглом. З'яўляецца Паўлінка.

П а ў л і н к а. Дзе падзеўся, валацуга? Колькі можна яго чакаць? Ох, доля мая гаротная! За якія грахі Бог пакараў мяне такім мужам? (*Заўважае зэдлік, але пятлі над ім не бачыць.*) Наш зэдлік! Навошта Яська яго сюды прывалок? (*Азіраецца і заўважае дзверы ў сцяне.*) Во, дзверы! А раней не было. (*Падыходзіць да дзвярэй, моцна штурхае іх. Дзверы адчыняюцца.*) Бачылі? Чаго толькі не прыдумае мужык, каб ад жонкі скруціцца! Але я цябе, міленькі, і пад зямлёй знайду. (*Знікае за дзвярма.*)

З'явадругая

Райскі сад. Свеціць сонца, пяюць птушкі, цурчыць ручай. На галінах дрэў паразвешаны прыгожыя мужчынскія і жаночыя ўборы, эlegantныя капялюшкі.

На траве пад яблыняй засланы чароўны абрус, на якім поўна размаітых заморскіх трункаў, страў і прысмакаў. Пасярэдзіне стаіць вялізная міса з накрыўкай.

З глыбіні саду выходзіць Яська.

Я с ь к а. Сапраўдны рай, без падману! Сонейка свеціць, птушачкі пяюць, ветрык павявае. Траўка зялёненькая, вадзічка ў ручаі чысценькая, навакол ні душы. *(Заўважае гарнітуры і сукенкі.)* А гэта што за адзенне? Няўжо ад Адама і Евы засталася? *(Падыходзіць да мужчынскага гарнітура і мацае за край пінжака.)* Не, здаецца, новае, проста з крамы. *(Заўважае абрус з пітвом і ежай.)* Во, ёсць што выпіць і чым закусіць. Сапраўдны рай! *(Прысаджваецца пад яблыняй. Бярэ ў рукі адну бутэльку, потым другую, трэцюю.)* Бач ты, усё не па-нашаму напісана. Райскія напоі і трункі. І стравы ўсе заморскія, хатнім не раўня. *(Заўважае місу.)* А вось і міса. Вялізная. *(Разглядае місу.)* Цікава, чаму ў яе зазіраць нельга? *(Спахопліваецца.)* Нельга дык нельга. Звычайная міса. Выпію я лепш боскага пітва ды пакаштую анельскай ежы.

Яська бярэ ў рукі бутэльку і спрабуе яе адкаркаваць. Нечакана з-за дрэў выходзіць Паўлінка, заўважае Яську, ставіць рукі ў бокі.

Паўлінка. А ну, пастаў бутэльку на месца!
Я с ь к а (здзіўлена). Паўлінка, ты адкуль тут узялася?

Паўлінка. А ты спадзяваўся ад мяне ўцячы, разумнік? *(Сурова.)* Не чапай, кажу, бутэльку. Адкуль ты такі багаты? *(Паказвае рукой на абрус.)* Хто плаціць будзе?

Я с ь к а. Не трэба плаціць, Паўлінка. Тут усё за так. (*Узнімаеца, падыходзіць да Паўлінкі, бярэ яе за руку і цягне да абруса.*) Сядай, мая любая жоначка, частуйся.

П а ў л і н к а (недаверліва). А хто ўсё гэта прыгатаваў? Чые гэта сукенкі ды капялюшыкі? (*Паказвае на ўборы.*) Прызнавайся, акаянец, завёў сабе кралю? (*Тупае нагой.*)

Я с ь к а (сам сабе). Давядзецца ёй сёе-тое растлумачыць, інакш наробиць гвалту і нас хуценька адсюль выпруць. (*Усаджвае Паўлінку пад яблыняй.*) Гатаваць больш нічога не трэба, Паўлінка. А сукенкі ды капялюшыкі — гэта, напэўна, твае, калі ты ўжо тут апынулася.

П а ў л і н к а. Мае? Яська, ты не жартуеш? (*Усхопліваеца і бяжыць да ўбораў.*)

Я с ь к а (важна). Разумееш, Паўлінка, нам пашанцавала. Мы з табой у рай трапілі.

П а ў л і н к а (як ад гарачага адводзіць руку ад сукенкі). У які рай? Ты што, паспеў ужо прыняць на душу?

Я с ь к а. Ну, можа, не зусім у рай, але блізка да таго. (*Абводзіць рукой вакол сябе.*) Працаваць не трэба, адно еш, пі ды гуляй уволю!

П а ў л і н к а (хуценька пераапранаеца). Усё жыццё марыла мець такую прыгожую сукенку! А які файны капялюшык! І праўда, рай!

Я с ь к а (адкаркоўвае нарэшце бутэльку і разлівае пітво ў два келіхі). Застанемся з табой тут назаўсёды, калі толькі ўстрымаемся, каб забароненага не зрабіць.

П а ў л і н к а. А што нам забаронена? (*Мяняе капялюшык.*)

Я с ь к а. Ніколі не здагадаешся, Паўлінка. (*Смяецца.*)

П а ў л і н к а. Няўжо есці?

Я с ь к а. Ну, ты скажаш. Не паміраць жа нам з голаду.

П а ў л і н к а. Тады, напэўна, піць.

Я с ь к а (абурана). Які б гэта быў рай! Не,

зусім не тое. Хадзі, вып'ем за нашае райскае жыццё.

Паўлінка ў новай сукенцы і ў капялюшыку сядзе побач з Яськам. Выбраннікі лёсу чокаюцца, Яська выпівае, а Паўлінка выпускае келіх з рук.

Паўлінка (усплёскае рукамі). Ой, Ясечка, няўжо... *(Сарамліва азіраецца, нахіляецца да Яскі і нешта шэпча яму на вуха.)* Тады я не згодная. *(Плача.)* Хадзем дамоў...

Яська. От, кабеты! Адно ў галаве. *(Сунакойвае Паўлінку.)* Адам з Еваю не бралі шлюбу ў касцёле, а нас ксёндз блаславіў — нам можна.

Паўлінка. Яська, мне ўжо тут падабаецца! *(Цалуе Яську.)* Але што ж тады нам забаронена?

Яська. Бачыш місу?

Паўлінка. Гэтую? *(Цягнецца рукою да місы.)*

Яська. Стой! Ты куды? *(Хане Паўлінку за руку.)* Місу чапаць забаронена.

Паўлінка. Місу?

Паўлінка са здзіўленнем глядзіць на місу, Яська з трывогаю — на Паўлінку. Нейкі час пануе напружанае маўчанне.

Паўлінка (расчаравана). Такое глупства! Хто ж павернецца ў яе бок, калі забаронена?

Яська (узрадавана). Вось і цудоўна! Я заўсёды казаў, што ты ў мяне, Паўлінка, разумная кабета, бо свайго мужыка слухаешся. Давай яшчэ вып'ем па келіху ды нарэшце добра закусім. У мяне ўжо кішкі марша граюць. *(Бярэцца за бутэльку.)*

Паўлінка. Пачакай, я толькі надзену іншую сукенку! *(Усхопліваецца і бяжыць да ўбораў.)* А ты не хочаш прымераць новы гарнітур?

Яська. Мне і так добра. *(Сам сабе.)* Хто нас тут бачыць? *(Налівае ў келіхі пітво.)* Цудоўнае пітво, напэўна, які-небудзь нектар ці амброзія.

Паўлінка хуценька надзявае іншую сукенку, мяняе капялюшык.

Паўлінка (какетліва). Яська, зірні: падабаюся я табе ў такім строі?

Яська. Нішто сабе паненка. Але ў касцюме Евы ты мне падабаешся больш. *(Смяецца.)*

Паўлінка. Фу, нецікава з табой. *(Круціцца, нечага шукае.)*

Яська. Чаго шукаеш?

Паўлінка. Люстэрка.

Яська. Люстэрка, відаць, у раі не прадугледжана.

Паўлінка (уздыхае). А.. *(Азіраецца вакол.)* Яська, а мы што, тут зусім адны?

Яська. Адны, дзякуй Богу. *(З гонарам.)* Каму тут яшчэ быць?

Паўлінка. Шкада. *(Убіраецца ў сваё старое адзенне.)*

Яська. Хадзі, жоначка, пакаштуй райскай ежы.

Паўлінка падыходзіць і сядзе крыху ўбаку ад Яскі. Яська з Паўлінкай моўчкі чокаюцца і выпіваюць.

Яська. Столькі дзівосных страў і прысмакаў — ажно вочы разбягаюцца. *(Прагна есць.)* Усяго хочацца пакаштаваць.

Паўлінка (узяўшы маленькі кавалачак). Глядзі, не аб'ешся.

Яська. Смакацішча!

Паўлінка. Нішто сабе стравы, але і дома ў нас былі не горшыя: мачанка з блінамі, клёцкі з дупшамі, пірагі з капустай, качка, запечаная ў гліне... Не падабалася табе, як я гатавала?

Яська. Падабалася, Паўліначка, падабалася. Але дома ўсё было свойскае, звычайнае. А тут усё заморскае, з выкрунтасамі. *(Працягвае есці, не звяртаючы болей на Паўлінку ўвагі.)*

Паўлінка (нечакана). А цікава ўсё ж, што схавана ў гэтай місе?

Я с ь к а (давіцца кавалкам). Паўлінка! (Гнеўна.) Глядзі сюды! *(Паказвае кулак.)* Я табе дам за тваю цікаўнасць! Забаронена зазіраць у місу — і ўсё тут. Нашая справа слухацца і не мудраваць.

П а ў л і н к а (агрызаецца). Ты мяне не вучы. Я свой розум маю. *(Адварочваецца ад місы.)* Проста цікава.

Я с ь к а. Каб я ад цябе больш не чуў пра місу! Давай лепш вып'ем ды яшчэ чаго з'ямо. *(Налівае ў келіхі пітво.)*

П а ў л і н к а (адсоўвае келіх). Не хачу больш піць. І есці таксама не хачу. *(Азіраецца вакол.)* Нудна мне.

Я с ь к а. То давай паспяваем. *(Выпівае з келіха і зацягвае песню.)*

Дробна драбніца, дробна драбніца,
Дробны дождж ідзе.
Ой, сабралася бедна галота
Дый гарэлку п'е.
(Штурхае Паўлінку ў бок.) Дапамагай!
Пілі гарэлку, пілі наліўку,
Будзем піць віно.
А хто прыйдзе, з нас пасмяецца,
Будзем біць таго.

Чаму не спяваеш, Паўлінка?

П а ў л і н к а. Не хачу. Голас сеў.

Я с ь к а. То, можа, патаньчым?

Яська пачынае скакаць “Лявоніху”. У садзе гучыць музыка.

Я с ь к а (крычыць). Хадзі да мяне, Паўлінка! Удваіх будзе весялей!

Паўлінка не кранаецца з месца і нават адварочваецца ў іншы бок. Яська перапыняе скокі і сядзе побач з Паўлінкай.

Я с ь к а. Чаму не скачаш, Паўлінка? Ты ж так любіш “Лявоніху”.

Па ў л і н к а. Не ў гуморы я. Сумна мне тут.

Я с ь к а (падумаўшы). А можа... *(Шэпча нешта Паўлінцы на вуха і лезе цалавацца.)*

Па ў л і н к а (адштурхоўвае Яську). Адчапіся, бессаромнік! Не да таго мне.

Я с ь к а (чухае патыліцу). Вось табе маеш! *(Сам сабе.)* Якога ражна ёй трэба?

Па ў л і н к а. Яська, яно варушыцца.

Я с ь к а (не разумее). Што варушыцца?

Па ў л і н к а. Там, у місе, нешта варушыцца.

Я с ь к а. У місе?! А табе што да таго? Няхай варушыцца, а ты не чапай! А ну, адсунься далей!

Па ў л і н к а. Я й не чапаю! *(Адсоўваецца далей, але сядзіць неспакойна, час ад часу кідае позіркі на місу.)* Яська!

Я с ь к а. Чаго табе зноў?

Па ў л і н к а. Нікога ж тут няма.

Я с ь к а. І што з таго? Цалавацца са мной ты не хочаш.

Па ў л і н к а. Піпчыць нешта.

Я с ь к а. Дзе піпчыць?

Па ў л і н к а. У місе.

Я с ь к а. Ты ўсё з гэтай місай! *(З пагрозаю.)* Вось як перацягну цябе зараз рэменем, дык ты ў мяне запішчыш.

Па ў л і н к а. Чаго цябе бярэ? Ледзь што — адразу біцца... Я ж нічога... я толькі так... каб ты ведаў... *(Прыслухоўваецца да таго, што робіцца ў місе, і міжволі падсоўваецца да яе бліжэй.)* Ясечка, родненькі мой! Я ўжо больш не магу! Нас жа ніхто не ўбачыць... Я хуценька-хуценька адкрыю місу і зазірну ў сярэдзіну...

Я с ь к а (крычыць). Не чапай! Хочаш, каб мы праз тваю дурную цікаўнасць рай страцілі?

Па ў л і н к а. Ну і заставайся адзін у сваім раі! А я пайду сабе дахаты. *(Плача.)*

Я с ь к а. Пачала ўжо раўці. Што мне рабіць з гэтай неразумнай бабай? Ну, годзе, Паўлінка, не плач.

Паўлінка (трапечацца). Я місу хачу!
Яська. А каб ты трэснула разам са сваёй місай!
Чаўпе адно: місу ды місу! Як накручаная.

Паўлінка. Вось ты які! Табе для сваёй жонкі нейкай місы шкада! Ты мяне не любіш! (*Плача наўзрыд.*)

Яська (мітусіцца). Ах, бедны я, няпчасны я чалавек! Вось доля, ліха на яе. (*Не вытрымлівае.*)
Добра, чорт з табой! Сціхні толькі, не раві. Бачу, што ад цябе не адчэпішся. Зазірні ў гэтую праклятую місу, каб яна спрахла!

Паўлінка. Ясечка, любы мой, каханы!

Паўлінка кідаецца да Яскі і моцна-моцна яго цалуе. Потым нахіляецца да місы, асцярожна прыўзнямае накрыўку і заірае ў сярэдзіну.

З місы вылятае птушка.

Паўлінка. Якая прыгожая птушачка!

Яська. Лаві яе, лаві! Хапай за хвост!.. Паляцела птушачка.

Паўлінка. Што ж ты не ўлавіў яе, разява?

Яська. А навошта ты яе выпусціла?

Паўлінка. Хто ж мог ведаць, што яна сядзіць тамака, у місе?

Яська. Зусім не трэба было чапаць місы!

Паўлінка (усхлітвае). Калі цікава.

Яська. Праз тваю цікаўнасць выпруць нас, пэўна, з раю. Эх, нап'юся з гора! (*Налівае сабе пітва.*)

Паўлінка. А мы нікому не скажам. Ніхто ж не бачыў, як мы місу адкрывалі.

Яська. А калі спытаюцца, дзе падзелася птушка?

Паўлінка. Скажам, кот з'еў.

Яська вылівае ў рот пітва, але адразу ж выплёўвае і недаверліва нюхае келіх, потым — бутэльку. Паўлінка са здзіўленнем глядзіць на ежу, потым спрабуе накалоць на відэлец кавалак, але ў яе нічога не атрымліваецца.

Я с ь к а. Цьфу, гарэлка зрабілася як вада. (*Ад-каркоўвае новую бутэльку, нюхае, пасля яшчэ адну.*)
Так і ёсць, звычайная вада. Ва ўсіх пляшках.

П а ў л і н к а. Яська, зірні, які чуд: ежа стала-ся ўсё роўна як драўляная.

Я с ь к а. І пітво несапраўднае, і ежа. Канец нашаму раю. Зірні, што навокал робіцца.

Сонца хаваецца за хмары, сціхаюць птушыныя гала-сы, цурчанне ручая. Грыміць гром, бліскаюць маланкі, на сад насоўваецца густая цемра.

П а ў л і н к а. Яська, я баюся. Я хачу дахаты.

Я с ь к а. Уцякайма адсюль хутчэй!

Уцякаюць з саду.

З'яватрэця

Перад Яськавай хатай. На лаўцы спіць, паклаўшы рукі пад галаву, гаспадар. Побач сядзіць Д'ябал і паліць цыгарэту.

Я с ь к а (прачынаецца). Няўжо я дома? Бачыў дзіўны сон. Нібыта мы з Паўлінкай — у райскім садзе... уборы і капялюшы на дрэвах... абрус з ежай і пітвом... міса, птушка і... Так добра ўсё пачыналася і так недарэчна скончылася...

Д'я б а л. Што, Яська, упусціў ты сваю птушку гчасця?

Я с ь к а (наварочвае галаву). Ты? Дык гэта быў не сон?

Д'я б а л. А я так на цябе спадзяваўся. Так шчыра хацеў вам, людзі, дапамагчы.

Я с ь к а (разводзіць рукамі). Хіба я вінаваты? Паўлінка адкрыла місу і выпусціла птушку. Далася ёй тая міса...

Д'я б а л. А ты куды глядзеў? Навошта дазволіў? Наракаў на Адама, а сам хіба лепшы за яго?

Я с ь к а (абараняецца). Добра табе так казаць пра нас з Адамам. Каб у цябе была жонка — паглядзеў бы я, як бы ты з ёй упраўляўся.

Д'я б а л. Зноў шукаеш, на каго зваліць віну, Яська? Калі не на Адама, дык на Еву, калі не на Бога, дык на Д'ябла?

Я с ь к а. А нягож! Вядома, ты вінаваты. Няўдалае прыдумаў выпрабаванне. (*Выхоплівае ў Д'ябла з рук цыгарэту і курьць.*) Адкуль у райскім садзе ўзялася Паўлінка? Мусіш прыдумаць нешта іншае. Дай яшчэ раз паспрабую! Каб я з гэтага месца не сышоў, калі зноў не датрымаю слова.

Д'я б а л. Не сышоў бы з месца? (*Глядзіць Яську пад ногі.*) А чаму і не? Здавалася б, такая дробязь. (*Задумваецца.*) Толькі цяжка будзе вытрымаць. (*Уздыхае.*) Баюся, ты не ўседзіш.

Я с ь к а. Дзе не ўседжу?

Д'ябал. Не ўседзіш цэлы дзень на лаўцы перад сваёй хатай, не кратаючыся з месца.

Яська. Жартуеш? Ці ж гэта выпрабаванне? Я і без загаду сяджу тут, бывае, праз цэлы дзень.

Д'ябал (сам сабе). Менавіта, што без загаду. Але варта чалавеку нешта загадаць, і яму адразу карціць тое не выканаць.

Яська. Вось толькі каб Паўлінка зноў не ўлезла куды не трэба.

Д'ябал. Не хвалойся, сёння нядзеля, я адправіў яе да бацькоў у госці.

Яська (ухопліваецца). Што? Ейныя бацькі даўно памерлі! (*Ханае Д'ябла за грудкі.*) Куды падзеў маю жонку?

Д'ябал. Да тваіх бацькоў, дурань! (*Вызвальецца.*)

Яська (збянтэжана). Даруй, не разабраўся. (*Папраўляе на Д'яблу пінжак.*) Са мной такое здараецца. Значыцца, мушу сядзець тут да вечара, і калі вытрымаю — траплю ў рай?

Д'ябал. Ты толькі пра сябе дбаеш, Яська. Хіба забыўся, дзеля чаго мы ўсё гэта задумалі?

Яська (адмахваецца). Як жа, памятаю. Народ, чалавецтва. Нешта там наноў перапісваць трэба. Ты перапісвай. Я не супраць. Але мне свая кашуля бліжэй да цела. Ды й сумняваюся я, што для ўсяго народа, для ўсяго чалавецтва ў раі хопіць месца за чароўным абрусам.

Д'ябал. Эх, Яська, які ж ты яшчэ цёмны і недалёкі. Ты не верыш ва ўсемагутнасць Бога і не любіш бліжняга свайго, а гэта ёсць найважнейшая ўмова для ратавання душы. Чаму я, Д'ябал, мушу табе гэта нагадваць?

Яська. Добра, хопіць мне маралі чытаць, мы не ў касцёле. Ведаю, дзеля чаго ты стараешся і куды пнешся. Не хвалойся, возьмем і цябе ў рай.

Д'ябал. Бачу, ты не верыш у пчырасць маіх слоў. (*Сам сабе.*) Можна, мне яго крыху прыстрашыць? (*Да Яські.*) Глядзі, Яська, другі раз я табе не дарую. Калі не датрымаеш слова — зацягну цябе ў пекла!

Я с ь к а (бесклапотна). Збірай валізкі ў рай!

Д'ябал сыходзіць.

Я с ь к а. Але ж і смешны гэты Д'ябал! Такое несур'эзнае выпрабаванне прыдумаў. Калі б я не пабываў у райскім садзе, увогуле б падумаў, што гэта ашуканец ці вар'ят які. Зусім не падобны на чорта, якім яго малююць. (*Кладзецца на лаўку.*) Прылягу, пасплю да абеду, там і да вечара недалёка.

Перад хатай з'яўляецца Сусед.

С у с е д. Здароў, Яська! Чаму спіш з раніцы?

Я с ь к а (прыўзнямаецца). Якое там спіш, суседзе! Так, прылёг на хвілінку. (*Сам сабе.*) Што за нячыстая сіла яго прынесла?

С у с е д. А дзе твая? У хаце?

Я с ь к а. Паехала наведаць маіх бацькоў.

С у с е д (уздыхае). Добра табе. Каб маю чорт куды выпер з хаты. (*Азірнуўшыся.*) Яська, хочаш выпіць?

Я с ь к а (мужна). Не, суседзе, не хачу.

С у с е д. Дзіўна. А маеш?

Я с ь к а. І не маю.

С у с е д. То хадзем у карчму.

Я с ь к а. Не магу. Мушу сядзець на лаўцы з раніцы да вечара.

С у с е д. Навошта?

Я с ь к а. Слова даў.

С у с е д. Каму? Жонцы?

Я с ь к а. Ды не, Д'яблу. Калі выседжу, ён адправіць мяне ў рай.

С у с е д. А мне можна з табой?

Я с ь к а. Сядай. (*Паказвае на лаўку.*)

С у с е д (смяецца). Кінь, Яська, выдурняцца, хадзем вып'ем.

Я с ь к а. Не, не пайду. У рай дужа хочацца.

С у с е д. Дык ты не жартуеш? (*Задумваецца.*) Яська, хочаш, я дапамагу табе трапіць у рай?

Я с ь к а. Як гэта?
С у с е д. Вазлюбі бліжняга свайго: дай на гарэлку.
Я с ь к а. А каб ты здох. Во, прыдумаў!
С у с е д. Тады пазыч.
Я с ь к а. Ты хоць аднаго разу мне вярнуў?
С у с е д. Навошта? Ты ўсё роўна ў рай выбіраешся.

Я с ь к а. Не дам. Ідзі з Богам.
С у с е д. Слухай, а Паўлінку ты як: з сабой забярэш ці тут пакінеш?

Я с ь к а. А табе што да маёй Паўлінкі? (*Павагаўшыся.*) Вядома, забяру.

С у с е д (узрадавана). Значыцца, ваша хата нам застанеца! Сёння ж, пакуль іншыя не даведаліся, перабярэмся з жонкай у новае жытло!

Я с ь к а (збянтэжана). Пачакай, суседзе, пачакай! (*Сам сабе.*) Вось табе і маеш! Як жа так: у маёй хаце будзе раскашаваць гэты п'яніца і абібок? (*Дасуседа.*) Я вас забяру з сабой, у рай.

С у с е д. Э, не, нам твой рай не свеціць і не грэе. А вось хата ў цябе добрая, дагледжаная, не тое, што мая разваліна. Пайду толькі пашукаю, ці няма там непатрэбных рэчаў, якіх можна пазбыцца. (*Хоча зайсці ў Яськаву хату.*)

Я с ь к а. Стой, злыдзень, ты куды?! (*Ледзьве не ўстае з лаўкі, але спахопліваецца.*) Вярніся, я нешта для цябе знайшоў! (*Ліхаманкава шукае ў кішэнях грошы.*)

С у с е д (азіраецца). А?

Я с ь к а (вымае ўсе грошы, якія былі ў кішэнях). Вось, вазьмі на гарэлку!

С у с е д. Пазычаеш? (*Бярэцца рукой за клямку дзвярэй.*)

Я с ь к а (злосна). Так даю!

С у с е д (падыходзіць да Яські і забірае грошы). Дзякуй, суседзе. Пайду, вып'ю за тваё здароўе. Каб ты хутчэй у рай трапіў.

Я с ь к а (ціха). Каб ты захлынуўся сваёй гарэлкай!

Сусед сыходзіць.

Я с ь к а. Дзякуй Богу, пайшоў. (*Занепакоена.*) Але што мне рабіць з хатаю, калі і праўда давядзецца ў рай выпраўляцца? Сваімі рукамі збудаваў, па бярвенчыку, па дошачцы. Столькі поту праліў, столькі слёз, часцінку душы ў яе ўклаў! І раптам пакінуць яе гэтаму недарэку, які за год усё расцягне і прап'е? Эх, каб можна было ўзяць хату з сабой, у рай! Як бы гэта ўгаварыць Д'ябла?

Перад хатай з'яўляецца Суседка.

С у с е д к а. Дзень добры, Яська!

Я с ь к а (непрыязна). Здароў, суседка! (*Сам сабе.*) Выпер-такі яе чорт з хаты.

С у с е д к а. Чаму адзін сядзіш? Дзе Паўлінка?

Я с ь к а. Выбралася ў госці да маіх бацькоў.

С у с е д к а. А цябе пакінула аднаго, без нагляду? Мой таксама некуды пацягнуўся. Мусіць, у карчму. (*Падазрона.*) Цябе не запрашаў з сабой?

Я с ь к а. Можа й запрашаў.

С у с е д к а. Чаму ж ты не пайшоў?

Я с ь к а. Бо мушу сядзець на гэтай лаўцы да самага вечара. Слова даў Д'яблу.

С у с е д к а (перанытвае). Каму?

Я с ь к а. Д'яблу. Калі выседжу — ён мяне ў рай возьме.

С у с е д к а. А калі не выседзіш?

Я с ь к а. Тады — у пекла.

С у с е д к а. Як цікава! А можна і я з табой крыху пасяджу?

Я с ь к а. Сядай, калі хочаш.

Суседка сядзе на лаўку побач з Яськам. Нейкі час пануе маўчанне. Потым Суседка пачынае неспакойна круціцца на лаўцы.

Суседка. Яська, а хадзем да мяне ў хату, вып'ем гарэлачкі ды чаго закусіць пашукаем. (*Сарамліва апускае вочы.*) Паўлінкі няма, і мой не хутка вернецца...

Яська (здзіўлена). Ты што, суседка, блёкату аб'елася?

Суседка (падсоўваецца бліжэй). Ах, Яська, так сёння горача, так горача!

Яська. Чым ты слухаеш, га? Я ж сказаў табе: мушу сядзець на лаўцы з рання да змяркання. Я з Д'яблам аб заклад пабіўся.

Суседка. Я што? Я ж не супраць. (*Сядзіць нейкі час спакойна, але неўзабаве зноў пачынае круціцца.*) А можа, да цябе на хвілінку зойдзем?

Яська. Цьфу, дурніца! (*Крычыць.*) Нельга мне праз цэлы дзень уставаць з гэтай лаўкі! Зразумела?

Суседка (спалохана). Зразумела, зразумела, Ясечка. Толькі не крычы. Але ж горача... (*Расшпільвае верхнія гузікі кашулі.*)

Яська (стараецца не глядзець у бок Суседкі). І прынесла ж яе на маю галаву!

Суседка (падбірае вышэй спадніцу і падсоўваецца да Яські). Яська, а чаму сэрца чалавека б'ецца ціха-ціха, роўна-роўна, як раптам пачынае трапятаць і тахкаць, тахкаць...

Яська. Чаго? (*Паварочваецца да Суседкі.*) Ты што, можа, захварэла?

Суседка. Вось паслухай. (*Бярэ Яськаву руку і прыціскае яе сабе да грудзей.*) Чуеш? Нібыта хоча выскачыць з грудзей.

Яська (спрабуе вызваліць руку). Не чую.

Суседка. А так? (*Прыціскае Яськаву руку мацней.*)

Яська (азіраецца). Зараз як вернецца твой мужык з карчмы, дык ты затрапечашся.

Суседка (смяецца). Ён ужо даўно набраўся як свіння гразі і валяецца пад плотам. (*Падсоўваецца да Яські зусім блізка.*) Яська, ты што, мяне баішся?

Яська. Чаго мне цябе баяцца? (*Пакрыўджана.*) Прыдумала яшчэ.

Суседка. І я цябе не баюся. *(Абдымае Яську.)* І так мне горача. *(Цалуе Яську.)* А сэрца тах-кае. *(Накідваецца на Яську.)*

Яська (супраціўляецца). Дзеўка, ты гэта што... а як жа Паўлінка... а твой мужык... Я ж слова даў... нельга мне ўставаць з лавы.

Суседка. Не ўставай, Яська, не ўставай. *(Залазіць на Яську.)* Не трэба парушаць слова.

Яська (паддаецца). Але ж ты настырная...

З'яўляецца падпіты Сусед, трымаючы ў кожнай руцэ па пляшцы гарэлкі.

Сусед (крычыць). Яська, вазьмі мяне з сабой у рай, я гарэлкі прынёс! *(Прыглядаецца.)* Ой, а што гэта за баба на цябе ўзлезла?

Суседка, пачуўшы голас мужа, адразу пачынае вырывацца і біць Яську.

Суседка (крычыць). Ратуйце, гвалцяць! Адпусці мяне, мярзотнік! Я табе не дзеўка якая! Я сумленняя кабетка! Вось табе, вось табе! *(Спрытна злазіць з Яські, адбгае ад лаўкі і хаваецца за плечы мужа.)* Што надумаў, жарабец! Пасярод беллага дня, перад уласнай хатай! Людзі добрыя, якая ганьба!

Сусед. Жонка? *(Намагаецца працверзець.)* Гэта ты сядзела на Яську? Нічога не разумею.

Суседка. Згвалціць мяне хацеў!

Сусед. Вось змей! А я яму гарэлкі прынёс.

Яська (ухопліваецца з лаўкі). Брэшпа! Сама на мяне ўзлезла!

Суседка. Хто табе, шылахвосту, паверыць? *(Здзекліва.)* Вось вернецца Паўлінка, дазнаецца пра тое, пагоніць цябе з хаты!

Яська. Ах ты, сучка! *(Кідаецца да Суседкі з кулакамі.)*

Суседка (з-за плячэй мужа). Не баюся цябе! Не баюся! *(Да мужа.)* А ну дай яму, ды добра. Каб не чапаў чужога!

Яська спрабуе дастаць Суседку, тая не даецца і круціць Яську дулі. Спалоханы Сусед адно прыціскае да сябе пляшкі, каб толькі не пабіць.

Раптам усе заміраюць і прыслухоўваюцца. Чуваць бой гадзінніка.

Суседка. Што гэта?

Сусед. Не чуеш хіба? Гадзіннік.

Яська (спаханіўшыся). Лаўка, мая лаўка! (Кідаецца назад на лаўку.) Што цяпер будзе? (Сядае на лаўку, лаўка пад ім развальваецца.)

Сусед (прыслухоўваецца да бою гадзінніка). Тры гадзіны. Час абедаць. Жонка, есці давай!

Суседка (абурана). Тваю жонку ледзьве не згвалцілі, а табе толькі адно ў галаве: выпіць ды пад'есці!

Сусед. Ужо не адно. Хадзем дамоў, там разбярэмся. (Паказвае пляшкі.) Во, і гарэлачка ёсць. (Шэптаючы.) За Яскавы грошы купіў, на дурня нарываўся.

Суседка. Ах ты, Юда, за дзве пляшкі гарэлкі гатовы жонку прадаць!

Сусед. Э, сучка не захоча, кабель не ўскоча. Хадзем абедаць! (Цягне жонку дадому.)

Яська (услед суседзям). Каб вам гэты абед колам у горле стаў! З-за вас я зноў не датрымаў слова!

Суседзі сыходзяць. Яська застаецца адзін над разваленай лаўкай.

З'яваццацвёртая

Перад Яськавай хатай. На п'яньку ад лаўкі сядзіць маркотны гаспадар.

Я с ь к а. Бедны я, гаротны я чалавек. Шчасце само прыйшло мне ў рукі, а я яго не ўтрымаў. Чаму ўсё так наперакасяк выходзіць? Так усё па-дурному. Страціць рай з-за нейкай сабачай місы, з-за гнілой лаўкі. Лепш бы я павесіўся... Што я цяпер скажу Д'яблу?

З'яўляецца Д'ябал. Моўчкі сядзе на другі п'янёк ад лаўкі, вымае цыгарэты, закурвае і частуе Яську.

Я с ь к а (не вытрымлівае маўчання). Чаго глядзіш?

Д ' я б а л. Нічога ў нас не атрымалася, Яська. Відаць, і праўда вы, людзі, занадта слабыя і легкадумныя. Не можаце адолець спакусу. І ні Бог, ні Д'ябал вам не дапаможа.

Я с ь к а. Каб жа я хоць ведаў, з якога боку чакаць тую спакусу!

Д ' я б а л. Чаму, калі зводзіш чалавека да згубы — усё атрымліваецца, а як толькі спрабуеш яго выратаваць — адразу няўдача? Няўжо дабро такое бездапаможнае перад злом? Няўжо, каб дасягнуць мэты, трэба абавязкова хітраваць і выкручвацца? Цяжка, аднак, даводзіцца Богу.

Я с ь к а. А што, калі Бог даў мне такіх суседзяў? Хіба побач з імі можна ўстрымацца ад граху?

Д ' я б а л. Пры чым тут суседзі? Не яны, а ты кляўся датрымаць слова. Я ў цябе паверыў, а не ў іх. Цябе выбраў, каб выратаваць твой народ і ўсё чалавецтва. Няма чаго рабіць, хадзем у пекла. Там нашае месца.

Я с ь к а (у адчай). Не вінаваты я! Нейкі чорт мяне звёў!

Д ' я б а л (з дакорам). Яська, які чорт? Што ты плячеш? Маўчы лепш, калі вінаваты.

Я с ь к а. Маўчу. (*Нечакана.*) Хочаш, буду маўчаць праз цэлы дзень як вады ў рот набраўшы? Дай мне апошні шанец!

Д'ябал. І слухаць не хачу! Зноў не вытрымаеш, як і тады.

Я с ь к а. Гэтым разам не падвяду, датрымаю слова.

Д'ябал. Будзеш маўчаць праз цэлы дзень? Не скажаш ані слова? (*Задумваецца.*) Ды ты запіпчыш праз гадзіну!

Я с ь к а. Вось пабачыш, буду маўчаць, хоць бы канец свету здарыўся. А не вытрымаю — сам, па сваёй волі пайду ў пекла.

Д'ябал (*павагаўшыся*). Згода. Толькі не наракай больш ні на Адама з Евай, ні на суседзяў, ні на Бога з Д'яблам. Ад цябе самога ўсё залежыць, памятай гэта. Што маўчыш?

Яська паказвае на мігах, што ён ужо не размаўляе.

Д'ябал. Вось і маўчы. І што б вакол цябе ні адбывалася — нават не ціўкні. Бо гэта — твая апошняя магчымасць. Адам аднойчы саграшыў і ўсё жьшцё пакутаваў. Ты — ужо двойчы. Трэці раз я табе не дарую.

Д'ябал сыходзіць. Яська з важным выглядам сядзіць на пяньку. Праз нейкі час перад хатай з'яўляецца Незнаёмы.

Незнаёмы. Здароў, братка! Чаго сядзіш у такі дзень каля хаты? Дзе твая годнасць, тваё сумленне?

Яська паказвае на мігах, каб яго не чапалі.

Незнаёмы (*шэптам*). Хіба ты не чуў, што сёння збіраецца вялікі сход?

Яська адмоўна круціць галавой.

Н е з н а ё м ы. Божа, што за народ! Неба плача горкімі слязамі, зямля стогне ад гора, а яны капошацца ціхенька ў сваім балоце, як чэрві, прыдаўленья каменем. Слухаць не хочуць, гаварыць не ўмеюць, нават якую маюць сілу, дык і тую баяцца выказаць. Жывуць нібыта ў нейкім страшным, зачараваным сне. (*Да Яські.*) Склікаецца сход вялікі, і ўсе браты і сёстры павінны на гэты сход з'явіцца. (*Таямніча азіраецца.*) Будзем праклятага Цмока выганяць. Разумееш, пра каго я гавару?

Яська збянтэжана паціскае плячыма.

Н е з н а ё м ы. Таго самага Цмока, з-за якога на нашай зямлі завяліся ўсе беды і няшчасці. Таго самага Ваўкалака, які навёў на наш край зграі чужынцаў. Успомні, колькі чароўных песень і казак спявала над тваёй калыскай маці, а што з іх сёння засталася? Асмяялі, аплявалі іх нязваныя госці, мучыцелі нашы. Але выбіла такая гадзіна, калі далей не можам трываць над сабой здзек. Уставай, скажы сваё слова, братка! На сход, на вялікі сход!

Яська спалохана ўціскае галаву ў плечы.

Н е з н а ё м ы. Ты што, не чуеш мяне? Можа, ты глухі?

Яська адмоўна круціць галавой.

Н е з н а ё м ы (пагардліва). Ага, зразумела. Такі самы, як і ўсе: баязлівы. Чакаеш, пакуль доля сама прыйдзе да цябе ў хату і папросіцца, каб ты толькі адчыніў дзверы. Спадзяешся, што нехта іншы аддасць сваё жыццё за тваю свабоду. Але так не бывае на свеце, братка. Нельга сядзець моўчкі і чакаць раю, за пчасце трэба змагацца! (*Трасе Яську за плечы.*) Устань, скажы сваё слова, зрабі свой учынак! Колькі можна спаць! (*Адпускае Яську.*) Э-эх, што за людзі! Хіба з такімі выратуеш Бацькаўшчыну?

(Адыходзіць, але неўзабаве вяртаецца і працягвае Яську кнігу.) Вазьмі вось, прачытай. Тут усё напісана. Можна нарэшце, зразумееш, што да чаго.

Незнаёмы адыходзіць. Яська застаецца адзін, баязліва глядзіць на кнігу, якую трымае ў руках як мага далей ад сябе.

Перад хатай з'яўляюцца два вайскоўцы.

1-ы в а й с к о в е ц (заўважае Яську). Глядзі, можа гэта ён?

2-і в а й с к о в е ц (разглядае Яську). Непадобны. Нейкі дурнаваты з выгляду.

1-ы в а й с к о в е ц. Але ў руках у яго — кніга.

2-і в а й с к о в е ц. Значыцца, ён. Бі гада!

Вайскоўцы вырываюць у Яскі з рук кнігу і пачынаюць яго жорстка, прафесійна збіваць.

1-ы в а й с к о в е ц. Папаўся, сволач!

2-і в а й с к о в е ц. Мы табе пакажам, як забароненыя кніжкі чытаць. *(Кідае кнігу сабе пад ногі.)*

1-ы в а й с к о в е ц. Разумнейшым за ўсіх хочаш быць!

2-і в а й с к о в е ц. Быдлам нас лічыш!

Яська мыкае, спрабуе на мігах нешта растлумачыць, паказвае рукой у той бок, куды падаўся Незнаёмы. Але ягоныя спробы яшчэ больш раз'юшваюць вайскоўцаў.

2-і в а й с к о в е ц. Нямым прыкідваецца.

1-ы в а й с к о в е ц. Здзекуецца з нас.

2-і в а й с к о в е ц. Мы ведаем, хто народ баламуціць!

1-ы в а й с к о в е ц. Прызнавайся, дзе адбудзецца вашае зборышча, бунтаўшчык!

2-і в а й с к о в е ц. Заб'ем насмерць, калі не скажаш праўды!

Я с ь к а (не вытрымлівае). Я — Яська! Я не бунтаўшчык! Пусціце мяне, я нічога не зрабіў!

Яська спрабуе вырвацца, але адзін з вайскоўцаў надзейна трымае Яську, а другі ў гэты час б'е. З'яўляецца Д'ябал у накінутым на плечы камандзірскім фрэнчы.

Д'ябал (уладна). Адставіць! Адпусціце яго. Гэта не той чалавек, якога мы шукаем.

Іы вайсковец (адпускае Яську). Як не той? А кніга?

2гі вайсковец (падымае кнігу і падае Д'яблу). Вось.

Д'ябал. Гэта не ягоная кніга. *(Працірае кнігу ад пылу.)* Той, каго мы шукаем, падаўся туды. *(Паказвае рукой.)* Чаго стаіць? Выконвайце загад.

Вайскоўцы бягуць туды, куды паказаў Д'ябал.

Д'ябал. Дык ты, Яська, забароненыя кнігі чытаеш? *(Адгортвае кнігу на першай старонцы і чытае ўголас.)* “Напачатку стварыў Бог неба і зямлю. Зямля ж была бязвідная і пустая, і цемрадзь над безданню, і Дух Божы насіўся над водамі. І сказаў Бог: няхай будзе святло. І сталася святло”. *(Загортвае кнігу.)*

Яська (калоціцца). За што? Я не вінаваты. Я Яська. Я нічога не зрабіў. *(Плача.)*

Д'ябал. Пайшлі, Яська. *(Забірае Яську.)*

ДЗЕЯДРУГАЯ

З'явапятая

На ложку ў сваёй хаце спіць Паўлінка. Недалёка ад ложка сядзіць на лаве пераапануты ў жаночае адзенне Д'ябал і гушкае вялізную дзіцячую калыску. Пры гэтым Д'ябал спявае сабе пад нос калыханку на незразумелай мове. Паўлінка нібыта прачынаецца і заўважае Д'ябла.

Паўлінка (спалохана). Ты... ты што робіш у маёй хаце?

Д'ябал. Не бачыш хіба? Гушкаю дзіця.

Паўлінка (абурана). Хто ты такая? Адкуль узялася тут сярод ночы?

Д'ябал (з гонарам). Я — Яськава жонка. *(Вымае з кішэні цыгарэту і прапаноўвае Паўлінцы.)* Частуйся. Не хочаш? Як хочаш. *(Запальвае.)*

Паўлінка (апрытомнейшы). Яськава жонка? Ды каб табе язык адсох за такія словы!

Д'ябал (шэптам). Цішэй, цішэй! Не крычы. *(Пяшчотна.)* Разбудзіш нашага з Яськам сына.

Паўлінка (наставіўшы рукі ў бокі). Я — Яськава жонка! Пайшла прэч, распусніца!

З калыскі висоўваецца рука і патрабавальна цягнецца да Д'ябла. Д'ябал пакорліва аддае цыгарэту ў калыску.

Д'ябал (з дакорам). Вось бачыш, разбудзіла. Беднае дзіцятка. *(Гушкае калыску.)*

Паўлінка (гнеўна). Вымтайся з маёй хаты разам са сваім байструком, лярва! Ты што, не чула: я Яськава жонка!

Д'ябал. І ты — таксама? (*Уздыхае.*) Што ж, давядзеца нам усім жыць разам.

Паўлінка (*усхопліваецца*). Я табе пакажу “разам”, сучка! Я зараз твае пасмы павыдзіраю!

Паўлінка, як вихор, накідваецца на Д'ябла, злосна торгае яго за валасы і застаецца з парыком у руках.

Д'ябал. Ну вось, сапсавала прычоску. Што за шалёная баба! (*Адбірае ў Паўлінкі парык.*)

Паўлінка (*разгублена*). Ты... хто такое?

Д'ябал. Я — твой муж.

Паўлінка (*не зусім упэўнена*). Мой муж — Яська.

Д'ябал. Няма больш ніякага Яські. Ваўкі з'елі. Я цяпер твой муж, Паўлінка.

З калыскі висоўваецца рука і патрабавальна цягнеца да Д'ябла.

Д'ябал здымае з пояса пляшку з гарэлкай, адкручвае накрывачку, робіць глыток, задаволена цмокае языком і аддае пляшку ў калыску.

Паўлінка (*баязліва*). А там... што? (*Паказвае на калыску.*)

Д'ябал (*пняшчотна*). Там — наш з табой сыноч, Паўлінка. Мы яго з табой нарадзілі, цяпер гадаваць будзем.

Паўлінка (*сядае на ложак*). Божа, што са мной? Я сплю?

Д'ябал (*невядома да каго*). Спі, мая радасць. Спі, мая надзея. (*Гушкае калыску.*)

Паўлінка (*у адчай*). Дзе мой Яська? Вярніце мне майго мужа! (*Плача.*)

Д'ябал (*нахіляецца да Паўлінкі і гладзіць яе па галаве*). Не плач, мая мілая. Цяпер у цябе новы муж: чалавек багаты ды разумны. Навошта табе той п'янціца і абібок?

Паўлінка (*скрозь слёзы*). Хачу да Яські!

Д'ябал (*раззлаваны*). Вось упартая кабета!

Заладзіла адно: Яська ды Яська! (*У калыску.*) Пакінем яе тут! Навошта яна ўвогуле нам патрэбна?

З калыскі высоўваюцца дзве рукі і цягнуцца да Д'ябла. Д'ябал дапамагае выбрацца з калыскі Яську, апранутаму як аднагадовае дзіцятка. Гучыць страсная музыка, Д'ябал з Яськам таньчаць.

Яська (крычыць). Я — твой сын, Паўлінка!
Д'ябал (да Яскі). Я — твой бацька! Сынком мой! (*Заскоквае Яську на рукі.*)

Паўлінка (жагнаеца). Божа, я звар'яцела!
(*Заплюшчвае вочы і заціскае рукамі вушы.*)

Яська. Яна спіць! Пакінем яе тут!

Д'ябал. Яна звар'яцела! Навошта яна нам патрэбна?

Рухаючыся ў рытме танца, Яська з Д'яблам пакідаюць сцэну. Музыка сціхае. Паўлінка адплюшчвае вочы і адкрывае вушы.

Паўлінка (прачынаеца). Што за жахлівы сон! Ясечка, любы, чуе маё сэрца: нейкая бяда з табою здарылася. Ты ж у мяне такі добры, такі даверлівы. Кожны цябе падмануць рады. У якую ты зноў ублытаўся гісторыю? Ці не забыўся ты пра сваю адданую Паўлінку? (*Узнімаеца з ложка.*) Ох, як шчыміць сэрца! Як мне табе дапамагчы, як цябе выратаваць, Яська? (*Пакідае сцэну.*)

З'явашостая

Старая карчма з чорнымі, закуранымі сценамі, з бруднымі драўлянымі сталамі і лаўкамі.

За адным сталом сядзіць Д'ябал і п'е гарэлку. Побач з ім прымасціўся Яська, паклаўшы галаву на стол.

За суседнім сталом дзве распусніцы гуляюць у карты, кідаючы прагныя позіркi ў бок Яскі і Д'ябла. Збоку за стойкай Карчмар працірае брудным фартухом чаркі і келіхі.

Нечакана Яська падхопліваецца і пачынае крычаць.

Я с ь к а. Я не чытаў! Я нічога не ведаю! Я не бунтаўшчык!

Д'я б а л (ловіць Яську за руку). Не крычы. Ты не на судзе.

Я с ь к а. А дзе? (Азіраецца.) У пекле?

Д'я б а л. Амаль што. (Налівае Яську гарэлкі.) Бяры.

Я с ь к а (баязліва паглядае на чарку з гарэлкай і адсоўваецца). Дзякуй, я не п'ю.

Распусніцы за суседнім сталом пырскаюць са смеху.

1я Р а с п у с н і ц а (шэптам). Чула: не п'е чалавек. Можа, святы?

2я Р а с п у с н і ц а (шэптам). Які святы! Хворы. (Уголас.) А вось мы б не адмовіліся, калі б нас хто пачаставаў.

Д'я б а л (да Карчмара). Карчмар, гарэлкі для дзяўчат. (Да Яскі.) Зусім не п'еш?

Я с ь к а (нясмела). Можа, квасу.

1я Р а с п у с н і ц а (шэптам). Чула: папрасіў квасу.

2я Р а с п у с н і ц а (шэптам). Добра, што не свяцонай вады. Я ж казала: хворы. (Уголас.) А дзе наш пачастунак?

Карчмар не спяшаецца несці гарэлку, нібыта чагосьці чакае.

Д'ябал (да Карчмара). Ты што, не чуеш? Пляшку для паненак!

Карчмар (хмыкае). Знайшліся мне паненкі. Пан яшчэ не заплаціў мне за тое, што выпіў.

Д'ябал моўчкі вымае з унутранай кішэні пінжака тоўсты пачак грошай і, выцягнуўшы адну купюру, кладзе яе на стол. Карчмар выходзіць з-за стойкі, падыходзіць да стала і, пабачыўшы вартасць купюры і таўшчыню пачка, лагаднее.

Карчмар (лісліва). Выбачайце, пане. Увогуле, у нашай карчме можна ўсё браць напавер. (*Забірае грошы.*) Значыцца, гарэлкі для дзяўчат і... квасу для панскага сябра?

Д'ябал. Не трэба квасу. Ён жартуе.

Карчмар. То замест квасу яшчэ адну пляшку гарэлкі?

Карчмар бяжыць па гарэлку.

Д'ябал. Пі, Яська, не дурыся. У пекле табе не нальюць.

Яська (*уздыхае*). Э-эх! (*Бярэ чарку.*)

Д'ябал з Яськам п'юць гарэлку. Карчмар прыносіць пляшку гарэлкі для распусніц і пляшку для Д'ябла з Яськам.

Карчмар (да распусніц шэптам). Бачылі, колькі ў яго грошай? То чаго седзіце, як манашкі на імшы? (*Вяртаецца за стойку.*)

Яська (да Д'ябла). Але ж ты і набраўся!

Д'ябал (*усміхаецца*). Зусім як чалавек, праўда?

Яська. Як свіння, прашу прабачэння.

Д'ябал. Ах, Яська! Д'ябал, чалавек, свіння... Невялікая паміж намі розніца. Мы маглі з табой трапіць у рай, а выбіраемся ў пекла. Дык што цяпер удаваць анёлаў?

Яська. Паглядзеў бы я, як бы ты маўчаў, калі б цябе так збівалі.

Д'ябал. Бедны Яська! Як мала трэба, каб ты адмовіўся ад вечнага шчасця: даць табе раз-другі ў морду. А калі б трэба было ахвяраваць жыццём?

Падыходзяць распусніцы і пачынаюць заляцацца да Яскі і Д'ябла.

1я Распусніца. Чаго, хлопцы, такія сумныя?

2я Распусніца. Можна, разам нам было б весялей?

Д'ябал. Сядайце, дзяўчаткі. Мы акурат тыя, хто вам патрэбны.

Д'ябал усаджвае 1-ю Распусніцу сабе на калені і налівае ўсім гарэлкі. 2-я Распусніца хоча сесці на калені да Яскі, але той адсоўваецца.

Яська. Адчапіся, у мяне і без цябе грахоў хапае.

2я Распусніца (пакрыўджана). Фу, які нявыхаваны. (Падыходзіць да Д'ябла і сядзе яму на другое калена.)

1я Распусніца (з усмешкай). Святы.

2я Распусніца (злосна). Хворы!

Д'ябал. Забудзься пра ўсё, Яська! Гуляй, пакуль яшчэ ёсць час. Давай вып'ем!

Яська (змрочна). Не хачу.

Усе, акрамя Яскі, выпіваюць. Д'ябал цалуецца з распусніцамі, шэпча ім на вуха брыдкія словы, мацае за найбольш далікатныя месцы. Усе, акрамя Яскі, рагочуць.

Яська (не вытрымлівае). Цьфу! Брыдка на вас глядзець. Канец свету! Што мы тут робім? Чаму сядзім у гэтай бруднай карчме? Не справіўся я, горшы я за Адама! Дык бяры мяне і цягні ў пекла. (Стомлена.) А не — адпусці дамоў.

Д'ябал. А можа, даць табе яшчэ шанец? Як? Не падвядзеш? (*Смяецца.*)

Яська. Пайшоў ты... да д'ябла.

Д'ябал. Баішся, баішся! (*Нечакана цвяроза.*)
Бо ўжо ведаеш, што і гэтым разам не вытрымаеш. (*Нахіляецца да Яскі.*) І ніхто, Яська, не вытрымае. Чалавек слабы, занадта слабы. Таму няма для нас раю: ні для цябе, ні для мяне. Дзверы зачыніліся назаўсёды. (*Шэптам.*) А можа, няма і пекла, толькі гэтая карчма? Можа, няма нам куды адсюль ісці? (*Рагоча, як вар'ят.*) Няма Бога і няма мяне! Толькі ты, Яська, ёсць, толькі ты... (*Казыча распусніц, тья заходзяцца ад смеху.*)

Яська. Ты ўжо языком не варочаеш. (*Азіраецца.*) Што я буду з табой рабіць?

Д'ябал. Гуляй, Яська! Пі гарэлку, забаўляйся з дзеўкамі. Я фундую! Гэй, карчмар, яшчэ гарэлку! (*Абдымаецца з распусніцамі, задзірае ім спадніцы.*)

Падбягае Карчмар з новымі пляшкамі гарэлку, але бачыць, што Д'ябал ужо зусім п'яны.

Карчмар. А можа, шаноўныя госці жадаюць адпачыць? Маем надзвычай утульныя пакойчыкі. Дзяўчаты ахвотна вас правядуць і пакажуць усе выгоды.

1я Распусніца. І ў ложка пакладзем!

2я Распусніца. І распранем!

1я Распусніца (натхнёна). Зробім, што толькі пажадаеце!

2я Распусніца (злосна). Казачку на ноч распавядзем.

Д'ябал (падміргвае). Што скажаш, Яська? Выбірай, табе каторую?

Яська. Я да Паўлінкі хачу. (*Адварочваецца.*)

Д'ябал. То я вазьму абедзвюх! Хадземце, мае салодкія!

1я Распусніца. А пан з намі ўправіцца?

2я Распусніца. Абы заплаціў.

Д'ябал з распусніцамі ўстаюць з-за стала.

Яська. А мне што рабіць? Не баішся, што я ўцяку?

Д'ябал. Куды, Яська? Ад сябе не ўцячэш.

Д'ябал у абдымку з распусніцамі выходзіць з пакоя. Карчмар сядзе да Яскі за стол.

Яська (сам сабе). Вось паскуднік! А я быў паверыў, што ён і праўда стаміўся, у рай захацеў... Каму паверыў, гэтаму жлукце?

Карчмар. Бачу, Яська, ты не вельмі любіш свайго сябра. Даўно ты яго ведаеш?

Яська. Які ён мне сябра! Лепш бы я яго зусім не ведаў.

Карчмар. А што ён за чалавек? Адкуль у яго столькі грошай?

Яська. Што табе да ягоных грошай? Смачны жабе арэх, ды зубоў Бог не даў. Д'ябал ён, а не чалавек.

Карчмар. Нам з табой, Яська, за ўсё жыццё столькі не зарабіць. (*Нахіляецца да Яскі.*) Можна, гэта адзіны шанец у жыцці?

Яська (устрывожана). Які да халеры шанец? Ты што плячеш, карчмар? Ты да чаго мяне намаўляеш? Украсці ў яго грошы?

Карчмар. Не ўкрасці, не! Барані Божа! (*Шэптам.*) Забіць. А грошы пасля падзелім.

Яська. Забіць? Яго? (*Смяецца.*) Але ж ты і прыдумаў!

Карчмар (заклапочана). Украсці я мог бы і сам. Але раніцай ён працнецца, і што тады? Не, яго трэба забіць. А я стары, не дам рады.

Яська. Ты што, гідкі слімак, не чуў: гэта не чалавек, а д'ябал.

Карчмар. Не бойся, Яська, ён добра напіўся і будзе спаць як пшаніцу прадаўшы.

Я с ь к а. Сапраўдны д'ябал! З пекла! Зразумеў?
(*Налівае ў чарку гарэлкі і куляе ў рот.*)

К а р ч м а р (недаверліва). Сапраўдны д'ябал? Там? П'яны як зямля і з дзвюма дзеўкамі ў ложку?
(*Смяецца.*) Яська, ты больш не пі.

Я с ь к а. Не верыш мне? А ў рай верыш? Я там быў.

К а р ч м а р. Што ж ты там рабіў?

Я с ь к а. Што рабіў?.. Піў... закусваў... музыка грала...

К а р ч м а р (расчаравана). Э, хлопча, гэtki рай у маёй карчме кожнага вечара.

Я с ь к а. Не верыш мне! Як хочаш. Можна, я таксама ўжо сабе не веру. Але там — д'ябал. (*Адварочваецца.*)

К а р ч м а р (сам сабе). Во набраў у галаву. (*Падумаўшы.*) Д'ябал не д'ябал, а грошы ў яго не фальшывыя, я праверыў. (*Да Яські.*) Хлопча, ты мяне пераканаў. Там — д'ябал.

Я с ь к а (абыякава). Дык што?

К а р ч м а р (урачыста). Мы павінны яго забіць.

Я с ь к а (ашалела). Д'ябла? (*Паварочваецца да Карчмара.*) З глузду з'ехаў, стары? Хіба яго можна забіць?

К а р ч м а р (упэўнена). Можна, Яська, можна! Там, у пекле, калі ён ва ўсёй сваёй сіле ды пры розуме — немагчыма. А тут, на зямлі, калі ён у абліччы чалавека, п'яны ды сонны — можна. (*Вымае з-пад крыса нож.*) Вось гэтым нажом.

Я с ь к а (глядзіць на нож). Узяць і забіць д'ябла. Вось гэтым нажом. І што тады?

К а р ч м а р (пераканана). І тады — рай. Рай на зямлі. Бо ўсё зло — ад д'ябла. Ад яго ўсе нашыя беды і няшчасці.

Я с ь к а. Як проста! Рай на зямлі.

К а р ч м а р. І, заўваж, ніякага злачынства! Ніякага граху, Яська! Хіба гэта грэх — забіць нячыстага? Твой хрысціянскі абавязак!

Яська, як зачараваны, глядзіць на нож. У пакой вяртаюцца распусніцы.

Карчмар. Ну, як, дзяўчаткі? (*Сквапна.*) Ці шмат зарабілі?

2я Распусніца. Не чалавек, а д'ябал. Ніколі больш не лягу з ім у ложка, нават за такія грошы.

1я Распусніца. Ах, а я дык, здаецца, вярнула б яму і грошы, каб толькі яшчэ раз паспытаць такога шчасця.

2я Распусніца (злосна). Пашкадуй свой азадак, дурніца!

1я Распусніца. Ты пра свой клапаціся. Яму даўно ўжо пара на печы грэцца.

2я Распусніца. Ах ты, курва! (*Б'е сяброўку па твары.*) Смаркачка!

1я Распусніца. Ад курвы чую! (*Спрытна дае здачы.*) Порхаўка старая!

Карчмар кідаецца разнімаць дзевак.

Карчмар. Атрымалі сваё — і дадому. (*Бярэ са стала пляшку гарэлкі і аддае дзеўкам.*) Вось вам, каб хутчэй памірыліся.

Карчмар выправаджвае дзевак з карчмы і вяртаецца да Яскі.

Яська (разгублена). Жлукціць гарэлку, спіць з бабамі... Можна, ён і праўда ніякі не д'ябал? Можна, ашуканец які?

Карчмар (пераконвае). Д'ябал, Яська, д'ябал. Не сумнявайся! Чуў, што сказала дзеўка? А яна столькі іх бачыла на сваім вяку, што ёй можна даць веры. Трэба яго забіць! Мусіш хоць раз у жыцці адважыцца на рашучы ўчынак. (*Падсоўвае Яську нож.*) Бяры нож!

Яська (бярэ нож у руку). І тады — рай? Рай на зямлі? (*Узнімаецца з-за стала.*)

Карчмар. Рай, рай... Хадзем, я пакажу, дзе...
(*Мітусіца каля Яські.*) Пасля гарэлкі і дзевак ён, мусіць, спіць як забіты. Ага, як забіты. А грошы, калі ты іх не хочаш браць, не бяры. Ты ж не дзеля грошай, праўда?

Яська (*згадвае словы Д'ябла.*) Мы ўсё перайначым! Мы перапішам нанова гісторыю чалавецтва!
(*Сціскае ў руцэ нож.*)

Яська ў суправаджэнні Карчмара пакідае пакой. Не ўзабаве Карчмар вяртаецца.

Карчмар. Як я яго абкруціў?! Няхай думае, што забіў самога д'ябла. А мне застануцца ўсе грошы. (*Прыслухоўваецца.*) Толькі б не збаяўся ў апошнюю хвіліну.

Чуваць адчайны чалавечы крык, гучна грукаюць дзверы. З'яўляецца Яська з акрываўленым нажом у руках.

Яська (*дрыжачым голасам*). Крычаў... зусім як чалавек. І кроў такая чырвоная, цёплая... Карчмар, а калі гэта... не д'ябал?

Карчмар. Д'ябал, д'ябал! Зараз трэба схаваць у склепе цела. Хадзем, дапаможаш мне.

Карчмар выходзіць з пакоя, але Яська застаецца стаіць.

Яська. Божа, што я нарабіў? Каго я забіў, Божа?

Вяртаецца разгублены Карчмар.

Карчмар. Яська, грошай няма. І цела таксама... Што за жарты, Яська?

Чуваць ціхі іранічны смех. Карчмар здзіўлена азіраецца. Яська заціскае вушы рукамі і падае на калені.

З'явасёмая

Глухая мураваная сцяна, без аніякага следу намаляваных крэйдаю дзвярэй. На вышыні трох-чатырох метраў ад зямлі са сцяны тырчыць жалезная бэлька, з яе звісае вярочная пятля. Пад самай пятлёй сядзіць на зэдліку Яська з акрываўленым нажом у руцэ.

Я с ь к а (ачуняўшы). Дзе я зноў? (*Азіраецца.*) Сцяна, зэдлік, пятля. Ах, так, я збіраўся павесіцца... Але з'явіўся Д'ябал і мне перашкодзіў. (*Заўважае нож у руцэ.*) І я забіў яго! (*Адкідае нож.*) Але навошта?.. Дзе райскі сад з чароўным абрусам? Дзе блакітнае неба, смарагдавая трава, крыштальная вада? Нічога няма. Зноў гэтая ненавісная сцяна... Навошта?

Яська становіцца на зэдлік і прасоўвае галаву ў пятлю. З-за рога выходзіць Д'ябал. Ён апрануты ў летні белы гарнітур, на нагах — белыя чаравікі, на галаве — белы капялюш. У адной руцэ трымае валізку, у другой — парасон ад сонца. Д'ябал нагадвае чалавека, які выбіраецца адпачываць на паўднёвы курорт.

Д'ябал. Прывітанне, Яська. Не пазнаеш?

Я с ь к а (прыглядаецца). Ты? Ты што... уваскрэс?

Д'ябал. Падобна на тое. А ты як маешся? Зноў надумаў вешацца? А шкада. Шкада, што ты не выкарыстаў сваю апошнюю магчымасць.

Я с ь к а (перасмяглымі вуснамі). Якую магчымасць?

Д'ябал. Там, у карчме. Няўжо ты нічога не зразумеў? Добра, не буду табе перашкаджаць.

Д'ябал падыходзіць да сцяны. Дзверы перад ім самі адчыняюцца, з праёма ліецца яркае святло. Д'ябал перастаўляе нагу за парог.

Д'ябал (азірнуўшыся). Бывай, Яська.

Я с ь к а. Стой, ты куды? (*Вымае галаву з пятлі.*)
Д'я б а л. Як куды? У рай. Душа нявінна забі-
тага...

Я с ь к а (*саскоквае з зэдліка*). А як жа я ?

Д'я б а л. Ты? Ты мне больш не патрэбны. І я
вам таксама. Навошта вам Д'ябал, калі вы ў Бога не
верыце?

Д'ябал уваходзіць і шчыльна зачыняе за сабой дзве-
ры.

Я с ь к а. Пачакай! Вазьмі мяне з сабой! (*Кідаец-
ца да сцяны, спрабуе знайсці і адчыніць дзверы, але
безвынікова.*) Я ўсё зразумеў! Дай мне яшчэ адзін
шанец! (*Разганяецца і б'е плячом у сцяну там, дзе
толькі што былі дзверы.*) Я моцны! Я змагу! Я вы-
трымаю! Вярніся, прашу цябе! (*Зноў разганяецца і
б'е плячом у сцяну.*) Адчыні дзверы! Я не хачу тут
заставацца!

З'яўляецца ўстрывожаная Паўлінка.

П а ў л і н к а. Ясечка! Міленькі мой, што ты
робіш? (*Кідаецца да Яські.*) Чаго ты крычаў? Табе
дрэнна? Што здарылася?

Я с ь к а (*б'е кулакамі ў сцяну*). Ён падмануў
мяне! Не ўзяў з сабой! Зачыніў дзверы!

П а ў л і н к а. Хто падмануў? Якія дзверы?
(*Абдымае Яську.*) Хто цябе пакрыўдзіў, родненькі?

Я с ь к а. Тут, у сцяне, былі дзверы. (*Усхліп-
вае.*) Памятаеш?

П а ў л і н к а. Не было тут ніколі дзвярэй.

Я с ь к а. Намалюваныя крэйдай.

П а ў л і н к а. Дзеці гулялі — намалювалі.
А потым дождж змыў. Не бяры да галавы. Ты сёння
шмат працаваў, стаміўся, есці, напэўна, хочаш.
Я прыгатавала смачную вячэру. Сяджу, чакаю, а цябе
ўсё няма і няма. Пайду, думаю, пагляджу, дзе мой
Яська падзеўся. (*Цалуе Яську.*) Хадзем дадому,
любы. Хадзем, мой каханы.

Я с ь к а (з надзеяй). Так, я стаміўся. Я вельмі стаміўся. Адвядзі мяне дадому, Паўлінка.

Паўлінка бярэ Яську за руку і вядзе дахаты.

Іхнія крокі сціхаюць. Усталёўваецца поўная цішыня, западае поўная цемра.

І ў самае апошняе імгненне чуваць ціхае рыпенне, дзверы ў сцяне прыадчыняюцца, і скрозь шчыліну прасочваецца тонкі праменьчык святла.

З а с л о н а.

ЛЕГЕНДА ПРАМАШЭКУ

Старадаўняпаданне ў 2-х дзеях

ДЗЕЙНЫЯ СОБЫ

Машэка, вольны рыбак.

Любава, нявеста Машэкі.

Ярун, сябра Машэкі.

Каліна, сяброўка Любавы.

Раман, князь дзюцкі.

Богша, ваявода заставы на Дубровенцы.

Феадора, візантыйская куртызанка.

Гвозд, стары разбойнік.

Аўраамка, полацкі манах.

Дружыннікі, сяляне, разбойнікі.

Дзеянне адбываецца ў другой палове XIII ст.
у Прыдняпроўі.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Забіце яе! Забіце яго!
Мяне! Сябе.
Знішчыце ўсё! Увесь
свет няхай загіне!
Ф.Шылер.Разбойнікі

Пралог

Манаскі скіт у Чорным лесе паблізу Магілёва. Сонечны летні ранак. Удалечыні відаць абрысы гарадскога замка. На паляне перад скітам сядзіць за імправізаваным сталом манах Аўраамка і чытае ўголас нейкі рукапіс.

А ў р а а м к а. “Тэты кароткі летапіс горада Магілёва ад року 1267-га, калі над Дняпром быў пабудаваны драўляны замак, да дня сённяшняга пісаў раб божы Аўраамка... *(Адкашляўшыся.)* Року 1280-га ад нараджэння Хрыстова”. Дзякуй Табе, Божа, што дазволіў мне скончыць маю працу. Прыйдучь пасля мяне іншыя летапісцы, напішучь пра іншых людзей ды іншыя падзеі, але ўсе яны будуць маладзейшыя за горад, будуць ягонымі дзецьмі, а я ж — старэйшы, я — сведка ягонага нараджэння...

Абрысы замка ўдалечыні робяцца больш выразныя, а постаць манаха на пярэднім плане паступова знікае ў цемры. Праз нейкі момант знікаюць і абрысы замка.

З’явапершая

Прыгожае месца на беразе Дняпра. Амаль да самай ракі падступае дубовы гай. На траве ляжыць дагары днішчам вялізны човен.

Вечарэе. Павявае лёгкі ветрык. У гаі ляніва спяваюць птушкі.

Уздоўж берага брыдзе малады манах Аўраамка. Убачыўшы човен, спыняецца.

А ў р а м к а. Пашанцавала табе, браце Аўраамка, дабрацца завідна да чалавечага жытла! Дасць Бог, пераначуеш у якога рыбака, а можа і вячэрай гаспадар пачастуе. (*Прысаджваецца на перакулены човен і любуецца наваколлем*). Божа, які чудны свет ты стварыў! Сем дзён папрацаваў, а я ўсё жыццё дзіўлюся і не нарадуюся! Якое ласкавае сонейка, як прыгожа спяваюць птушкі! Каюся, Божа: у дарозе мая грэшная душа пачуваецца лепей, чым за манастырскімі сценамі. Праўда, айцец-ігумен палохаў, што дарога да Кіева небяспечная, у лясах водзіцца шмат дзікіх звяроў і нават разбойнікі сваволяць. Але хто паверыць у гэтыя страхі, калі навакол — прыгажосць і блаславенства? Здаецца, калі і выйдзе зараз з лесу дзікі звер, то запытае чалавечым голасам: “Што, браце Аўраамка, мілата?” “Мілата, — адкажу я. — Вох, мілата!”

З лесу чуваць мядзведжы рык, цяжкія крокі, пранізлівы дзявочы віскат.

А ў р а м к а (спалохана). Наклікаў-такі бяду! Які чорт мяне за язык пацягнуў? Ох, Аўраамка, не сядзіцца табе ў келлі, шукаеш булаву на сваю галаву!

Азірнуўшыся па баках, Аўраамка хаваецца за човен. З-за дрэў выбягае Любава, услед за ёй цяжка тупае Машэка, які ўдае мядзведзя.

*Л ю б а в а (дражніца). Мядзведзь, мядзведзь!
М а ш э к а (раве як мядзведзь). У-у-у-у-у! (Гу-
пае нагамі.)*

*Л ю б а в а (жартаўліва лямантуе). Людзі доб-
рыя, ратуйце бедную дзяўчыну! Упадабаў мяне кал-
маты гаспадар лесу і цягне да сябе ў глухі бярлог.
Хоча мяне цалаваць-абдымаць, хоча дзетак са мной
нараджаць: ці то зверанятак, ці то дзіцянятак. (За-
лазіць на човен.)*

*М а ш э к а (пагрозліва). У-у-у-у-у! (Набліжаец-
ца да чаўна, размахваючы рукамі.)*

*Л ю б а в а (заломвае рукі). Дзе ты, добры ма-
лойца, адважны паляўнічы? Уратуй прыгажуню
Любаву ад страшнага звера, вярні да татулі, да ма-
тулі! (Робіць выгляд, што нацягвае лук, і выпускае
ў Машэку ўяўную стралу.)*

*М а ш э к а (крычыць). Ы-ы-ы-ы! (Хапаецца за
сэрца, працягае стралой, і падае, нежывы, на зям-
лю.) Брык!*

*Л ю б а в а (скурагаворкай). Забіў адважны па-
ляўнічы мядзведзя, вызваліў прыгажуню-дзяўчыну.*

Любава саскоквае з чаўна, падбягае да Машэкі, на-
хіляецца над ім і прыкладае вуха да сэрца. З-за чаўна
высоўваецца на імгненне галава здзіўленага Аўраамкі і
зноў знікае.

*Л ю б а в а (зноў заломвае рукі і лямантуе,
змяніўшы інтанацыю). А што ж ты, акаянны ма-
лойца-паляўнічы, нарабіў, навошта ты майго мілага
мядзведзя забіў? Я ж яго кахала-мілавала, на яго,
калматага, татулю-матулю прамяняла! Хто цяпер
мяне будзе цалаваць-абдымаць, каму я дзетак у глу-
хім бярлозе буду нараджаць?*

Любава падае як нежывая на грудзі Машэку. З-за
чаўна зноў паказваецца на імгненне галава Аўраамкі, кан-
чаткова збітага з панталыку.

Машэка “ажывае”, пяшчотна абдымае Любаву і прыў-
знямаецца разам з ёй з зямлі.

М а ш э к а. Я жывы.

Л ю б а в а (узрадавана). Мой мілы мядзведзь жывы! *(Асыпае Машэку пацалункамі.)*

М а ш э к а (сур'ёзна). Любава, я хачу, каб гэта сталася праўдай.

Л ю б а в а (смяецца). Хочаш напраўду ператварыцца ў мядзведзя?

М а ш э к а. Я хачу, каб у нас з табой быў дом, дзеткі. Калі мы ўжо згуляем вяселле?

Л ю б а в а (вызваляецца з абдымкаў Машэкі і зноў залазіць на човен). Ах, Машэка, не прыспешвай мяне!

М а ш э к а (падхопліваецца і падыходзіць да дзяўчыны). Нават маладзейшыя за нас даўно пажаніліся. Паглядзі на мяне! Людзі ў вёсцы называюць мяне бабылём... *(З крыўдай.)* Можа, ты не кахаеш мяне, Любава?

Л ю б а в а. А каго я кахаю, Машэка? *(Шчыра.)* Ты мне самы блізкі чалавек на цэлым свеце.

М а ш э к а. Тады чаму ты не хочаш узяць шлюб?

Л ю б а в а (адводзіць погляд ад Машэкі і ўглядаецца ўдалеч). Скажы, Машэка, табе ніколі не хацелася пакінуць нашу вёску? Пабачыць далёкі свет і каб свет цябе пабачыў?

М а ш э к а. Навошта пакідаць тое месца, дзе ты шчаслівы? Мяне тут усе з маленства ведаюць і паважаюць. І я таксама добра ведаю і шаную сваіх суседзяў.

Л ю б а в а (ціха). Я цябе шчыра кахаю, Машэка. Але я... баюся.

М а ш э к а (здзіўлена). Каго? Мяне?

Л ю б а в а. Баюся твайго каханна. *(Жартаўліва.)* Раптам маё пачуццё да цябе знікне і я пакахаю іншага?

М а ш э к а (збялеўшы). Я заб'ю яго, а потым... цябе! *(Узнімае кулакі.)*

Л ю б а в а (задумліва). Вось бачыш? Маё пачуццё да цябе — лёгкае і радаснае, як летні ветрык. Тваё каханне — як шалёны ўраган, яно здольнае знішчыць свет.

М а ш э к а (апамятаўшыся, з адчуваннем віны). Не слухай мяне, любая. (*Расціскае кулакі.*) Гэтыя рукі ніколі не зробіць табе крыўды. Няхай іх баяцца дзікія звяры ды ліхія людзі.

Л ю б а в а (*навесялеўшы*). О, так, у цябе моцныя рукі, мілы! Але ці здолееш ты імі ўтрымаць мяне, такую лёгкую і зменлівую?

Машэка працягвае рукі да Любовы, дзяўчына гарэзіва адхіляецца, ажно пакуль не падае незнарок з чаўна проста на Аўраамку.

М а ш э к а. Любава!

Л ю б а в а (*усхопліваецца на ногі*). Машэка, тут нехта ёсць!

М а ш э к а. Чакай, я яму зараз! (*Уздымае кулак*).

А ў р а а м к а (*усхопліваецца на ногі*). Не трэба!

Машэка і Любава здзіўлена глядзяць на Аўраамку.

М а ш э к а (*пагрозліва*). Ты што, манах, сачыў за намі?

А ў р а а м к а. Крыў Божа: такі грэх! Я проста схаваўся ад мядзведзя. Ну, а потым... Мне было няёмка паказвацца.

Аўраамка сарамліва апускае вочы, Любава весела смяецца.

М а ш э к а. Гм. Адкуль ты ўзяўся ў нашых мясцінах, божы чалавек?

А ў р а а м к а (*паспешліва*). Я — Аўраамка, полацкі манах. Іду па даручэнні нашага айца-ігумена ў Кіеў, у Святыя Пячоры. (*З дзіцячай непасрэднасцю.*) Убачыў човен — узрадаваўся. Думаю: значыць, недзе побач ёсць чалавечае жылло. Можна, хто пусціць пераначаваць, дасць скарынку хлеба.

М а ш э к а (*да Любовы*). І што з ім рабіць?

Л ю б а в а (замагільным голасам). Альбо ўтапіць... (Кідае гарэзлівы погляд на манаха, які пры гэтых словах жагнаецца.) Альбо пусціць на начлег і накармаць добрай вячэрай.

М а ш э к а (да Аўраамкі, строга). Ты сапраўды не падглядаў за намі?

А ў р а а м к а (горача). Як на споведзі кажу! (Апускае вочы.) Праўда, я ўсё чуў. (Сарамліва ўсміхаецца.) Буду маліцца за вашае пчасце, дзеці.

М а ш э к а. Добра, манах, хадзем да мяне. Я — рыбак Машэка, гэта мой човен. Пачастую цябе сапраўднай дняпроўскай юшкай.

А ў р а а м к а. Няхай Бог узнагародзіць цябе за дабрыню, Машэка!

М а ш э к а (да Любавы). Ідзеш з намі, Любава?

Л ю б а в а. Не, я пачакаю Каліну.

М а ш э к а (весела). То мы з Ярунем вас неўзбаве знойдзем. Пакатаемся па рацэ, калі надвор'е не зменіцца. (Да Аўраамкі.) Хадзем, божы чалавек.

Машэка з Аўраамкам сыходзяць. Любава сядзе на човен і зацягвае няхітрую дзявочую песню.

Л ю б а в а (спявае).

А на возеры ды на сіненькім

Рыбак рыбку ловіць,

Яго чайночак белакрыленькі

Па вадзіцы бродзіць.

Усхапіліся ветры буйныя,

Ваду ўскалыхнулі,

Майго мілага маляваненькі

Чайноч абярнулі.

Ой, не шкода мне таго чайночка,

Не жаль малявання:

Толькі выплыві к майму беражку

Ты, маё каханне.

Да берага падплывае човен, з якога выходзяць ваявода Богша і візантыйская куртызанка Феадора. Любава не адразу іх заўважае і таму спявае песню да канца.

Феадора (захоплена). З такім голасам можна зрабіць бліскучую кар’еру пры візантыйскім двары! *(З лёгкай зайздрасцю.)* І з такім прыгожым тварыкам — таксама.

Богша (сам сабе). Не толькі пры візантыйскім.
Любава (адчуваючы сябе няёмка.) Я не пачула, як вы падплылі.

Феадора (жартаўліва). Наш адважны ваявода спачатку быў падумаў, што гэта дняпроўская наяда заваблівае яго ў свае сеці, і ледзь не павярнуў назад. Праўда, Богша?

Богша кідае надобры погляд на Феадору і мармыча нешта невыразнае.

Любава. Я лепей пайду. *(Саскоквае з чайна.)*
Феадора. Пачакай, дзяўчына. Як цябе завуць?
Любава. Любава.

Феадора падыходзіць да Любавы, здымае са сваёй рукі бранзалетку і працягвае дзяўчыне.

Феадора. Вазьмі, Любава. Гэта ўзнагарода за тваю цудоўную песню.

Любава (бярэ бранзалетку і разглядае яе). Прыгожая бранзалетка. *(Пераводзіць позірк на Феадору.)* Ты таксама прыгожая, пані. І апранута не патутэйшаму. *(Працягвае бранзалетку Феадоры.)* Дзякуй, але я спявала не дзеля ўзнагароды.

Феадора. Прабач, калі мае словы цябе пакрыўдзілі. Але бранзалетку вазьмі. *(Адводзіць ад сябе руку Любавы.)* Гэта падарунак. Ад чыстага сэрца. Калі вернеш — пакрыўдзіш мяне.

Любава. Падарунак? *(Задумваецца на хвіліну.)* Як цябе завуць, пані?

Феадора. Феадора. Я родам з Візантыі.

Любава здымае з шыі пацеркі і працягвае візантыйцы.

Любава. Феадора, прымі ад мяне гэтыя пацеркі. На памяць пра нашую сустрэчу.

Феадора на хвіліну губляецца, але потым прымае пацеркі і з сур'ёзным выглядам разглядае іх.

Феадора. Проста, але... з густам. (*Чапляе пацеркі сабе на шыю.*) Дзякуй, Любава. Хто ведае, можа, яшчэ сустрэнемся.

Любава. На ўсё воля божая. (*Схіляе галаву ў лёгкім паклоне і сыходзіць.*)

Богша (*асуджальна*). Лёгка ты раскідваешся княскімі падарункамі, Феадора! Бранзалетка, відаць, каштоўная.

Феадора (*суха*). Гэтую каштоўнасць падараваў мне не князь Раман.

Богша. А хто? Хацелася б ведаць...

Феадора (*незадаволеная допытам*). Бранзалетку я атрымала некалі ў падарунак ад візантыйскага палкаводца Міхала Палеалога. (*З гонарам.*) Я чула, ён выгнаў-такі з краіны лаціян і стаў імператарам.

Богша (*з іроніяй*). О, ты была каханкай будучага імператара! Прабач, а я думаў, што бранзалетка і мноства іншых каштоўнасцяў перапалі табе ад князя Льва Галіцкага. А можа... ад хана Менгу-Цімура?

Феадора (*раздражнёна*). Ты выкраў мяне з княскага шатра і прывёз сюды, каб даведацца пра бранзалетку, Богша? Ты не баішся ўгнавіць Рамана?

Богша. Я хачу даведацца, каму ты служыш, візантыйская лялька! Для каго ты шпягуеш? (*Хапае Феадору за руку і моцна сціскае запясе.*) Хто загадаў табе падгаварыць Рамана адмовіцца ад будаўніцтва замка? Каму перашкаджае крэпасць на Дняпры?

Феадора (*вырывае руку*). А ты каму служыш, ліцвінскі воўк? Наваградскаму князю Шварну? Але яму твая крэпасць замінае ваяваць Русь.

Полацкаму князю Ізяславу? Але як ён будзе хадзіць на бранскія землі? Можа, смаленскаму князю Фёдару? Але як яму рабіць набегі на Літву? (*Здзекліва.*) Богша, я не разумею: каму ўвогуле, акрамя цябе, патрэбна гэтая крэпасць? Супакойся і дай ім магчымасць без перашкодаў пазабіваць адзін аднаго!

Богша. А тутэйшыя людзі? Ты забылася пра іх, Феадора?

Феадора. Тутэйшыя людзі — дзікуны, яны жывуць у лясах і балотах, ім не патрэбны замкі і крэпасці.

Богша (задумліва). Значыць, твае гаспадары сядзяць у Залатой Ардзе... Перад набегам Бурундую татарскі хан загадаў Данілу Галіцкаму добраахвотна знішчыць крапасныя сцены сваіх гарадоў. А цяпер... што, рыхтуецца новы паход? На Русь? На Літву? (*Уважліва глядзіць у вочы Феадоры.*)

Феадора (паціскае плячыма). Не разумею, пра што ты гаворыш, ваявода. (*Лагодным голасам.*) Абодва мы сумленна служым дробнаму друцкаму князьку, далёкаму ад вялікай палітыкі. Не твая — і не мая — віна, што Раман да шаленства любіць заморскія віны, пародзістых коней ды прыгожых жанчын і зусім не цікавіцца ўзвядзеннем замкаў ды будаўніцтвам гарадоў. (*Азіраецца на баках.*) Ведаеш, я ахвотна вярнулася б у княскі шацёр і забылася пра нашу непрыемную размову.

Богша. А ты ўпэўнена, Феадора, што вернешся ў княскі шацёр? (*Бярэцца за меч.*)

Феадора (іранічна). Хочаш забіць мяне, Богша? А як ты растлумачыш князю Раману маё знікненне?

Богша (сочыць за рэакцыяй супраціўніцы). Недзе ў гэтых мясцінах знаходзіцца логава разбойніка Гвазда. Хціваму разбойніку спадабаліся твае дыменты, а можа і ты сама. Вось ён і выкраў цябе з княскага лагера. Падабаецца табе такое тлумачэнне?

Феадора. Ты забыўся пра дзяўчыну, якая бачыла нас разам. Вядома, сведку таксама можна забіць, але ж бранзалетка... Напэўна, ужо ўся вёска

ведае пра шчодры падарунак заморскай прынцэсы.
(*Пераможна ўсміхаецца.*) Бывай, ваявода!

Феадора праходзіць паўз ваяводу, скача ў човен і адштурхоўваецца вяслом ад берага.

Б о г ш а (глядзіць услед Феадоры). Ліха на яе! Спрытная курва... Пакуль князь дзеліць з табой ложак, датуль я не маю сілы... Але ўпадабанні князя хутка змяняюцца, Феадора... І, здаецца, я ведаю, як іх змяніць...

З'яўляюцца Машэка і Яруня, заўважаюць Богшу і насцярожана вітаюцца з ім.

Б о г ш а (падкрэслена прыязна). Здарова, малойцы! Гэта ваш човен? (*Паказвае на перавернуты ўверх днішчам човен.*)

М а ш э к а. Можа, і наш.

Б о г ш а. Перавязіце на той бераг. Я добра заплачу.

Я р у н я. А ты, чалавеча, кім будзеш? (*Разглядае Богшу.*) Па выглядзе — княскі дружыннік, можа, нават баярын...

Б о г ш а. Я — княскі ваявода з заставы на Дубровенцы. А вы чые будзеце?

Я р у н я (з годнасцю). Мы вольныя людзі, рыбакі. Гэта Машэкаў човен. (*Паказвае на сябра.*)

Б о г ш а (разглядае Машэку). Такому асілку — на мядзведзя сам-насам хадзіць, а не рыбу ў сепі лавіць.

Я р у н я. А Машэка і з рыбай, і з мядзведзьмі ўпраўляецца! (*Азіраецца па баках.*) А ты не бачыў, ваявода, нашых дзяўчат? Абяцалі нас ля гэтага чаўна чакаць — і няма. Можа, ты іх выпадкова настрашыў?

М а ш э к а (ціха). Хай бы толькі паспрабаваў!

Б о г ш а. Бачыў адну і нават слухаў. Вельмі прыгожа спявала. (*Усміхаецца.*) Але засармелася і ўцякла.

Я р у н я (проста). Гэта Любава, Машэкава нявеста! (*Зной азіраецца па баках.*) А дзе маю Каліну чэрці носяць?

Б о г ш а (разглядаючы Машэку). Спрытны ты хлопец, Машэка. І човен у цябе ёсць, і нявеста... (*Раптоўна.*) А ці чулі вы, малойцы, што мы збіраемся крэпасць паставіць на сутоку Дубровенкі і Дняпра?

Я р у н я. Чуць — чулі, але што нам да таго? Гэта справы княскія.

Б о г ш а. Памыляешся, хлопча. (*Натхнёна.*) Будзе замак — будзе горад, а як горад — то і рамествы, гандаль, будзе вам, рыбакам, каму сваю рыбу прадаваць. А, крый Божа, надьдзе вораг — не па ляхах ды балотах як зайцы будзеце хавацца, а за крапаснымі сценамі як сапраўдныя мужы бараніцца. Прыходзьце да мяне, як распачнецца будаўніцтва, мне такія асілкі патрэбныя.

Я р у н я (зацікаўлена). А ці добрая будзе плата за працу?

Б о г ш а. Не пашкадуеце, слова гонару. Накупляеце падарункаў сваім прыгажуням-нявестам, ды яшчэ і на жыццё застанецца.

Я р у н я. А што, Машэка? (*Глядзіць на сябра.*) Я хоць зараз!

М а ш э к а (пераварочвае човен і спускае на ваду). Ты казаў, баярын, табе на той бераг трэба?

З'явадругая

Праз тыдзень на тым самым месцы. Раніца. На перакуленым чаўне сядзяць Любава і Каліна. Любава задумліва ўглядаецца ўдалеч, яе сяброўка круціць у руках бранзалетку Феадоры.

К а л і н а. Раскажы яшчэ раз! Проста зняла з рукі і табе падаравала?

Л ю б а в а (абыякава). Проста зняла і падаравала.

К а л і н а (разглядае бранзалетку). Нетутэйшага майстра праца! Уяўляеш, колькі такая бранзалетка каштуе? Якраз вам з Машэкам на вяселле падарунак.

Л ю б а в а. Не ведаю, Каліна, калі тое вяселле будзе.

К а л і н а (пераканана). Затое я ведаю. Вось вернуцца Машэка з Ярунем з будаўніцтва замка — і зробім два вяселлі, разам, як дамаўляліся. (*Заклапочана.*) Толькі б мой не завёў сабе якую кралю: надта ён ласы на чужыя кілбасы. Ніколі не праміне, каб каторую маладзіцу не абняць, не ўшчыкнуць. (*З зайздрасцю.*) Добра табе: Машэка нават не глядзіць у бок іншых дзяўчат.

Л ю б а в а (глядзіць на сяброўку). Кахаеш Яруню?

К а л і н а (сярдзіта). Кахаю, хоць ён, шалапут, таго і не заслугоўвае.

Л ю б а в а (думаючы пра сваё). А адкуль ты ведаеш, што яго кахаеш?

К а л і н а. Дзівачка: такое душой адчуваюць. Як убачу яго — маё сэрца адразу і затрапечацца, як у злоўленай птушкі. А ў цябе з Машэкам хіба іначай?

Л ю б а в а. Іначай. Няма ў мяне нікога мілейшага і раднейшага за яго. Калі ён побач — мне так спакойна, так утульна. Ведаю, што нічога злога са мной не здарыцца, ніхто мяне не пакрыўдзіць. Але маё сэрца не трапечацца, як у злоўленай птушкі.

К а л і н а (недаўменна). Але ж ты яго кахаеш?
Л ю б а в а. Кахаю. Толькі... *(Замайўкае.)*

К а л і н а (нецярплива). Толькі?

Л ю б а в а (сумным голасам). Толькі што я ведаю пра каханне, Каліна? Пра жыццё. Пра людзей. Пра свет за нашай вёскай. Вось я штотдня гляджу з гэтага месца на Дняпро — і бачу той самы краявід. І ніколі не даведаюся, што там, за паваротам ракі...

К а л і н а. Такі самы краявід. Не падабаюцца мне твае думкі, сяброўка! І настрой твой мне не падабаецца. *(Бадзёрым голасам.)* Ты такая шчаслівая, Любава! Жаніх у цябе — лепшы ў ваколіцы, заморскія прынцэсы табе падарункі дораць. *(Жартаўліва.)* Як ты думаеш, ці няма ў яе яшчэ адной непатрэбнай бранзалеткі?

Л ю б а в а (усміхаецца). А ты часцей прыходзь на бераг Дняпра. Раптам з туману выплыве човен, а ў ім — князеўна з падарункам.

К а л і н а. Альбо князь. *(Ускрыквае.)* Зірні! *(Хапае сяброўку за руку і паказвае ў бок ракі.)*

Да берага прыстае човен, з яго выходзяць князь Раман і ваявода Богша. Князь Раман — яшчэ малады, вельмі прыгожы мужчына, але на ягоным арыстакратычным твары ўжо адбілася пячатка стомленасці і перасыту жыццём.

Б о г ш а (убачыўшы Любаву). Табе папанцавала, княжа. Яна тут.

Р а м а н (з усмешкай). Але каторая з іх? *(Спыняе Богшу, які хоча паказаць яму Любаву.)* Пачакай, я сам адгадаю. Не адгадаю — значыць, не лёс.

Раман падыходзіць бліжэй да дзяўчат і ўглядаецца ў іх твары. Каліна няўпэўнена азіраецца па баках, Любава смела глядзіць у твар князю.

Р а м а н (спыніўшыся перад Любай). Цябе завуць Любай? І ты спяваеш так, што рыбакі вар'яцеюць і ў роспачы кідаюцца ў дняпроўскія хвалі?

Л ю б а в а (усмiхаецца). Здаецца, яшчэ ні адзін не ўтапіўся, пане.

Р а м а н. Я князь дзруцкі Раман. Ты верыш у прызначэнне, Любава, у прарочыя сны?

Л ю б а в а. Я веру ў Госпада Бога. У снах ён абвяшчае нам сваю волю.

Р а м а н. Праўда. Вось ужо каторы год мяне пераследуе загадкавы сон. Спачатку я чую голас, які мяне некуды кліча, просіць дапамагчы. Мая душа ператвараецца ў анёла і ляціць далёка-далёка, ажно пакуль не апынаецца над морам. Там, у сіняй бездані, я бачу на дне дзіўную істоту — марскую зорку. Яна поўзае па пяску, растапырвае шчупальцы і просіць мяне: “О, анёле! Калісьці я была звычайнай нябеснай зоркай, але загледзелася на сваё адлюстраванне ў вадзе і ўпала ў мора, ператварыўшыся ў жывую істоту. Малю цябе: вырві мяне з акіянскіх глыбіняў і зноў прымацуй да крышталнага неба!” (*Замайкае.*)

Л ю б а в а (сур'ёзна). Ты выканаў просьбу марской зоркі, княжа?

Р а м а н. Яшчэ не. Бо толькі пачуўшы, як ты спяваеш, я зразумеў сэнс прарочага сну.

К а л і н а (не вытрымаўшы). Якая прыгожая казачка! Няўжо сапраўды існуе такая рыбіна?

Р а м а н (кінуўшы гнейны позірк на Каліну). Ужо некалькі дзён я падплываю на чаўне да гэтага берага, слухаю твае песні, але не асмельваюся загаварыць з табой, Любава.

К а л і н а. Князь такі нясмелы! Можна, у сне князь бачыў і цмока, які вартуе марскую зорку?

Р а м а н (да Каліны, скрозь зубы). Змоўч!

Л ю б а в а (бярэ сяброўку за руку). Не трэба, Каліна. (*Да князя.*) Чаго ты хочаш, княжа?

Р а м а н. Няшмат. Дазволь мне бачыцца з табой, размаўляць, слухаць, як ты спяваеш.

Л ю б а в а. Я не магу табе гэта забараніць. Прыходзь, калі хочаш, сёння да нас на вячоркі. (*Усмiхаецца.*) Збярэцца шмат дзяўчат. Можна, якая спадабаецца табе, і ты ўзнясеш яе на неба.

Р а м а н. Я ўжо знайшоў сваю зорку, Любава. Спадзяюся, не ўсе твае сяброўкі такія злыя на язык? (*Кідае позірк на Каліну.*)

Раман схіляе галаву ў ветлівым паклоне, сядзе ў човен і разам з Богшам адплывае.

К а л і н а (*калі човен адплывае досыць далёка*). Якая ты даверлівая, Любава! Каго ты слухаеш? Усё гэта — хлусня, каб задурыць табе галаву! (*Занепакоена глядзіць на Любаву.*) Што з табой, сяброўка?

Л ю б а в а (*трымаецца за сэрца*). Сэрца. Трапецаца, як у злоўленай птушкі...

З’яватрэця

Рыбацкае паселішча. На лаўцы перад хатай сядзяць дзяўчаты і спяваюць. Побач стаяць хлопцы і перашэптваюцца, паглядаючы на дзяўчат. Асобна ад усіх Каліна з Любавай. Каліна трымае сяброўку за плечы і горача ў нечым пераконвае.

Каліна. Не падавай віду, што ты яго баішся! Проста не глядзі на яго!

Любава. Думаеш, мне гэта лёгка зрабіць? (*Вырываецца.*) Пусці, я лепей схаваюся.

Каліна. Не! Князь адразу здагадаецца, што ён табе неабьякавы.

Спевы раптоўна сціхаюць. Сярод дзяўчат і хлопцаў ўзнікае прырэпалах, чуваць галасы: “Князь! Князь! Зноў прыйшоў! Але ж Любава! Як прываражыла!”

Каліна (да хлопцаў і дзяўчат). Рабіце, як я вам казалала! (*Тупнуўшы нагой.*) Таньчым! (*Хапае Любаву за руку і цягне таньчыць.*)

Гучыць імклівая музыка, хлопцы і дзяўчаты разбіваюцца на пары і пачынаюць таньчыць. Каліна кружыцца з сяброўкай, і калі з’яўляецца князь Раман, ён ніяк не можа падступіцца да сваёй выбранніцы: на ягоным шляху ўзнікае нібы незнарок то адна пара, то другая. Потым хлопцы і дзяўчаты ўтвараюць карагод вакол Любавы, потым зноў раскідваюцца на пары, потым зноў водзяць карагод... Нарэшце князю ўдаецца схапіць Любаву за руку і прыцягнуць да сябе. Пары разлятаюцца ўсё далей, пакідаючы князя і Любаву сам-насам у цэнтры нябачнага магічнага кола.

Раман. Чаму ты ўцякаеш ад мяне? (*Зазірае Любаве ў вочы.*) Няўжо ты не разумееш, што нашая сустрэча наканавана лёсам?

Любава (схаваўшы вочы). Разумею.

Раман. Тады чаму ты спрабуеш унікнуць лёсу?

Любава. Бо ён — цяжкі і горкі.

Раман. Няпраўда. Ён радасны і шчаслівы, бо мы кахаем адзін аднаго. (*Настойліва.*) Так?

Любава (без сілаў). Так.

Князь Раман абдымае Любаву і цалуе моцна-моцна, доўга-доўга, ажно пакуль іх не паглынае цемра...

З'яваццацвёртая

На беразе Дняпра недалёка ад рыбацкага паселішча праз месяц. Позні вечар. Да берага падплывае човен, з яго выходзяць два княскія дружыннікі.

1ы Дружынікі. Здаецца, тут. (*Азіраецца.*) Але дзеўкі пакуль няма.

2гі Дружынікі (незадаволена). Цьфу! Не па душы мне такія даручэнні: князю палюбоўніц дастаўляць.

1ы Дружынікі. Затое ўзнагарода нас чакае шчодрая.

2гі Дружынікі. А што цяпер будзе з візантыйкай? Я чуў, наш князь атрымаў яе ў падарунак ад Льва Галіцкага. Можна, і Раман каму-небудзь яе падорыць?

1ы Дружынікі (разважліва). Не нашага розуму справа. Табе не падорыць.

2гі Дружынікі (нядобра ўсміхаецца). А Феадора, мусіць, добра б нам заплаціла, каб мы новую княскую палюбоўніцу па дарозе незнарок утапілі.

1ы Дружынікі. Глядзі, каб цябе самога незнарок не ўтапілі за такія думкі! (*Прыслухоўваецца.*) Ціха! Здаецца, ідзе.

З-за дрэў паказваецца Любава з вузлом у руках, услед за ёй бяжыць Каліна.

Каліна. Любава, вярніся!

Любава (спыняецца на хвіліну). Не хадзі за мной, Каліна, гэта небяспечна.

Каліна. Апамятайся, сяброўка: што ты надумала?!

Любава. Ах, Каліна, я ўжо даўно ні пра што не думаю. Лячу, як парушынка па ветры.

Каліна (злосна). Як у вір галавой ты ляціш! Ён загубіць цябе, нацешыцца і выкіне з княскіх харамаў. Не ты першая, не ты апошняя!

Любава. Значыць, такі мой лёс. (*Усхвалявана.*) Каліна, я кахаю яго.

Каліна. А Машэка? Што я яму скажу, калі ён вернецца?

Любава. Скажы, што Любава не варта ягонага пачуцця. Калі зможа — няхай забудзе.

Каліна. А калі не зможа?..

1-ы Дружыннік (падае знак). Мы тут, дзеўка.

Любава. Бывай, Каліна! (*Нечакана падбгае да сяброўкі і працягвае ёй бранзалетку Феадоры.*) Вазьмі на памяць! (*Паварочваецца і рашуча ідзе да чаўна.*)

2-і Дружыннік (усміхаецца, заўважыўшы ў руках у Любавы клунак з адзеннем). Навошта табе гэты клунак, прыгажуня? Збіраешся насіць у княскіх харомах вясковыя лахманы?

Любава (з выклікам). А раптам мне не спадабаецца ў харомах і я захачу вярнуцца? (*Адае клунак разгубленаму дружынніку.*)

2-і Дружыннік (нядобрым позіркам глядзіць на Каліну). А можа, і сяброўку тваю захопім? (*Паварочваецца да 1-га Дружынніка.*) Навошта нам сведкі? (*Бярэца за меч.*)

Любава (гнеўна). Паспрабуй крануць яе хоць пальцам — і я не ўстану з каленяў, пакуль не выпрашу ў князя тваёй смерці!

2-і Дружыннік (прымірэнча). Жартаў не разумееш? (*Ціха.*) Нейкая шалёная дзеўка!

1-ы Дружыннік дапамагае Любаве сесці ў човен, 2-гі Дружыннік сядзе ўслед за імі. Човен адплывае. Каліна сядзіць на беразе і плача, закрываючы твар рукамі.

Праз нейкі момант чуваць плёскат вады і з цемры паказваецца нос чаўна.

Каліна (усхопліваецца, радасна). Любава!

Човен прычальвае да берага, з яго выходзяць Яруня і Машэка.

Я р у н я. Каліна, радасць мая!
К а л і н а (са страхам). Машэка...

Яруня падбягае да Каліны і сціскае яе ў абдымках. Машэка тым часам выцягвае човен на бераг.

Я р у н я (пляшчотна). Ты што, плакала, дурнічка? (Сцірае рукой слёзы са шчакі дзяўчыны.) Мусіць, надта сумавала без мяне. Нічога, я цябе зараз суцешу. Паглядзі, якія падарункі я прывёз. (Бяжыць да чаўна за падарункамі.)

М а ш э к а (здалёк). Вечар добры, Каліна.

К а л і н а (ціха). Калі ён добры, Машэка.

Я р у н я (вярнуўшыся з падарункамі). Вось! (Вымае з торбы і працягвае Каліне пацеркі, завушніцы, хусткі, каляровыя стужкі і іншыя ўвасабленні няхітрых жаночых мараў.) Каб ты ведала, колькі грошай мы зарабілі! А які замак паставілі — цацачка! Ужо амаль гатовы, толькі вежы ўзвесці. (З гонарам за сябра.) Асабліва Машэка пастараўся, не было яму роўных. Адзін вялізныя бяргенні на гару ўсцягваў, камлі абчэсваў, у зруб клаў. Сам князь прыязджаў на яго падзвіцца!

К а л і н а (не вытрымлівае). Каб ён згарэў, той князь, разам са сваім замкам!

Я р у н я (здзіўлена). А чым цябе князь угнявіў? (Жартаўліва.) Малады, прыгожы, дзеўкам падабаецца! (Спрабуе ўшчыкнуць Каліну за бок, але дзяўчына ўхіляецца.)

М а ш э к а (падыходзіць да Каліны). Дзе Любава?

К а л і н а (заходзіцца плачам). Бяда, Машэка, страшэнная бяда здарылася! Няма з намі яснай зорачкі, салодкагалосай Любавачкі! Упаляваў яе чорны каршук і занёс у сваё пагане гнездо!

Я р у н я. Кажы па-людску: што здарылася?!

К а л і н а. Пакуль вы там замкі будавалі, малады князь пляшчотнымі слоўцамі ачмурыў галаву беднай Любаве і забраў да сябе ў палац.

М а ш э к а (крычыць нечалавечым голасам). Калі?!

К а л і н а (уцягнуўшы галаву ў плечы). Вось толькі што двое дружыннікаў на чаўне яе павезлі...

Машэка кідаецца да чаўна і спускае яго на ваду.

Я р у н я. Пачакай, Машэка, я з табой!

Яруня ледзь паспявае ўскочыць у човен, як човен знікае ў цемры.

К а л і н а (галосіць). А мая ж ты сябровачка, што ты нарабіла? Ці разумееш ты, якое вогнішча расклала, якое няшчасце на нашыя плечы ўзваліла?!

З'явапятая

Ля княскага шатра на левым беразе Дняпра. Князь Раман і Любава глядзяць на крэпасць, якая вырасла на процілеглым беразе. Крыху далей ад шатра накрытыя сталы, за якімі піруюць дружыннікі на чале з ваяводам Богшам.

Р а м а н (узнёсла). Толькі цяпер я зразумеў, дзеля чаго пабудаваны гэты замак. Не з-за нейкіх там татараў, якімі палохае мяне Богша. Не дзеля таго, каб вакол замка потым вырас горад. Ён для цябе, Любава. Каб ты была ў ім гаспадыняй.

Л ю б а в а (адмоўна махае галавой). Я баюся тоўстых сцен і цяжкіх дахаў.

Дружыннікі за сталом узнімаюць кубкі і крычаць: “Здароўе князя!”, “Віват ваяводу!”, “За новы замак!”

Р а м а н (не звяртаючы ўвагі на крыкі дружыннікаў). Ты, як і я, любіш свабоду. Любіш жьпццё. (Узяўшы рукі дзяўчыны ў свае рукі.) Я пакажу табе вялікі свет, Любава. (З лёгкім сумам.) Ён цудоўны, калі глядзець на яго закаханымі вачыма. А замак... Мы будзем вяртацца ў яго пасля нашых падарожжаў.

Л ю б а в а. Дай мне толькі сабрацца з думкамі, Раман. Я ўсё яшчэ не магу зразумець: дзе я і што раблю?

Нечакана чуваць нейкі шум, крыкі, лязгат зброі. Да княскага шатра прарываецца, нібы раз’юшаны мядзведзь, Машэка, дружыннікі намагаюцца яго спыніць. Машэка ўзброены доўгім шастом, якім ён спрытна пракладае сабе дарогу да Любавы.

Р а м а н (здзіўлена). А гэта што такое?

Л ю б а в а (ускрыквае). Машэка! (Міжволі робіць некалькі крокаў да Машэкі, але, апамятаўшыся, спыняецца.)

М а ш э к а (крычыць). Любава, я прыйшоў па цябе!

Л ю б а в а (правёўшы далонню ля вачэй). Не... Машэка, не... я не хачу. (Адступае назад і хаваецца за князя Рамана.)

Богша і дружыннікі, якія сядзелі за сталом, усхопліваюцца і акружаюць князя з Любавай.

Б о г ш а (да дружыннікаў). Схапіць яго!
І-ы Д р у ж ы н н і к (намагаючыся падступіцца да Машэкі). Лёгка сказаць!

Богша моўчкі вымае меч і ідзе проста на Машэку, некалькі разоў ухіляецца ад удараў шапта і ўрэшце паймаўшы выбівае яго з рук хлопца. Машэка на імгненне губляецца, Богша прыстаўляе яму да горла меч, а дружыннікі накідваюцца і валяць хлопца на зямлю.

М а ш э к а. Вярні мне яе! Я заб'ю цябе, князь!
Б о г ш а (запытальна глядзіць на князя). Што з ім рабіць, княжа?

Р а м а н (здзіўлена). Ты не ведаеш, што рабіць са злачынцам, які ўзняў руку на князя?

Б о г ш а (няўпэўнена). Але я думаў... (Кідае позірк на Любаву.) І потым, ён вызначыўся пры будаўніцтве крэпасці.

Р а м а н. Пляваць мне на крэпасць! (Абражана.) Каб нейкі мужык кідаўся на мяне... з палкай! (Робіць знак дружыннікам.) Забіць сабаку!

Л ю б а в а. Не! Я прашу цябе, Раман! (Падае перад князем на калені.) Даруй яму! Дзеля нашага каханья!

Р а м а н (мякка). Устань, Любава! (Данмагае Любаве ўзняцца з каленяў.) Калі ты просіш — я дарую яму. (Усміхаецца.) Дзеля нашага каханья я здатны і на больш неразумныя ўчынкі.

Б о г ш а (да дружыннікаў). Кіньце яго ў поруб, а калі астыне — выпусціце.

Дружыннікі ставяць звязанага Машэку на ногі і вядуць прэч, злосна штурхаючы ў спіну.

Нечакана чуваць крыкі: “Трымайся, Машэка! Я іду на дапамогу!” Ля шатра з’яўляецца запыханы Яруня з такім самым шастом, як быў у Машэкі.

Р а м а н (здзіўлена). Яшчэ адзін? (*Пераводзіць погляд на Богшу.*) Ну, гэта ўжо занадта, ваявода!

Я р у н я (ацаніўшы сітуацыю). Здаецца, я не туды трапіў, панове. А дзе частуюць тых, хто будаваў крэпасць?

Б о г ш а (да дружыннікаў). Узяць яго!

Яруня кідае шэст і ўцякае з усіх ног. Некалькі дружыннікаў бягуць услед за ім.

З'явашостая

У Чорным лесе. Па дарозе брыдзе, не глядзячы пад ногі, Машэка: у разарваным адзенні, увесь збіты і акрываўлены. Нечакана з дрэва на яго скача разбойнік Гвозд з нажом у руцэ, але прамахваецца і падае проста пад ногі Машэку.

Г в о з д. Пярун мяне забі! *(Хапаецца за нагу, выпусціўшы нож.)* Праклятая старасць!

Машэка моўчкі глядзіць на старога разбойніка.

Г в о з д. Што вылупіўся, дурань? Уцякай, пакуль жывы!

М а ш э к а. Ты хто?

Г в о з д. Хіба не бачыш? Царэўна Несмяяна! *(Не заўважыўшы ніякіх эмоцый на твары хлопца.)* Разбойнік я, Гвозд! Чуў пра такога?

М а ш э к а. Чуў. Ты хацеў мяне забіць?

Г в о з д (злосна). А нягож. І забіў бы, каб не падварнуў нагу.

М а ш э к а. Уставай. *(Падбірае нож і працягвае разбойніку.)*

Г в о з д (здзіўлена). Ты што, сапраўды дурань?

М а ш э к а. Уставай і забі мяне, дзядзька, я гэтага хачу. *(Падае разбойніку другую руку.)*

Г в о з д (узняўшыся з дапамогай Машэкі з зямлі). Паслухай, хто з нас з дуба зваліўся: ты ці я?

М а ш э к а. Бяры. *(Настойліва прымушае разбойніка ўзяць нож.)*

Г в о з д (адвёўшы руку за спіну, разглядае Машэку). Хлопча, табе даводзілася бачыць, як вуж спрабуе праглынуць балотную чарапаху? А як ліса задзіраецца з мядзведзем? З гэткам жа поспехам я магу забіць такога асілка, як ты. *(Прымірэнча.)* Давай разыдземся па-добраму.

М а ш э к а. Калі ты не заб'еш мяне, я заб'ю цябе, Гвозд. Выбірай. *(Перахоплівае нож правай рукой.)*

Гвозд. Вось гэта ўжо больш разумнае рашэнне, хаця асабіста для мяне — непрыемнае. Лепш забіваць, чым быць забітым — такі закон лесу. Давай прысядзем і душэўна пагутарым: што здарылася?

Машэка (змрочна). Не твая справа.

Гвозд. А я і так ведаю: нейкая спрытная баба наставіла табе рогі.

Машэка. Змоўч! (*Імкліва прыстаўляе нож да горла разбойніка.*)

Гвозд. Я маўчу, толькі скажы, што гэта няпраўда.

Машэка моўчкі апускае нож.

Гвозд (спачувальна). Вось бачыш. Давай усёткі прысядзем.

Гвозд і Машэка сядваюць на паваленае дрэва.

Гвозд. Як цябе завуць, хлопча?

Машэка. Машэка.

Гвозд. Ты прасіў забіць цябе, Машэка. А ці не лепей было б забіць яе? Яго? Усіх, хто быў сведкам тваёй ганьбы?

Машэка (панура). Я спрабаваў забіць князя. Дружыннікі схапілі мяне, звязалі і кінулі ў поруб. Потым выпусцілі — па яе просьбе.

Гвозд. І ты здаўся? Адступіўся пасля першай няўдалай спробы? Не зрабіў другой, трэцяй, дзесятай? Не абвінаваціў у сваіх няшчасцях увесь род чалавечы і не спрабаваў яго вынішчыць?

Машэка. Ты пра што, стары?

Гвозд. Калісьці наіўным ішчанюком я таксама прыпоўз у лес залізваць раны, нанесеныя маімі суродзічамі. Кроў біла мне ў галаву, грудзі разрываўся ад гневу, я не мог зразумець, як такія рэчы здараюцца ў божым свеце. Але цяпер я нават удзячны тым лотрам, бо дзякуючы ім мне адкрылася вялікая таямніца: свет аблудны і нікчэмны, і сам Бог

прагне яго знішчэння. (*Азірнуўшыся па баках, та-
ямнічым шэптам.*) Машэка, я чуў Голас. Сам Гас-
подзь звярнуўся да мяне і папрасіў выканаць адну
непрыемную, але вельмі патрэбную працу. Бог хоча
стварыць новы, дасканалы свет, але Ён хоча, каб
самі людзі дапамаглі Яму знішчыць свет стары: по-
ўны гвалту, нікчэмнасці, здрады, хлусні. (*Горача.*)
Гасподзь набірае Чорных Анёлаў, сыноў, разбойні-
каў, забойцаў! Мы патопім стары свет у крыві і з
Божай дапамогай збудуем новы, шчаслівы свет!

М а ш э к а. Тут, на зямлі?

Г в о з д. Тут, на зямлі! Не на небе, як вучаць
нас папы!

М а ш э к а (вагаецца). Ты ўпэўнены, што чуў
голос... Госпада?

Г в о з д. Машэка, у такіх справах не памыля-
юцца! Клянуся на святым крыжы!

М а ш э к а. Чорныя Анёлы... Я пачынаю разу-
мець цябе, дзядзька. (*Рашуча.*) Вазьмі мяне ў сваю
ватагу, атаман!

Г в о з д (чухае патыліцу). З ватагай не ўсё
проста, сыноў. Многія прыходзілі да мяне, каб стаць
разбойнікамі. Але адны неўзабаве паўцякалі, нара-
баваўшы золата, каб у далёкіх краях зрабіцца за-
можнымі, паважанымі людзьмі. Іншыя вярнуліся
дадому, спатоліўшы прагу асабістай помсты. Ну і,
вядома, былі няздары, якія далі сябе злавіць княскім
дружнікам і павіслі на бярозавым суку. (*Раз-
водзіць рукамі.*) Непрыкметна на старасці гадоў я
застаўся зусім адзін.

М а ш э к а (цвёрда). Цяпер нас будзе двое.

Г в о з д. Ты гатовы замацаваць свае словы кры-
вавай прысягай разбойнікаў, пасля якой няма вяр-
тання назад?

М а ш э к а (павагаўшыся). Гатовы, дзядзька.

Г в о з д. Тады клянися, што заб'еш першага ж
чалавека, які з'явіцца на гэтай дарозе: ці то будзе
заможны купец ці галодны жабрак, нямоглы старац
ці маленькі хлопчык, мужчына з азызлым тварам
ці прыгожая кабета.

М а ш э к а (павагаўшыся). Клянуся.

Г в о з д. Цяпер сядзі і чакай. Ты мне падабаешся, хлопча. Зычу, каб на гэтай дарозе з'явіўся сёння найгоршы прадстаўнік роду чалавечага.

Машэка і Гвозд сядзяць і чакаюць. Неўзабаве чуваць нечыя крокі і прыглушаны голас.

Г в о з д. Чуеш? Нядоўга ты чакаў. Госпаду не церпіцца выпрабаваць цябе ў справе.

На дарозе паказваецца постаць манаха Аўраамкі.

Г в о з д. Да д'ябла: манах! Не пашанцавала табе, хлопча. (*Уважліва глядзіць на Машэку.*) Можна, адступішся?

М а ш э к а (чужым голасам). Не. Якая цяпер розніца? (*Узнімаецца на ногі.*)

А ў р а а м к а (бубніць словы псалмы). Не збаішся страху начнога, ні стралы, што ўдзень пралятае, ні пошасці, што ў цемры ходзіць, ані пошасці, што нішчыць апоўдні. Упадзе тысяча побач з табою, і дзесяць тысяч праваруч ад цябе, але да цябе не наблізіцца: толькі глядзецьмеш вачыма тваімі і ўбачыш помсту бязбожнікам. Бо сказаў Ты: Гасподзь — надзея мая; Усявышняга выбраў ты прыстанішчам тваім; ліха цябе не спаткае, і пошасць жытла твайго не зачэпіць; бо анёлам Сваім наказвае пра цябе — ахоўваць цябе на ўсіх дарогах тваіх... (*Заўважыўшы Машэку, узрадавана.*) Машэка! Як добра, што я цябе сустрэў! (*Баязліва азіраецца на баках.*) Кажуць, у гэтым лесе водзяцца разбойнікі! (*Вітаецца з Гвоздом.*) Мір табе, добры чалавек! (*Да Машэкі.*) А дзе твая прыгажуня Любава? Вы ўжо згулялі вяселле?

Машэка моўчкі падыходзіць да манаха і ўсаджвае нож яму ў жывот.

А ў р а а м к а (збялеўшы). Чаму?.. (*Бездыханна падае на зямлю.*)

Г в о з д. Зух ты, Машэка! Ён цябе ведаў?
М а ш э к а. Яму падалося. (Як заварожаны
глядзіць на акрываўлены нож у сваёй руцэ.)

Г в о з д (торгае Машэку за руку). Уцякайма,
хлопча. Апошнім часам па дарозе шныраць княскія
дружыннікі.

Гвозд і Машэка знікаюць між дрэў.

ДЗЕЯДРУГАЯ

Я акунуўся ў кроў, ды
так глыбока,
Што нават калі б змог
цяпер спыніцца,
Вяртацца мне было б
таксама цяжка,
Як і брысці далей..
У.Шэкспір.Макбет

З’явасёмая

Лагер разбойнікаў у Чорным лесе. Мінуў год. На паваленым дрэве сядзяць Яруня і Каліна. На каленях у дзяўчыны расцелены ручнік, на ручніку ляжаць яйкі, кілбасы, піражкі і іншыя вясковыя прысмакі.

Я р у н я. Смаката! (*Запіхвае ў рот кавалак кілбасы і палову піражка.*)

К а л і н а (клапатліва). Еш, міленькі, еш. Зусім схуднеў ты ў гэтым лесе.

Я р у н я (праглынуўшы другую палову піражка). Роднай хатай пахне!

К а л і н а. Калі ўжо ты вернешся ў родную хату, няшчасце маё?

Я р у н я (важна). Вось дапамагу Машэку зруйнаваць замак і выгнаць з нашых земляў княскіх дружыннікаў — і вярнуся.

К а л і н а. Самі не ведаеце, чаго хочаце: то будзеце, то руйнуеце. Чаму Машэка ўсхадзіўся — сразумела, але табе што да гэтага?

Я р у н я. Я сябра ў бядзе не кіну. У нас з ім з дзяцінства заведзена: куды адзін, туды і другі.

К а л і н а (незадаволена). Адзін галаву ў пятлю суне — і другі следам!

З-за дрэў з'яўляецца Гвозд, заўважыўшы побач з Ярунем Каліну, асуджальна хістае галавой.

Г в о з д (мармыча сабе пад нос). Сучка ў воўчай зграі — гэта нядобра.

Я р у н я. Дзед, пачастуйся хатнімі прысмакамі!

Г в о з д (змрочна). Не хачу. У мяне ад іх дрыстун. (*Пасля паўзы.*) Машэка не вярнуўся?

Я р у н я. Яшчэ не.

Г в о з д (мармыча). Нядобра, нядобра. (*Сыходзіць.*)

К а л і н а (баязліва). Які цяжкі позірк! Хто гэта?

Я р у н я. Гвозд. Чула пра такога?

К а л і н а. Хто ж не чуў? (*Жагнаецца.*) Нас маці ягоным іменем у дзяцінстве пужала.

Я р у н я. Слаўныя дні Гвазда даўно мінулi. (*З гонарам.*) Цяпер Машэка ў нас атаманам, а Гвозд пры ім — толькі дарадца.

К а л і н а. Знайшоў чым хваліцца! Цяпер кабеты пужаюць дзяцей іменем Машэкі.

Я р у н я. Машэку за ягоную смеласць людзі далі мянушку: Леў!

К а л і н а. А можа, за ягоную крыважэрнасць? (*З мальбой.*) Вяртайся дахаты, Яруня!

Я р у н я. Зноў ты за сваё? (*Ласкавым голасам.*) Зірні лепш, якія фاینныя падарункі я для цябе маю. (*Лезе ў торбу.*)

К а л і н а. І бачыць не хачу! Знятыя з чужых шыяў пацеркі, адсечаныя разам з пальцамі пярсцёнкі?

Я р у н я. Цьфу! (*Адкідае прэч торбу.*) Ідзі ўжо дадому, Каліна! Вернецца Машэка — будзе злавацца, убачыўшы ў лагеры кабету. А тым больш — сяброўку здрадніцы-Любавы.

Каліна. Ніяк не можа пра яе забыцца?

Ярун я. Уголас ніколі пра яе не згадвае, але я ведаю: засела яна ў сэрцы атамана балючай стрэмкай.

Каліна. Я чула, князь Раман усё радзей яе наведвае. Жыве Любава ў новым замку, як у вязніцы.

Ярун я (злосна). Так ёй, прадажнай курве, і трэба! З-за яе прагнасці ды юрлівасці ўсе нашыя беды.

Каліна (уздыхае). А мне яе шкада. (*Глядзіць на бранзалетку на сваёй руцэ.*) Не прагнасць ды юрлівасць згубілі Любаву, а недарэчныя летуценні і мары...

Ярун я. Вядома, баба бабе заўсёды апраўданне знойдзе. (*Прыслухоўваецца.*) Хавайся хутчэй, атаман вярнуўся!

Каліна хуценька цалуе Яруню і знікае паміж дрэў. З'яўляюцца разбойнікі на чале з Машэкам, яны вядуць палоннага ў накінутым на галаву мяшку.

Ярун я (усхопліваецца на ногі). З добрым уловам цябе, атаман!

Машэка (заўважыўшы пад нагамі Яруні шалупінне ад яек). Смачна есці, сябра! (*З дакорам.*) Зноў Каліна прыходзіла ў лагер?

Ярун я паспешліва затоптвае шалупінне ў зямлю.

З-за дрэў выходзіць на паляну Гвозд.

Гвозд. Дзе так доўга бавіліся?

Машэка (весела). Пусцілі з дымам вёску, жыхары якой не хацелі з намі сябраваць, павесілі на бярозавых суках двух загулялых княскіх дружыннікаў, а вяртаючыся — злавілі вось гэтую птушачку.

Машэка падае знак двум разбойнікам, тыя скідваюць з галавы палоннай Феадоры мяшок і развязваюць ёй рукі.

Г в о з д (здзіўлена). Пярун мяне забі: баба!
Я р у н я (прысвітввае). Прыгожую птушачку
ты злавіў, Машэка.

Г в о з д (да Машэкі). Чаму яна яшчэ жывая,
сыноч?

М а ш э к а. Яна сказала, што прыйшла ад само-
га князя да Машэкі. *(Да Феадоры.)* Праўда?

Ф е а д о р а. Праўда. Я збегла ад князя Рамана
і шукала ў лесе славутага атамана Машэку.

М а ш э к а. Вось ён я, перад табой. Кажы: чаго
хацела?

Ф е а д о р а. Я прыйшла асабіста да цябе і толькі
з табой буду размаўляць, без сведкаў.

Разбойнікі незадаволена шумяць.

М а ш э к а. Кажы пры ўсіх. Гэта мае браты,
у мяне няма ад іх таямніц.

Ф е а д о р а (падціснўшы вусны). Не. Я буду
размаўляць толькі сам-насам.

М а ш э к а (абыякава). Павесіць яе. *(Падае
знак двум разбойнікам.)*

Разбойнікі шумяць у разнабой. Адны крычаць: “Пра-
вільна, атаман! Завабіць цябе хоча! Павесіць!” Іншыя не
пагаджаюцца: “Навошта адразу вешаць? Прыгожая баба!
Спачатку пазабаўляемся!” Двое разбойнікаў падыходзяць
да Феадоры і бяруць яе пад рукі, каб весці на смерць.

Ф е а д о р а (абярнўшыся да Машэкі). Я дума-
ла, ты хочаш адпомсціць князю Раману, зруйнаваць
з зямлёй ненавісных замкі і крэпасці, вызваліць свой
край ад княскіх паслугачоў! *(Пагардліва.)* А ты ва-
юеш толькі супраць жанчын, бо адна з нас балюча
параніла тваё самалюбства!

Разбойнікі імгненна замаўкаюць і ва ўсе вочы гля-
дзяць на жанчыну, якая асмелілася так абразіць іхняга
бястрашнага атамана. Машэка хапаецца за кінжал, але
пераадольвае свой гнеў і адымае руку.

Машэка. Я выслухаю цябе, кабета. А пасля... пасля цябе не павесяць. Ты памрэш іншай, доўгай і пакутлівай смерцю. *(Да разбойнікаў.)* Пакіньце нас, хлопцы! *(Да Гвазда.)* Ты, дзядзька, застанься! *(Да Феадоры.)* Гэта мой дарадца, без яго я не прымаю важных рашэнняў.

Феадора ківае ў знак згоды. Разбойнікі моўчкі разыходзяцца.

Феадора (направіўшы валасы). Я — Феадора, візантыйка, былая палюбоўніца князя Рамана. Князь кінуў мяне, і я паклялася яму адпомсціць, бо дочкі майго народа не даруюць крыўдаў. Як бачыш, у нас з табой, Машэка, агульны вораг, агульная мэта, але рознае разуменне шляхоў яе дасягнення. *(Усміхаецца.)* Канечне, спаліць мірную вёску, абрабаваць купецкі караван, павесіць двух загулялых дружыннікаў — слаўныя подзвігі, але гэтак не пераможаш князя. Я думаю, ты вельмі смелы чалавек, магутны асілак, але наўрад ці ты чуў калі-небудзь такія словы, як “тактыка”, “стратэгія”. Я навучу цябе, як выгнаць княскіх паслугачоў і самому стаць уладаром Прыдняпроўя. Каб захапіць замак на Дубровенцы, трэба перакрыць усе дарогі да крэпасці і спыніць дастаўку харчавання, заслаць у замак сваіх шпегаў і метадычна выразаць усе раз’езды і заставы. Князь Раман сядзіць у сваім Друцку і рэдка наведвае крэпасць, але я навучу цябе, як узяць яго ў палон. Я раскажу табе пра ягоныя звычкі і прыхамаці, пакажу ўлюбёныя месцы паляванняў і баляванняў, адкрыю ягоныя планы і мары...

Машэка (да Гвазда). Што скажаш, бацька?

Гвозд. Яна кажа праўду, сыноч. Але гэта ўжо не разбой, гэта вайна, Машэка. Я для такой забавы занадта стары.

Машэка (падумаўшы). Я прымаю тваю прапанову, візантыйка. Будзеш маім дарадцам. *(Да Гвазда.)* А ты адпачні, бацька.

Гвозд (брыдзе прэч і мармыча сабе пад нос). Сучка ў воўчай зграі — нядобра, ох, нядобра.

З'явавольмая

Замак на Дубровенцы. Пакоі ваяводы. Богша схіліўся над гліняным макетам крэпасці і нешта мармыча.

Богша (разважае ўголас). Такім чынам, з усходу падыход да крэпасці закрывае Дняпро, з поўдня — Дубровенка. Самым неабароненым месцам з'яўляецца паўночны захад, і там мы ўзвядзем дадатковую вежу з байніцамі...

Уваходзіць дружыннік, адзін з тых, што прыезджалі на чаўне за Любавай. Богша неахвотна адрываецца ад макета.

Іы Дружыннік. Ваявода, цябе хочучь бачыць манах і княская палюбоўніца.

Богша (задумліва). Княскага карабля не відаць?

Іы Дружыннік. Яшчэ не.

Богша. Манаха пусці, а Любаве — колькі разоў я загадваў называць яе па імені — скажы, што я заняты. *(Зноў схіляецца над макетам.)*

Дружыннік выходзіць, праз хвіліну з'яўляецца манах Аўраамка.

Аўраамка. Бог у помач, пане.

Богша (прызна). Ты ўжо ўстаў на ногі, Аўраамка? Рады за цябе!

Аўраамка (усміхаецца). Я хаджу і цешуся з гэтага, як дзіця.

Богша. Упершыню бачу, каб чалавек ачуняў пасля такой жахлівай раны.

Аўраамка. Дзякуючы Богу, а яшчэ тваім дружыннікам, якія мяне падабралі, і лекару. Буду маліцца за іх усё жыццё.

Богша. Памаліся, манах, памаліся... Спадзяюся, у замку за табой добры дагляд?

А ўраамка. Мноў заапекавалася пані Любава. Яна аддае мне ўвесь свой час.

Богша (ціха). Так, часу ў яе цяпер шмат.

А ўраамка. Я не хацеў бы злоўжываць тваёй гасціннасцю, пане... Магу я пакінуць замак?

Богша. Вядома, у любы момант. Калі чуешся добра, каб гэта зрабіць.

А ўраамка (бянтэжыцца). А пані Любава?

Богша (здзіўлена глядзіць на манаха, потым суха адказвае). Не.

А ўраамка (уздыхае). Мне здаецца, яна вельмі пакутуе...

Богша (перапыхае). Не лезь у чужыя справы, Аўраамка. *(Лагодным голасам.)* Скажы лепш, куды хочаш пайсці: на поўнач, у Полацак, ці на поўдзень, у Кіеў? Калі ў Полацак — маеш аказію адплыць заўтра з княскім караблём, калі ў Кіеў — мусіш дачакацца купецкай ладдзі. На дарогах цяпер небяспечна, а я не магу выдзеліць табе людзей для аховы.

А ўраамка. Я хацеў бы вярнуцца на тую лясную дарогу, дзе мяне падабралі твае дружыннікі.

Богша (здзіўлена). Ты звар'яцеў? У Чорны лес?

А ўраамка. Я збіраюся пабудаваць у Чорным лесе скіт і пасяліцца ў ім.

Богша. Не выпрабоўвай лёс двойчы, манах. Гэтым разам табе не папанцуе.

А ўраамка (пераканана). Такая воля Госпада. Бог уратаваў мне жыццё, каб я дапамог уратавацца тым няшчасным людзям.

Богша (іранічна). А тыя няшчасныя людзі, разбойнікі, яны ведаюць пра волю Госпада? Яны не супраць?

А ўраамка. Не блюзнер, ваявода. Я ведаў таго рыбака, Машэку: ён быў добрым, сумленным чалавекам, пакуль у ягонай душы не пасяліўся Д'ябал. *(Задумліва.)* Душа чалавека як возера: зверху плешчацца чыстая вада, а на дне тоіцца бруд. Наляцела віхура, ускалыхнулася возера і вынесла бруд

на паверхню. Так сталася з Машэкам, і, відаць, бруду на дне ягонай душы таілася шмат. А бывае, пражыве чалавек усё жыццё ў спакоі, так і не даведаўшыся, якія змрочныя сілы хаваліся ў глыбіні ягонай душы. (*Рашуча.*) Мой хрысціянскі абавязак — вярнуць Машэку і іншых разбойнікаў на праведны шлях.

Б о г ш а (жорстка). Тады паспяшайся, манах, бо калі я дабяруся да разбойнікаў раней за цябе — яны ўсе павіснуць на суку.

А ў р а а м к а (лагодна). Я ведаю, ты не такі жорсткі, як удаеш, ваявода.

Б о г ш а. Не разумею я цябе, Аўраамка. Манах павінен пасціць ды маліцца здаля ад людзей, а цябе, я бачу, зямныя справы цікавяць больш, чым вечнае жыццё на нябёсах.

А ў р а а м к а (усміхнуўшыся). Служэнне Госпаду не ў тым, каб уцякаць ад людзей, а ў тым, каб ісці да іх. Айцец-ігумен вучыў нас: “Браты, калі ўбачыце, як каторы з вас жыўцом узносіцца на неба — хапайце яго за ногі і апусціце на зямлю!”

Аўраамка схіляецца ў паклоне і хоча выйсці. Але нечакана ў пакоі ўрываецца раз’юшаная Любава, услед за ёй бяжыць 1-ы Дружыннік.

1-ы Д р у ж ы н н і к. Я не вінаваты, яна сама ўварвалася!

Б о г ш а. Што здарылася?

1-ы Д р у ж ы н н і к. Да крэпасці падплывае княскі карабель!

Б о г ш а (да Дружынніка). Добра, я зараз іду.

Кінуўшы асуджальны позірк на Любаву, дружыннік выходзіць. Аўраамка застаецца міжвольным сведкам размовы ваяводы Богшы з Любайвай.

Б о г ш а. Кажы, чаго хочаш, Любава. У мяне мала часу: я іду сустракаць князя.

Л ю б а в а. Я магу пайсці з табой?

Б о г ш а. Можаш, але я не думаю, што князь узрадуецца.

Л ю б а в а. Богша, адкажы мне толькі на адно пытанне, адкажы шчыра: чаму Раман пазбягае мяне?

Б о г ш а. Не ведаю.

Л ю б а в а. У яго з'явілася новая каханка?

Б о г ш а. Не ведаю.

Л ю б а в а (у адчай). Тады чаму ён трымае мяне ў гэтай крэпасці, як у вязніцы?

Б о г ш а. Трэцяе пытанне, Любава. Але і на яго я не ведаю адказу. (*Накіроўваецца да дзвярэй.*)

Л ю б а в а (гнеўна). Хлусіш, ты ўсё ведаеш, ваявода, у цябе паўсюль вочы і вушы! Але цябе не хвалююць чалавечыя лёсы, цябе цікавяць толькі муры, брамы, вежы! (*Ханае са стала цяжкі кубак і ўзнімае яго над гліняным макетам крэпасці.*)

Б о г ш а (збялеўшы). Пастаў кубак, Любава. (*Неахвотна.*) Добра, я скажу табе праўду. Раман збіраецца ўзяць шлюб з дачкой смаленскага князя. Не думаю, што ім кіруюць дзяржаўныя інтарэсы. Ходзяць чуткі, дзяўчынка прыгожая як анёлак. (*Спачувальна.*) Прабач, Любава.

Богша выходзіць з пакояў. Любава заходзіцца плачам, які паступова пераходзіць у істэрычны смех.

Л ю б а в а (скрозь слёзы). Ах, Любава, Любава! Выбіралася з мядзведжага кута ў шырокі свет, а трапіла ў клетку.

А ў р а а м к а. Не плач, сястра мая. (*Падыходзіць да Любавы і гладзіць яе па галаве, як маленькую дзяўчынку.*)

Л ю б а в а. Што мне рабіць, Аўраамка?

А ў р а а м к а. Ты просіш парады ў мяне? (*Паціскае плячыма.*) Я не маю вопыту ў сардэчных справах. (*Усміхаецца.*) Я не лічу, што жанчына не мае душы, але душа жанчыны для мяне — загадка.

Л ю б а в а (узнімае ў адчай вочы да неба). Божа, што я нарабіла? Як мне жыць далей?

А ўраамка (пасур'эзнеўшы). З-за твайго ўчынку ў свеце сталася шмат зла, Любава. Але душа твая не страчана для Бога. Я веру: Гасподзь будзе змагацца за яе. (*Мякка.*) А ты дапамажы яму.

Уваходзяць князь Раман з ваяводам Богшам.

Раман (да Богшы). Добра табе тут жывецца, Богша! Хочаш — слухай спевы нашай салодкагалосай птушачкі. А хочаш — нудныя, але мудрыя казанні манаха.

Любава а. Раман! (*Не вытрымлівае і кідаецца да князя ў абдымкі.*)

Богша (да Аўраамкі). Хадзем, Аўраамка, я цябе праводжу.

Раман (абдымаючы Любаву). Але не затрымлівайся: ты мне патрэбны.

Калі ваявода з манахам выходзяць, Раман мякка адсоўвае ад сябе Любаву.

Раман (з дакорам). Чаму ты не чакаеш мяне ў сваіх пакоях, Любава?

Любава (ці то шчыра, ці то іранічна). Любы, калі б я магла, я ператварылася б у дняпроўскую чайку і паляцела насустрач твайму караблю з распачным крыкам! Я паміраю без цябе, як рыба без вады, курчуся ў ложку, як вужака, кінутая ў вогнішча, а ты пыгаешся, чаму я не чакаю ў сваіх пакоях!

Раман (з міжвольным захапленнем). Ты вельмі шчыра выказваеш свае пачуцці, Любава.

Любава. Раней табе гэта падабалася, мілы. Нешта змянілася?

Раман (паціскае плячыма). У жыцці ўвесь час нешта мяняецца. (*Адыходзіць да вакна.*)

Любава. Раман, скажы мне праўду: ты мяне больш не кахаеш?

Раман (спакойна). Ты памыляешся.

Любава. Тады чаму ты трымаеш мяне ў гэтай крэпасці, здаля ад сябе? Я знудзіла табе, і ты не ведаеш, як мяне пазбыцца?

Раман (раздражнёна). Ты памыляешся!

Любава. Тады чаму ты не забярэш мяне ў Друцк?

Раман. Я не магу ўзяць цябе з сабой у Друцк, Любава.

Любава. Бо тваёй юнай князеўне гэта не спадабаецца?

Раман (раз'юшана). Змоўч! (*Узнімае над Любай руку.*) Хто ты такая, каб задаваць мне, князю, падобныя пытанні? Вясковая дзеўка! Рыбачка!

Любава (смела глядзіць у вочы князю). Я — марская зорка, якую ты, княжа, вырваў з марскіх тонаў і прымацаваў да крыштальнага неба. (*З пагардай.*) Я стамілася ад чысціні твайго неба і хачу назад, на сваё бруднае дно.

Раман (апускае руку і прамаўляе няўпэўнена). Прабач, Любава... Я не падманваў цябе. Але... я падманваўся сам. Я ўсё разумею, але нічога не магу з сабой зрабіць. (*Крычыць.*) Не глядзі на мяне з такой пагардай! (*Адварочваецца ад дзяўчыны.*)

Любава (ласкава). Я не дакараю цябе, княжа. Я ўдзячна за імгненне шчасця, якое ты мне падараваў. (*З мальбой.*) Але прашу: не трымай мяне ў замку, як нявольніцу. Выпусці на свабоду. Вярні туды, адкуль мяне забраў. Не бойся: я моцная, я вытрымаю.

Раман (пасля працяглага маўчання). Добра. Я сам адвязу цябе, Любава. Заўтра ж. Маё княскае слова.

Любава (падыходзіць да князя і цалуе яго ў лоб). Дзякуй, мілы.

Любава пакідае пакой. Раман нервова ходзіць з кута ў кут, на хвіліну спыняецца над макетам крэпасці і няўцямна глядзіць на яго. Як з-пад зямлі побач з князем з'яўляецца Богша.

Р а м а н (вярнуўшыся ў думках аднекуль зда-
лёк). А, Богша... Ты ўсё гуляеш у свае цацкі? (*Кры-
ва ўсміхаецца.*) Зноў будзеш прасіць грошай на да-
будову крэпасці?

Б о г ш а (глядзіць на Рамана як на шкадлівае
дзіця). Гэта не цацкі, княжа. У такім замку князь
Міндоўт два месяцы абараняўся ад аб'яднаных сілаў
крыжакаў, ляхаў, жамоітаў і галічан. Падобную
крэпасць у Навагрудку дзесяць год таму так і не
змаглі ўзяць татары Бурундуя. Я сам магу засвед-
чыць...

Р а м а н (нецярпліва адмахваецца рукой). Чуў
пра твае подзвігі, ваявода. (*Пра сваё.*) Паслухай, мне
спатрэбіцца заўтра човен і некалькі надзейных дру-
жыннікаў. Я хачу адвезці Любаву дадому.

Б о г ш а. Князь, у ваколіцы сваволяць разбойнікі
Машэкі. Яны абклалі замак з усіх бакоў, палююць
на нашыя заставы і раз'езды, у крэпасці бракуе пра-
віянту.

Р а м а н. Чуў, што сяляне празвалі яго "Львом".
Я ж казаў: трэба было яго тады забіць. (*Бадзёра.*)
Але я не баюся разбойнікаў. У крайнім выпадку вазь-
му з сабой больш дружыннікаў. (*Усміхаецца.*) Можа,
калі я вярну Машэку ягоную дзеўку, ён супакоіць-
ца?

З'явадзевятая

Лагер разбойнікаў у Чорным лесе. На досвітку Машэку сніцца страшны сон.

Спачатку ён бачыць дзіўны старадаўні танец з удзелама некалькіх пар, у тым ліку — князя Рамана з Любавай. Прысутнічае ў сне і сам Машэка: ён ходзіць паміж парамі, але яго не заўважаюць, і ён ніяк не можа звярнуць на сябе ўвагу.

Потым узнікае іншы вобраз: за сталом сядзяць Богша з Феадорай і гуляюць у косці.

Б о г ш а (кінуўшы косці). Дванаццаць! Я перамог цябе, візантыйка!

Ф е а д о р а (з чароўнай усмешкай). Не спадзявайся, ліцвінскі воўк! (*Бярэ са стала косці, трасе ў руцэ і кідае.*)

Б о г ш а. Апошнія слова будзе за мной!

Ваявода зграбае са стала косці і трасе ў руцэ, але не паспявае кінуць, бо разам з Феадорай знікае са сну Машэкі. Наступны відзёж: спрэчка разбойніка Гвазда з махам Аўраамкам.

Г в о з д. Адчапіся, манах! Бог і так не даруе мне маіх грахоў!

А ў р а а м к а. Пасля смерці твая грэшная душа будзе цяжка пакутаваць тысячы гадоў, пакуль Гасподзь не злітуецца і не дасць ёй збавення. Але калі ты перад смерцю пакаешся — пакута будзе не такая цяжкая і збавенне прыйдзе раней.

Г в о з д (махае перад сабой рукамі). Знікні! Цябе няма! Я не хачу цябе слухаць!

А ў р а а м к а (сумна ўсміхнуўшыся). Але ж ты сам прыходзіш да мяне штовечар...

Разбойнік і манах знікаюць, і ў сон Машэкі зноў урываецца старадаўняя музыка, зноў ён бачыць князя Рамана з Любавай, якія таньчаць. Але гэтым разам іншых пар і самога Машэкі ў сне няма, музыка грае ўсё хутчэй, ро-

біцца амаль шалёнай, а танец Рамана з Любавай паступова пераходзіць у эратычны стасунак.

М а ш э к а (крычыць у сне). А-а-а-а!

Машэка ўсхопліваецца з лавы і выбягае з зямлянкі. На паляне ён нечакана сустракае Гвазда ў рыззі, з палатнянай торбай на плячы і самаробным драўляным крыжом на грудзях.

Г в о з д. Божа, як я мог... Як я мог так памыліцца... (*Мармыча псальму.*) Злітуйся, Госпадзе, бо мне цесна; высохла з гора вока маё, душа мая і нутроба мая. Вычарпалася ў скрусе жыццё маё і леты мае ў стагнотах; знемагла ад грахоў маіх сіла мая, і высохлі косткі мае. Ад усіх маіх ворагаў стаўся я кляцьбою нават у суродзічаў маіх і страшыдлам знаёмым маім; хто бачыць мяне — уцякае...

М а ш э к а (працёршы вочы). Ты куды сабраўся, дзядзька?

Г в о з д (узрадавана). Машэка, сыноч, як добра, што ты не спиш! Хадзем разам са мной: пакінем гэтую зграю ваўкоў, гіенаў, ядавітых змеяў, яхіднаў, служак пекла і ворагаў неба. Хадзем да людзей! (*Ханае Машэку за рукаў і цягне за сабой.*)

М а ш э к а (вызваліўшы руку, занепакоена). Ты што, захварэў?

Г в о з д. О, не, я, наадварот, паправіўся, ачуняў пасля цяжкой хваробы! (*Са скрухай.*) Шкада, што позна, бо ўжо смерць мая зусім блізка. Вунь яна: стаіць за тым дрэвам і смяецца з майго неразумнага жыцця! (*Паказвае Машэку.*)

М а ш э к а. За тым дрэвам нікога няма. (*Клапатліва.*) Давай, я адведу цябе ў лагер. (*Бярэ Гвазда пад руку.*) Табе патрэбны дагляд.

Г в о з д (вырвайшы руку). Ты не бачыш яе, бо табе яшчэ не адкрылася праўда. О, якая горкая праўда, Машэка! (*Таямнічым шэптам.*) Але я ўсё ведаю.

М а ш э к а. Што ведаеш, дзядзька Гвозд?

Г в о з д. Памятаеш таго манаха, якога ты забіў на лясной дарозе? Ягоная душа з'яўлялася мне з нябёсаў, і мы размаўлялі...

М а ш э к а (перapyняе). Манах — жывы, ён зрабіў сабе ў нашым лесе скіт, і мы проста не ведаем, як яго пазбыцца. Не забіваць жа яго ў другі раз...

Г в о з д. Няважна! Але мы размаўлялі, мы доўга размаўлялі, і я зразумеў... (*Трывожна азіраецца на баках.*) Мы памыляліся, Машэка. Ох, як мы з табой памыляліся! Ніякія мы не служкі Госпада, не Чорныя Анёлы! Бог зусім не хоча знішчыць гэты свет; не крывёй, а слязьмі раскаяння трэба змываць грахі. Мы — служкі Д'ябла. (*Істэрычна рагоча.*) Д'ябла, Машэка!

М а ш э к а (разгублена). Але ж ты казаў, што чуў голас Госпада, што немагчыма было пераблытаць... Я паверыў табе, я пайшоў за табой... Я даў крываваю клятву... увесь гэты лес усеяны касцямі забітых мною людзей!.. І цяпер ты кажаш, што ты памыляўся?.. Пасля ўсяго, што мы ўчынілі, ты ўбіраешся ў рызэ, ускладаеш на грудзі крыж і хочаш сысці?.. (*Хапаецца аберуч за галаву.*)

Г в о з д. Даруй, сыноч, я вінаваты перад табой. Я звёў цябе на згубны шлях. Але Бог міласэрны, ніколі не пазна павярнуць назад, заўсёды ёсць надзея на выратаванне. (*Мармыча псальму.*) Дабрашчасны, каму дараваны злачынствы і чые грахі адшкадаваныя, дабрашчасны той, каму Гасподзь грахоў не залічыць і ў чым духу хітрыны няма! Калі я маўчаў, састарэлі косткі мае ад штодзённага стогну майго, бо дзень і ноч нада мною рука Твая цяжкая; знікла свежасць мая, як у летнюю сушу. Але я адкрыў Табе грэх мой і не ўтоіў беззаконня майго; я сказаў: “вызнаю Госпаду злачынствы мае”; і Ты зняў з мяне віну грэху майго...

М а ш э к а (раз'юшана). Зраднік! Стары баязліўца! Я не веру табе! Я — Чорны Анёл! Маімі рукамі кіруе Гасподзь! (*Хапае Гвазда за горла і душыць яго.*)

Г в о з д. Ма-шэк-а-а-а-а... (*Хрыпіць.*)

М а ш э к а (кінуўшы мёртвае цела старога разбойніка на зямлю). Няма дарогі назад. Мы — Чорныя Анёлы. Мы знішчым гэты нікчэмны свет. (З жахам глядзіць на свае рукі.)

Чуваць нейкі шум, галасы, лязгат зброі. На палянцу прыбягае Яруня.

Я р у н я (усхвалявана). Машэка, паглядзі, каго мы злавілі! (Убачыўшы мёртвага Гвазда.) Што з ім?

М а ш э к а. Памёр. (Нахіляецца і закрывае Гвазду вочы.) Сэрца не вытрымала. (Узнімаецца на ногі, спакойна.) Каго вы злавілі?

Я р у н я (уважліва паглядзеўшы на Машэку). Толькі глядзі, каб у цябе сэрца вытрымала, атаман.

Разбойнікі на чале з Феадорай, апранутай у мужчынскае адзенне, прыводзяць звязаных разам князя Рамана і Любаву.

Ф е а д о р а (з гонарам). Я выканалася сваё абяцанне, Машэка!

Машэка моўчкі абыходзіць вакол звязаных разам Рамана і Любавы.

М а ш э к а (спыніўшыся насупраць князя). Развяжыце іх. Адсюль не ўцякуць.

Двое разбойнікаў спрытна развязваюць палонных.

М а ш э к а (з крывой усмешкай). Вітаю цябе, княжа.

Р а м а н. Павітайся са смерцю, разбойнік!

Князь выхоплівае з-за пояса аднаго з разбойнікаў кінжал і замахваецца, каб ударыць кінжалам Машэку. Машэка перахоплівае руку князя і сціскае яму запясеце з такой сілай, што кінжал вывальваецца з рукі. Машэка

адштурхоўвае ад сябе Рамана, двое разбойнікаў хапаюць князя і заломваюць яму рукі.

Я р у н я (да Машэкі). Што загадаеш з імі зрабіць?

М а ш э к а. Князя павесіць на суку як разбойніка...

Л ю б а в а. Не! (Кідаецца да Машэкі, але адзін з разбойнікаў загароджвае ёй дарогу.)

М а ш э к а (працягвае). ... заўтра раніцай. А княскую палубоўніцу адвядзіце да мяне ў зямлянку. (Паварочваецца і сыходзіць.)

З'явадзесятая

У зямлянцы Машэкі. На лаве, засланай мядзведжай скурай, сядзіць маркотная Любава. Уваходзіць Машэка, намагаецца не глядзець на Любаву, але гэта ў яго не атрымліваецца.

М а ш э к а. Не спадзявалася нашае сустрэчы?

Л ю б а в а. Божага суда не ўнікнеш.

М а ш э к а. Што мне з табой рабіць, Любава?

Л ю б а в а. Адпусці князя, Машэка!

М а ш э к а. Я не пытаюся пра князя. Што мне рабіць з табой?

Л ю б а в а (горача). Адпусці князя, а пакарай мяне. Я ва ўсім вінаватая. Мяне загадай павесіць на бярозавым суку!

М а ш э к а. Вось як ты ўмееш любіць... (*Разгублена.*) Гатова аддаць за яго жыццё.

Л ю б а в а (сумна). Машэка, паміж мной і князем усё скончана. Гэта было нашае развітальнае падарожжа. Я проста не хачу быць віноўніцай ягонай смерці.

М а ш э к а. Я табе не веру.

Л ю б а в а. Але гэта праўда. Як праўда і тое, што я кахала яго, а яшчэ раней — кахала цябе.

М а ш э к а. Так не бывае.

Л ю б а в а (пераканана). Бывае. Цяпер я гэта ведаю напэўна.

М а ш э к а (пасля працяглага маўчання). Бяссоннымі начамі я сціскаў рукаятку нажа і думаў пра нашую сустрэчу. Бог злітаваўся і выканаў мае заповітнае жаданне. Але дзе падзелася мая нянавісьць? Чаму мае рукі цягнуцца не задушыць цябе, а абняць? (*Нерашуча.*) Скажы, Любава, ты змагла б зноў пакахаць мяне?

Л ю б а в а. Ты яшчэ хочаш гэтага, Машэка?

М а ш э к а. Ты ледзь не давяла мяне да згубы, Любава. Але твая здрада дапамагла мне знайсці свой шлях, сваё прызначэнне. (*Крыва ўсміхаецца.*) Ты забіла рыбака Машэку, але спарадзіла славутага ата-

мана разбойнікаў. *(З гонарам.)* Я ўзяў у палон князя, перабіў палову ягоных дружыннікаў. Заўтра я захаплю замак на Дубровенцы і стану ўладаром усяго Прыдняпроўя. Я кіну край да тваіх ног, Любава! Князь пакрыўдзіў цябе — я прымушу яго прыслужваць нам за сталом!

Л ю б а в а. Слава, замкі, улада... Ты думаеш, мне гэта трэба? *(Глядзіць у вочы Машэку.)* Ведаеш, які мой самы цяжкі грэх, Машэка? Я зрабіла з цябе пачвару, бяздушнага забойцу. З-за маёй дзявочай легкадумнасці мілы, рахманы мядзведзь ператварыўся ў дзікага льва-люджэра. Нашае каханне патанула ў моры крыві і слёз загубленых табой нявінных людзей.

М а ш э к а *(выхоплівае з-за пояса нож).* Змоўч, ты нічога не разумееш! Я ратую свет, які стаміўся ад сваёй нікчэмнасці, я змываю крывёй чалавечыя грахі!

Л ю б а в а. Якія грахі, Машэка? Я была ў замку, калі дружыннікі прывезлі параненага табой маха. Я не магла паверыць, што ты здольны на такое.

М а ш э к а. Ты мяне зусім не ведаеш, Любава. Чалавек сам сябе не ведае, пакуль не запалае нянавісцю і не возьме ў рукі нож. *(Хавае нож за пояс і адыходзіць убок, у адчай.)* Божа, яны што, згаварыліся мучыць мяне?

Л ю б а в а *(пераканана).* Не, такім я цябе ніколі не пакахаю... *(Лагодным голасам.)* Але ведаеш, Машэка, мне часта згадваецца наш дубовы гай на беразе Дняпра, твой стары рыбацкі човен, доўгія вечаровыя прагулкі па рацэ, маўклівае зорнае неба над намі і ціхая музыка ў нашых сэрцах. Раней я не цаніла гэтага спакою, сапраўднае шчасце ўяўлялася мне за паваротам ракі, у шумлівым свеце, поўным неспадзяваных радасцяў і прыгодаў. Цяпер я ведаю, што памылялася... Нібы начны матылёк, які неабачліва паляцеў на агеньчык і апёк крыльцы, я хацела б зашыцца ў цёмны куток і загаіць раны... Разумееш мяне, Машэка?

Машэка. Так.

Любава. Я хацела б вярнуцца ў тья шчаслівыя дні, паспрабаваць усё спачатку. Адпусці князя, загадай разысціся па хатах сваім людзям, і я паспрабую зноў пакахаць цябе, Машэка. Не абяцаю быць гарачай каханкай, але я ўпэўнена, што з мяне атрымаецца добрая жонка і маці.

Машэка (паныла). Не ведаю, Любава. (*Ходзіць па зямлянцы.*) Я зайшоў занадта далёка, каб вярнуцца. Занадта глыбока нырнуў, каб выплысці на паверхню.

Любава (горача). Ты моцны, ты здолееш! (*Імкліва падыходзіць да Машэкі і цалуе яго.*) Я веру ў цябе, мілы!

Чуваць крокі і шум, у зямлянку зазіраюць Феадора і Яруня.

Машэка (да Любавы). Пачакай, я зараз.

Машэка выходзіць з зямлянкі да сваіх памочнікаў, занепакоеная Любава падыходзіць да дзвярэй і прыдчыняе іх, каб чуць размову.

Яруня. Світае, Машэка. Час рушыць на замак.

Феадора. Князю Раману не церпіцца затаньчыць у пятлі свой апошні танец!

Машэка (загадкава ўсміхаецца). А калі я скажу адпусціць князя і замест штурмаваць замак — загадаю разысціся ўсім па дамах?

Яруня. Жартуеш, атаман?

Феадора. Нават калі гэта жарт — ён мне не падабаецца. Я стрымала сваё слова, Машэка, і хацела б, каб ты стрымаў сваё.

Машэка маўчыць.

Яруня (пачынае хвалявацца). Ты не гаворыш сур'ёзна, Машэка? Каб узяць князя ў палон, палег-

ла шмат нашых хлопчаў! А тыя, што загінулі ў набегах і засадах? Ты забыўся пра іх? Ты забыўся пра нашу крывавую клятву?

М а ш э к а (сумна). Я не забыўся пра нашу клятву, сябра. І пра сваё абяцанне не забыўся, Феадора. Проста... хацеў выпрабаваць вашу рашучасць. (*Загадным голасам.*) Князя — павесіць, праз гадзіну выступаем на замак! (*Вяртаецца ў зямлянку.*)

Я р у н я (з палёгкай). Але і жарты ў атамана! *Ф е а д о р а.* Дарэмна мы не забілі гэтую дзеўку па дарозе ў лагер.

Я р у н я. Трэба за імі сачыць.

Феадора і Яруня знікаюць у ранішнім тумане. У зямлянцы Машэка падыходзіць да Любавы, якая сядзіць на лаве і ўся дрыжыць.

М а ш э к а. Любава, я мушу табе сказаць...

Л ю б а в а. Нічога не трэба казаць, мілы. Я ўсё зразумела. У нас мала часу... Давай пасядзім так, як мы некалі сядзелі на чаўне. Памятаеш? Ты пакладзеш мне галаву на калені, я заспяваю табе песню, ты супакоішся і... усё будзе добра.

Машэка кладзецца на лаву, паклаўшы галаву на калені каханай. Любава са слязамі на вачах спявае тужлівую песню.

Л ю б а в а (спявае).

А калі той вечар

Ды навечарэ,

Калі маё сэрца

Дый навесялее?

Калі мой міленькі,

Каго я чакаю,

Да мяне дахаты

Ціха звітае?

*Ціха звітае,
Каб не чула маці,
Каб нам, закаханым,
Не магла мяшаці.*

*Пойдзе ён гарою,
Я пайду далінай,
Сыдземся ў полі
З ім мы пад калінай.*

*Ў полі пад калінай,
Што ля ручаёчка,
Прасядзім мы доўга,
Да рання ўсю ночку...*

М а ш э к а (расчулена). Чаму гэтая гадзіна не можа доўжыцца вечна? (*Не вытрымлівае.*) Праклятае жыццё, праклятыя людзі, сярод якіх мы не можам быць шчаслівымі! Лепш бы я сапраўды нарадзіўся мядзведзем!

Л ю б а в а (гладзіць Машэку па галаве). Не трэба, мілы! Не трэба, каханы! Наступным разам усё будзе інакш. Мы будзем жыць у дзівосным свеце, дзе людзі, мядзведзі, анёлы — усе будуць шчаслівыя, будуць радавацца жыццю і ўбачаць Госпада.

М а ш э к а (уздыхае). Дзякуй, каханая.

Любава выхоплівае з-за пояса ў Машэкі нож і адным узмахам пераразае яму горла. Машэка хрыпіць і б'еца нагамі аб падлогу, Любава з усяе сілы трымае яго за плечы.

Л ю б а в а. Даруй, мілы. Даруй, што яшчэ раз зрабіла табе балюча. Але як іначай я магла цябе ўратаваць?

У зямлянку ўбягаюць разбойнікі на чале з Ярунем і Феадорай. Чуваць крыкі: “Атаман забіты!”, “Вось сучка!”, “Павесіць яе!”, “Закапаць жыўцом!” Разбойнікі чакаюць загаду і глядзяць запытальна то на Яруню, то на Феадору.

Я р у н я (няўпэўнена). Павесіць яе побач з князем!

Двое разбойнікаў хапаюць Любаву пад рукі і выцягваюць з зямлянкі. Любава не аказвае ніякага супраціўлення. Чуваць шэпты: “Куды цяпер?”, “Што з намі будзе?”, “Як мы без атамана?”.

Ф е а д о р а (спрабуе пераняць ініцыятыву). На штурм замка, браты! Адпомсцім за атамана!

Разбойнікі не адгукаюцца на яе заклікі і запытальна глядзяць на Яруню.

Я р у н я (разважліва). Без Машэкі мы — нішто. Яны аднаго імя ягонага баяліся. Вы як хочаце, хлопцы, а я — дахаты.

Чуваць задаволеныя галасы, разбойнікі ўслед за Ярунем выходзяць з зямлянкі.

Ф е а д о р а (бяссьільна крычыць услед). Баязліўцы! Халопы! Племя еўнухаў! Ненавіджу вас! Ненавіджу вашыя лясы і балоты! Усё ненавіджу!

З'явадзінаццатая

Лагер разбойнікаў у Чорным лесе. На паляне стаіць Богша, ля ягоных ног ляжаць целы Машэкі, Любавы і князя Рамана. Ваявода задумліва глядзіць на мёртвых людзей і спрабуе ўявіць, як усё адбылося.

Б о г ш а (ціха). Чаму ўсё заўсёды заканчваецца смерцю? Няўжо не магло быць іначай?

З'яўляецца манах Аўраамка, падыходзіць да ваяводы і забітых.

Б о г ш а (убачыўшы Аўраамку). А-а, манах... Хоць ты жывы... *(Паказвае на целы.)* Што скажаш?

А ў р а а м к а. Божа, супакой іхнія грэшныя душы. *(Жагнаецца.)* Няхай хоць на тым свеце яны знойдуць спакой і шчасце.

Б о г ш а. Я іх усіх ведаў, манах. І кожнаму з іх дапамог знайсці смерць.

А ў р а а м к а. Жыццё кожнага чалавека ў руках Госпада. Не нагаворвай на сябе, ваявода, не будзь такі самаўпэўнены.

Б о г ш а (сумна ўсміхаецца). Добрая парада: зваліць віну на Бога. Але гэта не Бог, а я прымусіў іх таньчыць, як скамарох ручных мядзведзяў. Дзеля чаго, манах? Дзеля чатырох крапасных сценаў і пяці вежаў? Дзеля горада, які нараджаецца ў пакутах? Дзеля прывіднай дзяржавы, якая невядома калі ўзнікне і невядома каму будзе належаць? Я будую дом на крывавым падмурку, на... магілах.

А ў р а а м к а (уважліва паглядзеўшы на Богшу). Няпраўда, пане. Ты будуеш дом, падмуркам якога сталася каханне. Няхай сабе і нешчаслівае, але шчырае, моцнае. Значыць, твой дом ад Бога. Пільнай яго, бо за яго заплачана найвышэйшая цана. Бог узнагародзіць цябе за тваю стараннасць і... пакарае цябе за правіны перад гэтымі людзьмі. *(Чытае над забітымі псальму.)* Госпадзе! Ты нам прыстанішча з роду ў род... Ты вяртаеш чалавека ў тло,

і кажаш: вярнецеся, сыны чалавечыя! Бо прад вачыма Тваімі тысяча гадоў, як дзень учарашні, калі ён прыйшоў, як варта начная. Ты быццам паводкаю зносіш іх; яны — як сон, як трава, што раніцаю вырастае, раніцаю цвіце і зелянее, увечары вяне і сохне; бо мы знікаем ад гневу Твайго, і ад лютасці Тваёй мы разгубленыя. Ты паклаў прад Сабою правіны нашыя і нашы тайноты ў святло аблічча Твайго...

Двое дружыннікаў прыводзяць Феадору.

1-ы Дружыннік. Усе разбойнікі разбегліся. Вось толькі яе знайшлі на беразе ракі.

Богша. Што яна там рабіла?

1-ы Дружыннік (паціскае плячыма). Глядзела на ваду і плакала.

Богша (здзіўлена глядзіць на Феадору). Ты сапраўды плакала, Феадора? Ты ўмееш гэта рабіць?

Феадора (стомлена). Я глядзела на ваду і зайздросціла ёй, бо яна цячэ ў мора, якое амывае берагі маёй радзімы. Я згадвала захад сонца над Басфорам, гукі арфы ў садах Нікеі, гул натоўпу на Канстанцінопальскім іпадроме... Я думала: Божа, што я, адукаваная грачанка, тут раблю — у гэтым дзікім лесе, у лахманах разбойніка, з нажом у руках? Як далёка можна зайсці, выконваючы бязглуздае даручэнне гаспадароў, каб хаця ў глыбіні душы застацца сабой, не згубіць саму сябе ў справе, да якой — па вялікім рахунку — табе няма ніякай справы?

Богша. Ты была маім ворагам, і некалі я хацеў цябе забіць, візантыйка. Але, як бачыш, у смерці і без цябе багаты ўлоў. Ты — свабодная, Феадора. Толькі не паказвайся на вочы Менгу-Цімуру, ён не даруе паражэнняў. Вяртайся дадому. Шлях да Канстанцінопаля — доўгі і небяспечны... Але, можа, табе пашанцуе.

2-і Дружыннік. А што рабіць з імі? (Паказвае на мёртвыя целы.)

Б о г ш а. Князя Рамана адвезем у Друцк, там яго адпяюць з належнай папанай і пыхай. А Машэ-ку з Любавай пахавайце тут, у адной магіле. Няхай хаця пасля смерці яны будуць разам. І насыпце над імі курган... каб яго было бачна з вежаў замка. (*Да Аўраамкі.*) Я зразумеў цябе, манах. Горад — гэта не толькі сцены, вуліцы, будынкi, не толькі людзі, якія ў ім жывуць і будуць жыць... Кожны горад пачынаецца з нейкай легенды. Наш горад пачаўся з прыгожай легенды: легенды пра каханне...

ЭПІЛОГ

Манаскі скіт у Чорным лесе паблізу Магілёва. Аўраамка схіліўся над летапісам, моўчкі прагортвае некалькі старонак, пакуль не знаходзіць патрэбнае месца.

А ў р а а м к а. Так, Бог пакараў Богшу... І ўзнагародзіў. (*Чытае ўголос.*) “Лета Божага 1274-га выслаў хан Менгу-Цімур вялікае войска ваяваць Літву. І ад таго войска аддзяліўся тумен і пайшоў уверх па Дняпры, сеючы смерць і разбурэнне. На сутоку Дняпра з Дубровенкай убачылі татары новую крэпасць і ўзялі яе ў аблогу, і штурмавалі колькі дзён. Але не змаглі ўзяць крэпасць, бо мужна бараніліся на сценах дружыннікі, рамеснікі, смерды і нават былыя разбойнікі з Чорнага лесу. А найбольшую адвагу і воінскае ўмельства выказаў ваявода Богша, які ў апошні дзень аблогі загінуў ад татарскай стралы. А татары павярнулі на Наваградак, дзе зачыніўся ў замку князь Трайдзень...” (*Загортвае летапіс.*) Пабудаваная Богшам крэпасць ацаліла жыццё тысячам людзей... (*Заплюшчвае стомленыя вочы.*) Божа, многія, што стаялі побач са мной, ужо сабралі плён жыцця свайго і паклалі на шалі справядлівасці Тваёй. Час і мне выпраўляцца ў дарогу. Усё слабей я чую галасы тых, хто сёння ўзнямае цяжар свайго лёсу, усё выразней — галасы тых, хто хадзіў па гэтай зямлі ўчора....

Аўраамка прыслухоўваецца, і яму насамрэч пачынае здавацца, што ён чуе нечыя галасы.

Сцэну паступова ахінае цемра, і па меры таго, як гэта адбываецца, усё выразней чуваць галасы Машэкі і Люба-

вы, урыўкі іхніх рэплік з пачатку п'есы, нібыта галасы аддзяліліся ад сваіх нежывых гаспадароў і будуць вечна лунаць над лесам, ракой і горадам.

Г о л а с Л ю б а в ы. А што ж ты, акаянны малойца-паляўнічы, нарабіў, навошта ты майго мілага мядзведзя забіў?..

Г о л а с М а ш э к і (раве як мядзведзь). У-у-у-у-у! Я жывы. Любава, я хачу, каб у нас з табой быў дом, дзеткі...

Г о л а с Л ю б а в ы. Я баюся твайго каханья. Маё пачуццё да цябе — лёгкае і радаснае, як летні ветрык. Тваё каханне — як шалёны ўраган, яно здольнае знішчыць свет.

Г о л а с М а ш э к і. Не трэба мяне баяцца, любая. Мае рукі не зрobiaць табе крыўды...

Г о л а с Л ю б а в ы. Скажы, Машэка, табе ніколі не хацелася пакінуць нашу ю вёску? Пабачыць далёкі свет і каб свет пабачыў цябе?

Г о л а с М а ш э к і. Навошта пакідаць тое месца, дзе ты шчаслівы?..

З а с л о н а

ЗВАР'ЯЦЕЛЫ АЛЬБЕРТ

П'еса-містыфікацыяў 2-х дзелях
паводлетвораў Яна Баршчэўскага

ДЗЕЙНЫЯ СОБЫ

*Пан Альберт.
Пані Амелія.
Шляхціц Завальня.
Селянін Тамаш.
Лёкай Карпа.
Пакаёўка Агапка.
Чарнакніжнік.
Белая Сарока.
Цмок — Малойца.
Нікітрон — Дух агню.
Плачка.
Рыбары.
Нябожчыкі.
Пачвары.
Прывіды.*

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З'ява першая

Вітальня панскага дома ў маёнтку Магільна. Стол, крэслы, іншыя хатнія рэчы з бярозы, простыя, але зручныя. На сценах у ракітавых асадах — абразы Збавіцеля і Маці Божай. Некалькі дзвярэй у суседнія пакоі.

За сталом сядзяць шляхціц Завальня і селянін Тамаш, п'юць гарбату і вядуць нетаропкую, душэўную гаворку.

Т а м а ш. Што дзееца на свеце, пане Завальня! У суседняй вёсцы ў селяніна нарадзіўся сын, дык адразу сеў і гучным голасам закрычаў: “Дайце есці!” Перапалохаліся ўсе, аднак жа адрэзалі яму паўбохана хлеба, а ён, вокамгненна ўсё з’еўшы, плюхнуўся ў кадзь з вадой. Бацькі кінуліся ратаваць, а выцягнулі рыбіну. Пабеглі да святара, той ураз прыехаў і калі перажагнаў гэтую рыбіну, дык яна зноў ператварылася ў немаўля. Старыя людзі кажуць, што калі прасіў есці, дык не хлеба трэба было даваць яму, а камень, бо інакш будзе неўраджай і голад.

З а в а л ь н я. Неўраджай і голад у нашым краі — апошнім часам не навіна, Тамаш. Заўсёдная нядоля да таго запала ўсім у памяць, што ўсё незразумелае ў нас — знак няшчасця.

Т а м а ш. А яшчэ распавядалі мне ўчора пра адну выкрутлівую карчмарку, якая не трымала ніякай жывёлы, але спраўна прадавала масла і сыры ў мястэчку. Пасля адкрылася, што шляхам варажбы забірала яна малако ад кароў з навакольных вёсак: апоўначы вешала белы ручнік на плот, падстаў-

ляла вядро і з двух канцоў гэты ручнік даіла. Мала-ко лілося ў посуд, і карчмарка хутка напаўняла ўсе збанкі сырадоём.

З а в а л ь н я. Цяперашнія няшчасці і безвыходнасць — урадлівая глеба для з'яўлення злых духаў і варажбітоў. Калі б падняўся з магілы хтосьці з нашых прадзедаў і ўбачыў сучасныя звычаі, дык не пазнаў бы свае бацькаўшчыны. Яму б здалося, што ўстаў з мёртвых недзе ў чужой краіне — да якіх часоў дажывуць нашыя дзеці?

Т а м а ш. Гэх, зараз паны не дбаюць, каб іх людзі былі набожныя і жылі сумленна, бо самі забыліся на веру і абавязкі хрысціянскія. Вось стары пан Марагоўскі дбаў пра сваіх сялян, ведаў, як хто працуе, як хто рупіцца пра зямлю, і таму кожны меў увесну столькі насення, колькі яму трэба было. А калі пан Альберт па смерці свайго бацькі ў маёнтку заўладарыў, усе мы гора зазналі.

З а в а л ь н я. Як памёр бацька, вырваўся пан Альберт у свет, бавіўся на балях і пагулянках, са сваімі прыяцелямі гуляў у карты, і тыя спрытна вызвалялі яго кішэні ад грошай. Хацеў здзівіць суседзяў сваёю раскошаю, меў лёкаю, колькі хацеў, меў добрых коней, выпісваў модныя карэты, дарагія замежныя віны...

Т а м а ш. Пэўна, новы гаспадар не прыслухоўваўся да парадаў пана Завальні, якія з удзячнасцю прымаў стары пан Марагоўскі.

З а в а л ь н я. Пан Альберт не слухаўся ні маіх парадаў, ні просьбаў свае нарачонае паненкі Амеліі. І вось сёння маёнтак увесь у даўгах, даймаюць нас праз суд шматлікія крэдыторы, вымагае нясплочаныя за колькі гадоў падаткі ўрад. Паненка Амелія, якая з маленства выхоўвалася ў доме пана Марагоўскага і была яму за родную дачку, у роспачы і адчай пакінула нас і з'ехала ў маёнтак свайго дзядзькі, пана Фрацкевіча. Але самае жахлівае тое, што пан Альберт не шукае сумленных шляхоў, каб выкараскацца з даўгоў, а спадзяецца на шчаслівую фартуну і пры выпадку не адмовіцца ад круцельства і ашу-

канства. Ніколі не ведаеш, дзе ён бадзяецца да позняе ночы сёння, што прыйдзе яму на розум заўтра.

На двары нехта грукае ў браму, брэшучь сабакі, чуюцца галасы. Забягае лёкай Карпа.

Карпа. Пан Альберт вярнуўся! (*Выбягае.*)

Тамаш. Пра пана памоўка, а пан на парог!

Шляхціц Завальня вылазіць з-за стала, каб павітаць гаспадара, Тамаш хаваецца. Уваходзіць пан Альберт, услед за ім — лёкай Карпа. Карпа дапамагае пану Альберту распрануцца, той знакам загадвае лёкаю выйсці. Карпа пакідае пакой.

Завальня. Маё шанаванне пану! Як пан правёў вечар і што новага пабачыў у свеце?

Альберт (*ківае галавой у адказ на прывітанне*). Вечар прайшоў сумна і нецікава, як і заўсёды, калі не шанцуе ў карты, а даўгі не змяншаюцца, а павялічваюцца. Словам, пазыкі завялі ў лыкі... Нічога новага ў свеце я сёння не пабачыў, затое пачуў нешта вартае увагі. Памёр стары пан Фрацкевіч.

Завальня. Божухна, зусім сіратой засталася паненка Амелія! Спачатку смерць прыбрала яе бацькоў, а цяпер вось і дзядзьку, царства яму нябеснае.

Альберт. Даведаўся я, што па тэстаменту да Амеліі адышла ўся маёмасць нябожчыка і дзве тысячы талераў. Хачу ўзяць з Амеліяй шлюб і атрымаць за ёй багаты пасаг. Таму збіраюся заўтра ў адведзіны да яе і прашу пана аканома мяне суправаджаць. Спадзяюся, мая нарочная забудзецца на старыя крыўды і непаразуменні.

Завальня. Ці да таго зараз няшчаснай дзяўчыне? Звычай патрабуе пасля смерці блізкага не спяшацца з вяселлем. Лепш пану Альберту пачакаць з залётамі.

Альберт. Я б пачакаў, але не хочучь чакаць мае крэдыторы. У іх іншыя правілы.

Завальня. Не магу адмовіць гаспадару, але папярэджваю: калі б паненка Амелія спытала парады ў мяне, мой адказ быў бы не на карысць пану Альберту. Бог даў гэтай дзяўчыне не толькі пекнае аблічча, але і глыбокі розум, чуйнае сэрца — думаю, яна разумее вашыя сапраўдныя інтарэсы і не дасць згоды на шлюб, хоць у глыбіні душы, мажліва, кахае вас з маленства.

Альберт. Ну што ж, прыйдзеца мне пашукаць іншага памагатага ў гэтай справе. А разам з тым — і новага аканома.

Завальня. Пан Альберт ведае, што ў маэнтку мяне трымае апошнім часам толькі слова, дадзенае паміраючаму пану Марагоўскаму: не пакідаць яго сына ў цяжкую гадзіну.

Альберт. Ах, няўдалая гульня стаміла мяне і ўшчэнт сапсавала настрой. Не звяртайце ўвагу на мае словы, пане Завальня, збірайцеся ў дарогу, і будзем лічыць, што я пажартаваў... на гэты раз. А зараз пакіньце мяне, трэба перад заўтрашнім днём адпачыць.

Пан Альберт сядзе за стол, абхапіўшы галаву рукамі. Завальня і Тамаш, на якога ўсе забыліся, накіроўваюцца да выхаду.

Завальня (ціха). Няшчасце чакае паненку Амелію, калі, крыў Божа, дасць згоду гэтаму ветрагону. Хаця і ёсць прыказка: хто ажэніцца, той пераменіцца.

Тамаш (шэптам). Не, пане дабрадзею, кажуць людзі, што калі родзіцца жарабя з лысінкай, дык з той самай лысінкай і ваўкі з'ядуць.

Завальня і Тамаш выходзяць. Пан Альберт узнімае галаву і аглядае апусцелы пакой.

Альберт. Фартуна канчаткова адварнулася ад мяне. Зусім нядаўна без шкадавання раскідваў жмені грошай направа і налева, а зараз вымушаны

шукаць шлюбу толькі дзеля таго, каб атрымаць дзве тысячы талераў і сплаціць частку даўгоў і падаткаў. А што, калі ганарлівая дзяўчына сапраўды адчуе няшчырасць, пра ўсё здагадаецца і не дасць свае згоды на шлюб? Ах, падзякаваў бы і д'яблу, калі б паспрыяў ён мне ў справах і дапамог у задуманым!

На далёкай вежы б'е дванаццаць, адмярае поўнач гадзіннік у куце вітальні, патухаюць на імгненне васковыя свечкі і ў пакоі невядома адкуль з'яўляецца худы, бледны незнаёмец у доўгай чорнай вопратцы.

Чарнакніжнік. Пачуў я твае памыслыя словы і гатовы табе дапамагчы.

Альберт (спалохана). Вох! Які жаклівы твар! Відаць, перада мной злы дух!

Чарнакніжнік. Не крычы, я падобны да цябе і магу табе шмат карыснага зрабіць.

Альберт. Хто ты?

Чарнакніжнік. Я — Чарнакніжнік. Я днём спачываю, а пасля захаду сонца блукаю па свеце і выведваю, пра што людзі думаюць, пра што гавораць, што ядуць і п'юць. Маю вока зыркае, а слых такі тонкі, што нават за мураванаю сцяною магу чуць шэпт. Па рысах твару пазнаю характары людзей, змушаю іх гаварыць паміж сабою і памятаю пра ўсё. Заходжу праз маленькую пчылінку, і дзверы не рыпяць, калі іх адчыняю, а сабакі не брэшучь, калі праходжу паўз іх.

Альберт. А сюды чаго ты прыйшоў?

Чарнакніжнік. Я дапамагу табе пабрацца з Амеліяй і атрымаць за ёй маёнтак і дзве тысячы талераў.

Альберт. А якую ўзнагароду запатрабуеш ты за свае паслугі?

Чарнакніжнік. Я чалавек беспрытульны, а для алхімічных вопытаў мне патрэбны невялічкі пакойчык. Дазволь мне пасяліцца ў тваім доме, пра астатняе ж не клапаціся.

А л ь б е р т. Заўтра збіраюся ехаць да Амеліі з прапановаю шлюбу...

Ч а р н а к н і ж н і к. Тады — за справу. Мы зробім так, што паненка абавязкова дасць сваю згоду. Чорныя духі дапамогуць нам. Нічога не бойся і нічому не здзіўляйся.

Чарнакніжнік вымае са складак адзення вялізную, у старадаўняй вокладцы кнігу і кладзе на стол. Малюе на падлозе крэйдай магічнае кола, цэнтр пазначае трохкутнікам. Пасля вымае чорную свечку, крывы нож і вяроўку, падыходзіць да пана Альберта.

Ч а р н а к н і ж н і к. Для варажбы спатрэбіцца кропля твае крыві.

А л ь б е р т (насцярожана). Дзіўныя і блюзнерскія рэчы вырабляеш ты, Чарнакніжнік! Ці не будзе мне ад гэтага якой шкоды?

Ч а р н а к н і ж н і к. Шкоды ад гэтага не будзе ніякае. Ты ж такі, як і я. Пабачыш і не такія дзівосы, калі бліжэй пазнаёмішся з чорнай магіяй.

Чарнакніжнік праводзіць нажом па руцэ пана Альберта. Кладзе акрываўлены нож і вяроўку ў цэнтр магічнага кола, стаўляе туды чорную свечку. Схіляецца над разгорнутай кнігай і варожыць над ёй. Свечка загараецца сама па сабе яркім полымем, валіць куродлівы дым, раптоўна чорная свечка тухне, разам з ёй і ўсе астатнія свечкі ў пакоі.

Пана Альберта і Чарнакніжніка паглынае цемра.

Калі змрок крыху расейваецца — узнікае спачывальня паненкі Амеліі. Вакол ложка дзяўчыны снуюць у паўзроку розныя прывіды, народжаныя варажбой Чарнакніжніка. Паволі іхняя хаатычная мітусня афармляецца ў асэнсаваны сюжэт: ігральныя карты накідваюць вяроўку на шыю пана Альберта і збіраюцца яго павесіць.

Г о л а с А л ь б е р т а. Амелія, я гіну. Дапамажы мне, Амелія. Ты, толькі ты можаш выратаваць мяне...

Паненка Амелія на імгненне прачынаецца, прывіды хаваюцца па цёмных кутах спачывальні, знікаюць.

А м е л і я. Божухна, які жудасны сон! Няўжо нешта здарылася з Альбертам? Гэтыя карты хацелі яго задушыць, а ён клікаў мяне на дапамогу. Але што я магу зрабіць, калі ён сам адштурхнуў мяне і насмяўся над маімі пачуццямі?

Стомленая Амелія засынае. А вакол ложка зноў пачынаюць мітусіцца прывіды, але цяпер іх мітусня афармляецца ў іншы сюжэт: пана Альберта, які ўжо ў акрываўленай, разарванай кашулі, апанавалі раз'юшаныя фуры і з крывымі нажамі ў руках.

Г о л а с А л ь б е р т а. Амелія, я паміраю. Не пакідай мяне, любая, даруй былыя крыўды, выра- туй каханнем і чысцінёй сваёй...

Паненка Амелія са стогнам прачынаецца, прывіды разбягаюцца, знікаюць.

А м е л і я. Маці Божая, што за жудасны сон! Распусныя кабеты замахваліся крывымі нажамі на Альберта, і кашуля яго была ў крыві. Назваў мяне “любаю” і прасіў не пакідаць яго. Як мне выратаваць цябе, Альберт, як вырваць з аблуды і маны, вярнуць да чысціні і цноты? *(Зняможаная падае ў ложак і засынае.)*

Новае з’яўленне прывідаў. На гэты раз прывід пана Альберта стаіць звязаны над складзеным вогнішчам, вакол яго мітусяцца пачвары, якія перадаюць адно аднаму зыркую паходню і ўсё бліжэй пасоўваюцца да вогнішча, вось-вось падпаліць яго.

Г о л а с А л ь б е р т а. Маліся за мяне, Амелія. Паглынае душу маю холад, а цела — агонь, і ўсе адступіліся ад мяне, не падасі рукі сваёй...

Паненка Амелія ўсхопліваецца з ложка, прывіды знікаюць, спачывальню залівае ранішняе святло. Амелія сядзіць на ложку, абхапіўшы галаву рукамі, хістаецца то ў адзін, то ў другі бок.

У спачывальню ўрываецца ўсхваляваная пакаёўка Агапка.

А г а п к а. Паненка Амелія, паненка Амелія!
Уставайце хутчэй, гаспадыня! Прыехалі пан Альберт
прасіць вашае рукі!

А м е л і я. Так, рукі... Вось мая рука, любы!

З'явадругая

Праз месяц у вітальні панскага дома ў маёнтку Магільна. Дзверы ў адзін з суседніх пакояў завешаны чорным мошастам, дзверы ў другі — белым ядвабам. З белых дзвярэй выходзіць самотная пані Амелія з кніжкай у руках, сядзе за стол і спрабуе засяродзіцца на чытанні.

А м е л і я (адрываеца ад кнігі). Дзіўна, колькі ні бяру я ў рукі гэты томік вершаў — заўсёды трапляю на радкі, сутучныя маім маркотным думкам і настрою. *(Чытае ўголос):*

*Гэты свет мне пустэльнаю дзікай здаецца,
Ні душу, ані вока няма чым спатоліць;
Жаль у сэрцы, а думка бязлітасна б'еца
У бяссонныя ночы, а ўдзень яшчэ болей.*

Уваходзіць шляхціц Завальня, прыслухоўваецца да верша.

З а в а л ь н я. Што я чую: у такой маладой, прыгожай пані такія невясёлыя, змрочныя думкі!

А м е л і я. Ах, гэта вы, пане Завальня! Мусіць, каб не было ў гэтым доме вас, я б даўно звар'яцела тут ад адзіноты і холаду. Але, бачу, вы сабраліся ў дарогу і хутка пакінеце мяне?

З а в а л ь н я. Так, зайшоў развітацца. Выпраўляюся ў горад па даручэнні пана Альберта. Вязу грошы, каб сплаціць скарбавыя падаткі і вярнуць крэдыторам частку даўгоў. У гэтую бяздонную прорву знікае ўвесь твой пасаг, дачушка.

А м е л і я. Не шкада мне гэтых грошай, шкада свайго жыцця, загубленага з-за іх. Ах, як я магла падмануцца, паверыць нейкім дзіўным снам, спадзявацца на каханне Альберта! Заўсёды ён неспакойны і злосны, мая рэдкая ўсмешка здаецца яму здэклівай і падазронай, маю прагу да кніжак ён называе дзівацтвам і глупствам. Малітвы, якім навучыла мяне маці, гучаць яму дакорам і даводзяць да шаленства.

Завальня. Прызнаюся, і мяне здзівіла тады твая згода, бо шкадаваў цябе і спадзяваўся, што адмовіш пану Альберту. Бачу цяпер, што, ажаніўшыся, мой гаспадар не змяніўся ў лепшы бок. Праўду казаў Тамаш: калі нарадзілася жарабя з лысінкай, дык з той самай лысінкай і ваўкі з'ядуць.

Амелія. А мне кожнае начы сняцца кашма-ры, кожную ноч з'яўляецца ў сне нейкі чорны чалавек: худы, бледны, з вялізным, вострым носам, як у драпежнае птушкі, з густымі брывамі, з валасамі, чорнымі, бы крумкачовы пёры, з поглядам такім пранізлівым і калючым, што цяжка вытрымаць, калі глядзіць табе проста ў вочы. І толькі калі я прачынаюся і, спалоханая, жагнаюся — жудасны прывід знікае і тае начы болей не прыходзіць...

Завальня. Нейкая чорная меланхолія зацьміла тваю душу, дачушка. Не сумуй і не бяры ўсё так блізка да сэрца. Буду ў горадзе, зазірну ў краму і набуду табе колькі новых кніжак грэкаў ды рымлянаў, якіх ты так любіш чытаць.

Амелія. Дзякуй вам за дабрыню і клопаты, дзядзечка! Няхай дапамагае вам Бог у дарозе і ў справах. А я праводжу вас да брамы.

Выходзяць з пакоя. Праз нейкі час з чорных дзвярэй з'яўляюцца пан Альберт і Чарнакніжнік.

Чарнакніжнік. Хутка, вельмі хутка ўсё пераменіцца і ў тваім лёсе, і ва ўсім краі. Адкрыю табе таямніцу — мая гаспадыня, Белая Сарока, збіраецца далучыць ваш край да сваіх уладанняў.

Альберт. А хто такая Белая Сарока?

Чарнакніжнік. О, Белая Сарока мудрасцю свет здзіўляе, твар яе — цуд прыгажосці, постаць велічная, адзенне з каштоўных дыямантаў і перлаў, жыве ў палацы, якога ты яшчэ ніколі не бачыў. Ёй пакланяюцца багацейшыя паны і магутнейшыя ўладары на свеце, духі па яе загаду здабываюць скарбы з зямлі і мора, дзікіх мядзведзяў прывучыла яна да сябе, і тыя, як пакорлівыя сабакі, ляжаць ля яе тро-

на. А часам гэтая чараўніца ўбіраецца ў пёры белае птушкі, калі хоча пабачыць тых, хто спрыяе ёй, і іх узнагароджвае, робіць шчаслівымі.

Альберт. Што ж, мне ўсё роўна, каму прадаваць душу: д'яблу ці Белай Сароцы. А можа, гэта адна і тая ж асоба? Калі ты рэкамендуеш мяне сваёй гаспадыні?

Чарнакніжнік. Шмат хто з тваіх суседзяў-паноў хацеў бы пабачыць Белую Сароку ў сваім маёнтку, узяць у яе гонар келіх і пракрычаць “віват”. Абяцаю, што ты будзеш не апошні сярод іх. Але спачатку трэба падрыхтавацца да сустрэчы вялікай уладаркі, а таму зрабі тое, аб чым я цябе надоечы прасіў. (*Накіроўваецца да свайго пакоя.*)

Альберт (неахвотна). Ах, так, вясковыя могілкі... Няўжо гэта сапраўды патрэбна?

Чарнакніжнік. Неабходна! І не забудзься пра Глухое возера. (*Знікае за чорнымі дзвярыма.*)

Альберт (кліча). Карпа!

З'яўляецца лёкай Карпа.

Карпа. Слухаю пана!

Альберт. Ты прывёў Тамаша?

Карпа. Тамаш ад самага ранку чакае на двары вашага загаду, пане.

Альберт. Пакліч яго сюды!

Карпа выходзіць. Праз нейкую хвіліну з'яўляецца Тамаш, а ўслед за ім — пані Амелія.

Тамаш. Слухаю вас, паночку.

Альберт. Ці быў ты калі на Глухім возеры, недалёка ад Нешчарды?

Тамаш. Давялося два разы, а больш — крый Божа. Акружана тое пагане возера з усіх бакоў цёмным лесам, нават у самае добрае надвор'е не відаць у тым возеры ані сонца, ані воблакаў на небе, ані зорак, ані месяца. Там заўжды вада каламутная,

ніколі там не плаваў човен, ніводзін рыбак не закідваў там сваю сетку.

А л ь б е р т. Заўтра збірай людзей, ідзіце на Глухое возера і закідвайце там невад. Калі з пракаветных часоў там ніхто ніколі не лавіў, дык, мусіць, шмат будзе рознае рыбы.

Т а м а ш. Адкуль тое пану? Шмат навакол прыдатных для лоўлі рэк і азёраў. Няхай пан толькі скажа, і мы сёння ж прынясем рыбы колькі трэба.

А л ь б е р т. Будзеце рабіць тое, што вам загадана!

Т а м а ш. То няхай пан перш папросіць святара, каб пасвянціў невад, бо ў тым возеры даўно пасяліўся нячысцік.

А л ь б е р т. Ды хіба ты яго бачыў, што плявузгаеш?

Т а м а ш. Пане, запытайся ў людзей — кожны ведае, якія там бываюць дзівосы ўначы: пачвары снуюць па беразе, чуваць з-пад вады энк і смех. Аднойчы я сам, калі гнаў коней на начлег, бачыў, як ляцела ў той бок нейкае страшыдла, з шумам рассяпаючы вакол сябе іскры, нібы распаленае жалеза пад молатам каваля, і над самым возерам распалася на дробныя часткі.

А л ь б е р т. Калі яшчэ раз пачую падобную лухту, дык загадаю ўсыпаць сорака бізуноў. Заўтра, што б там ні было, бярыце невад і закідвайце на Глухім возеры.

Т а м а ш. Не пасвянціўшы ваду?

А л ь б е р т. Няма такое патрэбы. І якую б дзіўную рыбіну вы ні злавлілі — не палохайцеся, а прыносьце сюды.

А м е л і я (не стрывайшы). Альберт, чаму ты прымушаеш людзей рабіць тое, чаго яны не хочуць рабіць? Бедны Тамаш страшэнна засмучаны, ён шчыра перакананы, што ў возеры жыве нячысцік. Ведаю, што забабоны ад невуцтва, але ж ці маем мы права так жорстка абыходзіцца з сялянамі толькі таму, што яны цёмныя і неадукаваныя?

Альберт (гнеўна). Як я бачу, і ты падобна да гэтага неразумнага селяніна, падахвоцілася глупствы бараніць! Але марнае будзе тваё заступніцтва. Людзі мае, як хачу, так і будзе. (*Да Тамаша.*) А ты слухай другі загад. На страшэнна няўдалым месцы знаходзяцца вашыя вясковыя могількі. З майго акна заўсёды відаць драўляныя крыжы ды каплічка. Наведаюць мяне неўзабаве госці, а гэтыя крыжы ды каплічка ўсё перад вачыма, кожнага могуць давесці да самотных думак і меланхоліі. Таму загадваю сялянам выбраць месца пад могількі недзе каля лесу, каб не так часта чалавечае вока іх бачыла. А тут я ў хуткім часе пабудую новы дом, і цэгла з капліцы якраз пойдзе на падмурак.

Амелія (ўсхвалявана). Альберт, аднак жа бацьку твайму і дзеду гэтыя крыжы і магілы не заміналі і не наводзілі жахлівых думак. Не раз яны, мусіць, калі заходзіла сонца, старанна маліліся там за душы сваіх продкаў, а пасля смерці і самі знайшлі спачын на гэтых могільках.

Альберт. Не лезь не ў сваё! Я ведаю, што раблю, і смяюся з вашае дурноты: занадта вы ўважлівыя да тых, каго ўжо даўно няма на гэтым свеце. Ідзі лепш у свой пакой і чытай бязглуздыя кніжкі!

Амелія. Не ведаю, скуль узяў ты гэтую жахлівую задуму, але памятай, Альберт: Бог усё бачыць і чуе!

Пані Амелія, пакрыўджаная і ўсхваляваная, знікае за белымі дзвярыма.

Тамаш (разгублена). Ох, паночку, бязбожную справу задумалі вы ўчыніць: нельга ніпчыць святыні і кранаць тое месца, дзе спачывае прах нашых і вашых продкаў. Вялікі грэх бярэце на сваю душу!

Альберт. Парады тваёй не прашу! Слухай, што загадваю, і выконвай!

Заклапочаны Тамаш, пачухаўшы патыліцу, выходзіць. Пан Альберт накіроўваецца да дзвярэй, завешаных чорным мошастам, але, павагаўшыся, перадумвае і знікае ў сваіх пакоях.

Пераканаўшыся, што нікога з гаспадароў няма, уваходзяць лёкай Карпа і пакаёўка Агапка з гітараю. Агапка сядзе ў крэсла, грае на гітары і спявае, Карпа з іранічнай усмешкай на твары слухае песню.

А г а п к а.

Божа, ты ў працы вялікай

шчыруеш —

Лёсам, зямлёй і народам

кіруеш;

Слухай жа ўласнай жабрачкі

прычыны —

Беднай дзяўчыны.

Хіба прашу я дажджу ці

пагоды,

Плодных палёў ці дзяржаўнае

згоды?

Што мне інтрыгі вайскоўцаў

дасужых —

Мне трэба мужа.

Пан над панамі, прашу я у

Пана:

Дай мне, каб хлопец, што мной

пакаханы,

Быў маёй радасцю, шчасцем

і краскай —

З панскае ласкі!

К а р п а. Навопшта, Агапка, прасіць мужа ў Бога, ці не лепш пашукаць яго побач з сабой на зямлі?

А г а п к а. Ах, зноў ты, Карпа, за сваё. Ну, сам падумавай, які з цябе муж? Я — дзяўчына гожая, спраўная, калі прыходжу на кірмаш, і дудар для мяне ахвотней грае, і кожны з малойцаў лічыць за

гонар са мной паскакаць. А ў цябе — ані грошай, ані ўласнае гаспадаркі, ні спадзяванняў на будучыню. Пашукаю я сабе лепш чалавека багатага ды заможнага, не з прыслугі і не з сялян, а з месцічаў ды шляхты. А можа і якому маладому, нефанабэрыстаму панічу прыпаду на вока, калі пашэнціць.

Карпа. Не, Агапка, трэба карыстацца часам, пакуль у жыцці вясна, пакуль маладое пачуццё робіць прыемнымі нашыя забавы.

Агапка. Вясна, лета і восень людскога жыцця маюць свае аздобы толькі тады, калі чалавек не ведае беднасці і мае чым задаволіць свае патрэбы і жаданні.

Карпа. Ты любіш, як бачу, грошы?

Агапка. Хто ж не любіць тое, што абавязкова патрэбна? Без грошай і каханне стыне.

Карпа. Эх, вужака золата і пыхі зусім звяла цябе, Агапка.

Агапка. Што ж ты да мяне тады ўвесь час чэпішся? Ці, можа, ты сам не любіш грошы? А я хоць і пакаеўка, а за простага лёкая замуж не пайду. Разбагацееш — тады пагаворым.

Ганарліва ўзняўшы галаву, Агапка выходзіць з пакоя.

Карпа. “Разбагацееш — тады і пагаворым”. Разбагацееш тут за панам, які ўвесь у пазыках і толькі марыць, дзе б знайсці скарб ці якое золата з дапамогаю злога духа! А можа і мне пашукаць які скарб? За чатыры вярсты ад маёнтка ляжыць на пагорку сярод яловага лесу Змяіны камень. Распавядалі старыя людзі, што аднаго разу ў ціхую, пагодлівую ноч з поўначы на поўдзень ляцеў, палаючы агнём, цмок, нёс нібыта з сабою шмат золата і срэбра грэшніку, які прадаў д’яблу душу. Значэўку раскалолася блакітная цвярдыня неба, разлілося вялікае святло, а цмок, выцяты нябесным промнем, здранцвеў увесь, паваліўся на пагорак і ператварыўся ў камень. Скарбы ж, якія нёс з са-

бою, на тым самым месцы закапаліся ў зямлю, і, кажучь, калі хто асмеліцца ля гэтага каменя за- начаваць, таму тыя скарбы і здабыць наканавана. Можа, паспытаць шчасця, схадзіць пакланіцца ня- чысціку, каб даў грошы? Хаця навошта ісці за чатыры вярсты, калі можна звярнуцца да таго Чар- накніжніка, які патаемна жыве ў пана і вына- ходзіць золата? Паслухаем, што ты тады заспява- еш, Агапка!

Карпа падыходзіць да дзвярэй, завешаных чорным мошастам, і, крыху павагаўшыся, знікае за імі. Але не ўзабаве выходзіць адтуль, трымаючы ў руках алхімічную рэторту з нейкай густой чырвонай вадкасцю. Разглядае рэторту на святло, не заўважаючы, што ўслед за ім з па- коя крадком выходзіць Чарнакніжнік.

К а р п а. Няма ў тым чорным пакоі ні золата, ні нячысціка, толькі мноства дзіўнага посуду з роз- нымі вадкасцямі і парашкамі. Ага, на дне гэтай шклянкі аселі нейкія блішчастыя крупінкі! Можа, яны — залатыя?

Ч а р н а к н і ж н і к (выхоплівае рэторту). Гэта твой гаспадар навучыў цябе залезці ў мой па- кой і ўзяць рэторту для алхімічных вопытаў?

К а р п а (спалохана). Даруй, даруй мне, пане! Не па гэтую пасудзіну я забраўся ў пакой, я шукаў цябе!

Ч а р н а к н і ж н і к (іранічна). Навошта тады ўзяў рэторту? Можа, цябе вабяць навукі?

К а р п а (асмялеўшы). Не навукі даюць шчасце чалавеку, а багацце. Шмат хто на свеце не гібее над кніжкамі, а жыве раскашуючы. Жыць так, як хо- чаш, нічога сабе не забараняючы,— вось пра што я мару.

Ч а р н а к н і ж н і к. Чуў я, чуў нешта падобнае ад твайго гаспадара. Таксама казаў мне, што марыць жыць так, як хоча, а хоча на самай справе толькі грошай. Табе таксама патрэбны грошы, лёкай? А ці ведаеш ты, што, атрымаўшы іх, ты страціш душу?

Карпа. А навошта ў гэтым свеце душа, калі няма грошай?

Чарнакніжнік. Добра, я навучу цябе, як стаць багатым. Пойдзеш сёння ноччу ў старую капліцу на могільках. Пабачыш там тры труны. Апоўначы нябожчыкі пакінуць свае труны і разбрыдуцца па вёсцы. Ты залезеш у крайнюю злева труну і будзеш чакаць яе гаспадара.

Карпа. Бр-р-р!

Чарнакніжнік. Калі ты баязлівы, забудзься на грошы, на Агапку і заставайся ўсё жыццё лёкаем.

Карпа. Не-не, кажы далей, пане!

Чарнакніжнік. Напрыканцы ночы нябожчыкі вернуцца, каб зноў залезці ў труны. Агледзеўшы, што яго месца занятае, твой нябожчык пачне прасіць цябе пакінуць труну. Ты ж не пускай яго, пакуль не скажа, дзе ён закапаў перад смерцю скарб. Быў пры жыцці багатым, але сквапным чалавекам і як памёр — дзецям не пакінуў ні шэлага.

Карпа. Дзякуй табе, пане! Хоць і боязна мне, але зраблю ўсё так, як ты параіў. (*Выходзіць з вітальні.*)

Чарнакніжнік (задаволена рагоча). Як казала мая гаспадыня, Белая Сарока, не грэбуй ні душой пана, ні душой лёкая, бо па сваёй сутнасці яны аднолькавыя. (*Знікае ў сваім пакоі.*)

З'яватрэця

Апоўначы. Старая капліца. У паўзмроку відаць тры труны. Нішкам уваходзіць Карпа, хаваецца за мармуровы надгробак. Неўзабаве дзве труны “ажываюць”, з іх выходзяць два нябожчыкі, зачыняюць за сабой века.

Першы нябожчык. Эх, слаўная выдалася ночка, разамнем свае костачкі!

Другі нябожчык. Ух, здаецца мне, жывым чалавечым духам тхне. Давай паклічам ваўкалака, няхай ён пашукае.

Першы нябожчык. Ахвота табе час марнаваць. Што жывому чалавеку рабіць ноччу ў капліцы? Жывыя людзі ноччу лічаць грошы.

Другі нябожчык. Альбо мілююцца з чужымі жонкамі. Ах, сапраўды, пайду пагляджу, з кім сёння забяўляецца мая кабеціна.

Першы нябожчык (шэптам). А я пайду праверу, ці не дабраўся які шылахвост да майго скарбу.

Сыходзяць. З-за мармуровага надгробка высоўваецца спалатнелы Карпа.

Карпа. Ну і жахі, лепш бы я пайшоў да Змяінага каменя. Добра яшчэ, што ваўкалака не паклікалі... Пачакай, а дзе ж трэці нябожчык? Здаецца, іх было два, а Чарнакніжнік казаў пра трох. *(Чакае хвіліну, затым выходзіць з-за надгробка і аглядае труны.)* А можа, ён меў на ўвазе тры дамавіны, а не трох нябожчыкаў? Можа, трэцяя дамавіна — пустая? Ага, адзін з нябожчыкаў пайшоў пільнаваць закапаны скарб. Вось у ягоную дамавіну мне і трэба залезці. Т-а-а-к, павінна яна быць трэцяю злева. *(Стоячы спіной да ўваходу ў капліцу, паказвае левай рукой на крайнюю труну.)* Гэтая. *(Падыходзіць бліжэй, раптоўна задумваецца, паварочваецца тварам да ўваходу: зараз левая рука паказвае на іншую труну.)* А цяпер — гэтая. Гм,

якая ж з іх? (*Разглядае труны.*) Мусіць, усё ж такі гэтая — яна прыгожа аздобленая, што выдае на багатага гаспадара.

Карпа здымае века і зазірае ў труну. Насустрач яму з труны ўзнямаецца нябожчык. Нейкае імгненне яны аса-лапела глядзяць адзін на аднаго, затым разлятаюцца ў розныя бакі.

Карпа. А-а-а-а! Нябожчык! (*Хаваецца за мармуровы надгробак.*)

Трэці нябожчык. У-у-у-у! Чалавек! (*Выбягае з капліцы.*) Браткі, тут жывы чалавек!

Карпа (*высоўваецца з-за надгробку, спалохана*). Ну ўсё, зараз налятуць! Трэба ўцякаць, д'ябал з ім, з тым скарбам. (*Бяжыць да выхаду, але, зірнуўшы за дзверы, вяртаецца назад.*) Не паспеў! Што ж рабіць? (*Азіраецца. Залазіць ў труну Трэцяга нябожчыка і накрываецца векам.*)

З'яўляюцца ўсе тры нябожчыкі.

Першы нябожчык. Дзе ён?

Трэці нябожчык. Толькі што быў тут!

Другі нябожчык. Схаваўся, нягоднік!

Пачынаюць шукаць і знаходзяць Карпу ў труне.

Трэці нябожчык (*зняўшы з труны века, абурана*). Ён залез у маю труну! Цяпер яна ўся пахне чалавечынай!

Другі нябожчык. Гэй, жывы чалавек! Ты навошта залез у труну? Жывыя людзі па начах павінны ляжаць у ложку і лапчыць сваіх жонак.

Карпа (*сabraўшы рэшткі мужнасці, сядзе*). Не выйду, пакуль не скажаце, дзе закапалі скарб.

Першы нябожчык (*істэрычна*). Ага, ён ведае пра мой скарб! Нельга выпускаць яго адсюль жывым!

Карпа з перапуду зноў падае ў труну. Другі нябожчык спрытна зачыняе труну векам, Першы нябожчык забівае некалькі цвікоў.

Другі нябожчык (Трэцяму нябожчыку).
Ты пільнай труну, а мы пойдзем шукаць ваўкалака.

Першы нябожчык. Ён адаб'е ахвоту ў гэтага шылахвоста шукаць чужыя скарбы!

Першы і Другі нябожчыкі сыходзяць, Трэці сядзе на века труны. Раптоўна тая пачынае грукатаць і падскок-ваць — апрытомнеў Карпа.

Трэці нябожчык. Гэй, чалавеча, хіба так паводзяць сябе ў дамавіне?

Труна грукоча і падскоквае яшчэ мацней.

Трэці нябожчык. Ну, хочаш сабе грукачь — дык грукай. Дамавіна ўсё роўна вытрымае — сам рабіў, ведаю. *(Труна супакойваецца.)* Рабіў на заказ важнаму пану, а тут смерць прыйшла і самому давялося легчы.

Карпа (з труны). Дык гэта ты, цясяляр Пётра?

Трэці нябожчык. Я — Пётра, а ты хто такі?

Карпа. Я — лёкай Карпа, твой былы сябрук. Здымі века, размова ёсць.

Трэці нябожчык (здзіўлена). Карпа?! Вось не думаў, што давядзецца з табой яшчэ раз сустрацца! *(Вымае цвікі і адчыняе труну.)* Мы, нябожчыкі, з цяжкасцю пазнаем жывых.

Карпа (сядае ў труне). Я ж на тваіх памінках мора гарэлкі выпіў, каб на тым свеце добра жылося, а ты па начах з дамавіны выходзіш і людзей палохаш!

Трэці нябожчык. Эх, Карпа, з-за гарэлкі ўсё і сталася, з-за яе, паганай. Прынёс я неяк пляш-ку гарэлкі дахаты і схаваў ад жонкі за бэльку. А на-

заўтра памёр, не паспеўшы ні выпіць яе, ні жонцы аддаць. І так мне гэтая пляшка ў душу запала, што вось ляжыць яна за бэлькаю і ніхто пра яе не ведае — не магу на той свет пайсці, пакуль пляшку маю не знойдуць і не вып’юць. Марнуюся вось тут з двума грэшнікамі, адзін з якіх скарб свой вартуе, а другі — сваю распусную жонку.

Карпа (знешне абыякава). А табе ён не паказваў?

Трэці нябожчык. Каго — жонку?

Карпа. Ды не, той першы не паказваў табе, дзе скарб схаваны?

Трэці нябожчык. Ты што, ён ні жывым, ні мёртвым не давярае!

Карпа (прыслухоўваецца). Слухай, Пётра, выпусці мяне адсюль.

Трэці нябожчык. Як гэта — выпусці?

Карпа. Я тую пляшку з-за бэлькі дастану і разам з тваёй радзінай вып’ю, каб ты не пакутаваў болей на гэтым свеце.

Трэці нябожчык. Збавіцель ты мой! І пасля смерці свайго сябра ў бядзе не пакідаеш! (*Прыслухоўваецца.*) Але тады хутчэй уцякай, бо, здаецца, мае суседзі-грэшнікі вяртаюцца. А я ў труну палезу, спадзяюся, на гэты раз назаўсёды. (*Хавваецца ў труну, з якой вылез Карпа.*)

Карпа. Бывай, Пётра!

Лёкай Карпа выбягае на авансэну і налятае на захутанага ў чорны плашч Чарнакніжніка.

Чарнакніжнік (расхінае плашч). Куды бяжыш, Карпа? Можа, выкопваць скарб?

Карпа. Ах, гэта ты, пане! Ну і нацярпеўся я жаху з твае ласкі! Скарбу не знайшоў, а жыццё ледзь не страціў. Лепш бы я пайшоў да Змяінага каменя ды пашукаў цмока.

Чарнакніжнік. Ва ўсім вінаватыя твая няўважлівасць і баязлівасць. Што ж, хочаш цмока — будзе табе цмок. (*Вымае нешта з кішэні.*)

Вазьмі гэтыя чырвоныя зярняты. Калі не маеш свайго чорнага пеўня, дык расстарайся дзе-небудзь, накармі яго гэтым зернем, і ён знясе яйка, не большае ад курынага. Праз колькі дзён вылуціцца з яйка крылаты цмок, які будзе выконваць усе твае загады. Ноччу ў чорным абліччы прынясе табе жыта, пшаніцы і іншага збожжа, а калі прыляціць, палаючы агнём, — будзе мець пры сабе золата і срэбра.

К а р н а. Дзякуй табе, пане! Займець уласнага цмока — куды лепш, чым жыўцом у труну лезці. *(Бярэ зярняты, кланяецца і адыходзіць.)*

Ч а р н а к н і ж н і к (цїха). А вось гэта яшчэ невядома, хлопча. *(Зларадна смяецца і знікае.)*

З'яваццацвёртая

На Глухім возеры. Пахмурнае надвор'е, туман. Возера зарасло зялёным багавіннем, і толькі пасярэдзіне свеціцца невялічкае вадзяное акенца.

Трывожна азіраючыся і да ўсяго прыслухоўваючыся, Тамаш і двое рыбакоў рыхтуюць невад. Тамаш — за старэйшага, таму ён вымушаны падбадзёрваць іншых, хоць сам баіцца не менш за іх.

Першы рыбакоў (аглядае возера). Ну і змрочная тут мясціна! І чаму гэта ўздумалася пану паслаць нас на Глухое возера?

Тамаш. Казаў, што калі ад пракаветных часоў тут ніхто не лавіў, дык шмат будзе рознае рыбы.

Першы рыбакоў. Хоць я ніколі і не лавіў тут, але чуў, што ляжаць на дне гэтага возера вялізныя карчы: можам папсаваць невад.

Другі рыбакоў. Што — карчы, сам нячысцік завёўся ў гэтым возеры! Ох, не скончацца дабром сённяшнія ловы! Вялікі грэх бярам на сваю душу.

Тамаш. Грэх на сваю душу ўзяў наш гаспадар, які нас сюды даслаў. Мы — людзі паднявольныя і вымушаны выконваць ягоны загад.

Другі рыбакоў. Думаеш, Тамаш, на святым судзе нехта будзе разбірацца?

Над возерам пралятае вялізны чорны крумкач і сядзе на дрэва непадалёк ад рыбакоў.

Першы рыбакоў. Глядзіце, зноў гэтая жахлівая птушка! Усю дарогу ляцела за намі і цяпер прысуседзілася. Трэба адагнаць яе прэч. (*Шукае камень.*)

Другі рыбакоў. Не чапай крумкача, Родзька. Не будзі ліха, пакуль яно ціха.

Не паслухаўшыся, Першы рыбакоў шпурляе камень у крумкача. З клёкатам крумкач падае з дрэва і зашываецца ў хмызнякі.

Першы рыбар. Ага, пацэліў! Не будзе шпегаваць за намі!

Тамаш (здымае шапку). Ну, браткі, памолімся ды за працу! Памажы нам Божа!

Другі рыбар (змрочна). Не, у такой справе Бог нам не памочнік.

Рыбары ўсё ж здымаюць шапкі і ўслед за Тамашом шэпчуць пацеры. Затым бяруць невад і закідваюць у возера.

Другі рыбар. Ледзь не ўсё возера багавінем зарасло, да чыстай вады не падступіцца.

Першы рыбар. Ох, папсуем мы ўвесь невад на гэтых карчах.

Раптоўна чуецца нейкая музыка, на сярэдзіне возера нехта грае на дудзе і спявае:

*Пацяраў я дуду, іх-вох,
На паповым лугу, іх-вох,
А не дудка была, іх-вох,
Весьялуха была, іх-вох,
Весьяліла мяне, іх-вох,
На чужой старане, іх-вох.*

Тамаш. Што гэта — нехта ў возеры грае на дудзе і спявае? Ці мне падалося?

Другі рыбар. Ды не, я таксама чую музыку і спевы!

Першы рыбар (паказвае рукой на сярэдзіну возера). Зірніце — чуд нябачаны: на вадзе сядзіць нячысцік, чорны, як вугаль, рукі доўгія, галава велізарная, грае на дудзе і спявае страшным голасам!

Другі рыбар. Дзе? Дзе? Я нікога не бачу!

Тамаш. І мне не відаць, адно ранішні туман паўзе над вадой.

Першы рыбар (праводзіць па вачах далонь). Зараз і сам нічога не бачыў праз туман. Можна, прымроілася?

Другі рыбар. Няхай бы так. Лепей пры-
мроіць нячысціка, чым пабачыць яго наяве.

Тамаш. Выцягваем, хлопцы, невад і даем
адсюль ходу. Што злавілася — тое злавілася, заня-
сем пану Альберту, а па другому разу закідваць не
будзем.

Пачынаюць выцягваць невад, які паддаецца з цяж-
касцю.

Другі рыбар. Ого, багаты ўлоў чакае гаспа-
дара!

Рыбары цягнуць мацней, невад паддаецца болей. Але
раптоўна ўсчыняецца нейкі шоргат, сыканне, піск, ад
якога рыбарам становіцца ніякавата.

Другі рыбар. Што гэта за дзікі піск? Ажно
мурашкі па целе пабеглі!

Першы рыбар. Нібыта там тысячы гадаў
б'юцца паміж сабою!

Тамаш. А можа, проста трапілася сціжма
ўюноў? Ну-тка, выцягваем з вады ўвесь невад.

Выцягваюць і бачаць поўную сетку маленькіх пачва-
раў: адны — накшталт ракаў з чорнаю поўсцю, другія —
як павукі, кожны з ката, трэція — падобныя да шчаню-
коў, з нагамі незвычайнае даўжыні. Пацукі, яшчаркі,
кажаны поўзаюць па беразе, б'юцца з жахлівым крыкам,
сыканнем і піскам.

Рыбары. А-а-а-а! Нячысцікі! (*Кідаюць невад
і ўцякаюць.*)

Тамаш (адступнае да лесу). Д'яблава кубло!

З хмызняку выбіраецца Чарнакніжнік. Ён кульгае,
левая нага ягоная перавязана. У руках трымае вялізны
кош, куды пачынае збіраць нячысцікаў.

Тамаш знікае сярод дрэў, паспеўшы, аднак, заўва-
жыць Чарнакніжніка.

Ч а р н а к н і ж н і к (назбіраўшы поўны кош).
Багаты ўлоў, цудоўны ўлоў! Якраз тое, што патрэбна. *(У бок возера.)* Дзякуй табе, братка, што выгадаваў мне столькі памочнікаў.

У адказ на ягоныя словы з возера даносіцца гранне дудкі. Чарнакніжник з кашом нячысікаў у руках накіроўваецца да лесу, але, спатыкнуўшыся, хапаецца за параненую нагу і ўскрыквае ад болю.

Ч а р н а к н і ж н і к. Ну, папомніш ты ў мяне, ёлуп, як кідацца каменнямі! *(Знікае за дрэвамі.)*

Глухое возера зацягваецца густым, непраглядным туманам, недзе ў глыбіні туману нябачны нячысік грае на дудзе і спявае:

*Пацярэй я дуду, іх-вох,
На паповым лугу, іх-вох,
А не дудка была, іх-вох,
Весялуха была, іх-вох,
Весяліла мяне, іх-вох,
На чужой старане, іх-вох.*

ДЗЕЯДРУГАЯ

З'явапятая

Вітальня панскага дома ў маёнтку Магільна. Вечар. За сталом сядзіць пан Альберт, паліць люльку і раскладвае карты. За спіной яго з'яўляецца Чарнакніжнік і непрыкметна кіруе раскладкай картаў.

Альберт. Сёння нейкі асаблівы вечар, ніколі карты не клаліся так удала. Мусіць, здарыцца нешта незвычайнае. Між тым сніў мінулае начы дрэнны сон: падаў я ў бездань, а здалёк мой бацька ўздымаў рукі да неба, маці млела, бо не маглі мне дапамагчы.

Чарнакніжнік (з-за спіны Альберта). Маеш рацыю, здарыцца сёння вечарам нешта надзвычайнае.

Альберт (падскоквае). Заўсёды ты з'яўляешся нечакана і палохаеш мяне. Не магу глядзець без агіды на твой страшны твар.

Чарнакніжнік. Слабыя нервы маеш. Калі будзеш глядзець на ўсё без прыкрасці і страху — лепш уладкуешся на свеце. Хачу цябе ўзрадаваць — пабачыш нарэшце маю гаспадыню Белую Сароку. Ты добра падрыхтаваўся прыняць гасцю, зараз яна прыляціць. Пастарайся ёй спадабацца і будзь у размове паважлівым.

Альберт прыбірае карты, прыводзіць сябе ў парадак, стаўляе на стол келіхі і віно. Чарнакніжнік падыходзіць да акна.

А л ь б е р т. Столькі чакаў гэтае хвіліны, а цяпер вось прабірае мяне нейкі холад і жудасць.

Ч а р н а к н і ж н і к (глядзіць у акно). Хмары, здаецца, разышліся, толькі вецер шуміць. Надвор'е спрыяе нашым задумам.

Толькі сказаў гэта — залятае ў акно сарока, большая і зграбнейшая ад іншых сарок, пёры на ёй белыя, як снег, вочы чорныя. Апусцілася на падлогу — і ў міг вока стаіць пасярод пакоя кабета чароўнае красы: рост высокі, твар ружовы, вочы вялікія, поўныя прывабнасці, на галаве і на ўсім адзенні зіхацяць дыяменты і каштоўныя камяні. Чарнакніжнік схіляецца ў паважлівым паклоне, пан Альберт аслупянела глядзіць на госцю, слова вымавіць не асмельваецца.

Ч а р н а к н і ж н і к. Вітаю цябе, шаноўная гаспадыня! Дазволь прадставіць табе нашага новага сябра, пана Альберта.

Б е л а я С а р о к а. Здалёк спяшалася сюды, Альберт, спадзеючыся знайсці ў табе зычлівага прыяцеля і аднадумцу. Не памылілася ў спадзяваннях: бачу, што добра падрыхтаваўся да сустрэчы са мной і нават старыя могілкі перанёс падалей ад дома.

А л ь б е р т (ачуньвае). Так, пані, імя ваша нязменная было на маіх вуснах. Перад вамі — найшчырэйшы прыхільнік, зачараваны вашай прыгажосцю.

Белая Сарока сядзе ў крэсла, якое паслужліва падсоўвае ёй Чарнакніжнік. Уладкаваўшы гаспадыню, Чарнакніжнік бярэ віно і разлівае яго ў келіхі.

Б е л а я С а р о к а. Ты мне падабаешся, Альберт. Ведай, я ўмею цаніць вернасць і паслужлівасць, і несупынна клапачуся пра іхчасце сваіх падданных. Ахвярую табе гэты падарунак, каб быў верны сам і суседзяў сваіх заахоціў служыць мне. *(Узнагароджвае Альберта прыгожым дыяментам на стужцы.)*

Ч а р н а к н і ж н і к. Вып'ем за здароўе нашай гаспадыні. *(Раздае келіхі.)*

А л ь б е р т. Няхай жыве пані Белая Сарока!

Альберт і Чарнакніжнік выпіваюць свае келіхі да дна, Белая Сарока каштуе віно і ставіць келіх на стол.

Б е л а я С а р о к а. Калі ляцела, дык бачыла прыгожыя горы і лясы, шмат азёраў у гэтым краі.

А л ь б е р т. Так, пані. Нашыя мясціны прырода адарыла ўсім, што патрэбна чалавеку. Не дала толькі такой мудрай і пекнай гаспадыні, як вы.

Б е л а я С а р о к а. Я даўно мелася пабываць тут, спазнаць гэты край і яго жыхароў. Спадзяюся, тутэйшыя жыхары ахвотна пойдучь пад маю ўладу.

А л ь б е р т. Шмат хто будзе мець за гчасце славіць пані.

Б е л а я С а р о к а (да Чарнакніжніка). А ты што скажаш? Ці ўсё падрыхтавана да майго з'яўлення?

Ч а р н а к н і ж н і к. Моладзь на нашым баку, гаспадыня, а вось старыя людзі не хочуць зразумець свайго гчасця. Балбочуць нешта пра заветы продкаў, пра сумленне і веру ў Бога.

Б е л а я С а р о к а (ускоквае з крэсла, гнейна). А што ты зрабіў, каб падарваць гэтую веру, знішчыць заветы?!

Ч а р н а к н і ж н і к (адступае на некалькі крокаў, кланяецца). Рассылаю ва ўсе бакі нячысцікаў і пачвараў, якія намаўляюць людзей на збродні і ашуканствы, падбіваюць на здраду і злачынствы.

Робіць знак у бок свайго пакоя, чорныя дзверы адчыняюцца, адтуль выглядае некалькі пачвараў. Белая Сарока сядзе, задаволена кіўнуўшы галавою. Чарнакніжнік узмахвае рукой, пачвары хаваюцца.

Ч а р н а к н і ж н і к. Вось з заветамі цяжэй, гаспадыня. Падслухалі мае памочнікі, што недзе пад руінамі старога замчышча схаваны свяшчэнныя рэліквіі і пісьмёны, але знайсці і знішчыць іх пакуль не ўдаецца.

Белая Сарока. Загадаю вам зрабіць гэта да нашае наступнае сустрэчы! Неўзабаве зноў наведаю твой дом, Альберт. А зараз мушу спяшацца ў свой палац: ужо цямнее, а дарога далёкая.

Чарнакніжнік зноў напаўняе келіхі віном. Белая Сарока каштуе віно, ставіць келіх на стол і, перамяніўшыся ў птушку, вылятае з пакоя.

Чарнакніжнік (наўздагон). Няхай жыве пані Белая Сарока!

Альберт падыходзіць да акна і глядзіць туды, дзе схавалася ў начной цемры дзіўная птушка. Вярнуўшыся да крэсла, на якім сядзела прыгажуня, падымае некалькі сарочых пёраў. Разглядае пёркі, пасля — падараваны госцяй дыямент.

Чарнакніжнік. Ну, як табе спадабалася мая гаспадыня?

Альберт. Колькі жыву, не бачыў, нават на дасканалых і дарагіх карцінах, такіх высакародных і прыгожых кабет! Цяпер яе дзівосны воблік заўсёды будзе стаяць перад маімі вачыма.

Чарнакніжнік. Кладзіся адпачываць, а я пайду паваражу па сваёй чароўнай кнізе і падумаю, як нам выканаць загад уладаркі.

Разыходзяцца па сваіх пакоях.

Праз нейкі час у вітальню заходзіць пануры Тамаш з малатком і жалезным бруском у руках. Паклаўшы малаток і брусок ля дзвярэй, запальвае некалькі свечак, жагнаецца на абразы, дастае свянцонья зёлкі і кадзіла і акурвае пакой. Даходзіць да дзвярэй у пакой Чарнакніжніка. Павагаўшыся, падносіць кадзіла пад самыя дзверы. Нечакана дзверы прыадчыняюцца, адтуль висоўваецца агідная пачвара. Імгненне аслупянелы Тамаш і нахабная пачвара глядзяць адзін на аднаго, у гэты час на двары чуецца брэх сабак, грукат у браму, нечы голас. Пачвара выхоплівае з рук Тамаша кадзіла і знікае за дзвярыма. Тамаш закры-

вае рот рукой, каб не закрычаць ад жаху, і кідаецца прэч з віталні. Але ў парозе сутыкаецца са шляхціцам Завальнёй.

Завальня. Тамаш?

Тамаш (узрадавана). Няўжо гэта вы, пане Завальня?

Завальня. Што ты тут робіш у такі позні час?

Тамаш. Адбываю сваю чаргу начнога вартаўніка. Ах, пане дабрадзею, я ўжо думаў, што не дачакаюся вас і памру без суцяшэння.

Завальня. Не кажы глупствы, Тамаш, ты зусім не стары чалавек, і яшчэ не вырасла дрэва табе на дамавіну. А затрымаўся я таму, што пан Альберт даслаў мне наўздагон ліст з некалькімі новымі даручэннямі... Але распавядзі мне, што адбылося за гэты час у маёнтку, і растлумач, куды падзелася старая капліца з могілак. Калі пад'язджаў да маёнтка і не ўбачыў ні здалёк, ні зблізку срэбнага крыжа на капліцы, падумаў спачатку, што збіўся з дарогі.

Тамаш. Няма ні срэбнага крыжа, ні капліцы, няма і могілак. Пан Альберт загадаў знесці могілкі, каб пабудаваць на тым месцы дом, загадаў разбурыць капліцу, каб пакласці цэглу ў падмурак.

Завальня. Божа літасцівы! Зусім звар'яцеў пан Альберт, калі ўзняў руку на магілы продкаў.

Тамаш. Думаю, што яго намовіў той страшны чалавек, які невядома адкуль з'явіўся ў нашым маёнтку: худы, бледны, з вялізным носам, нібы дзюба ў драпежнае птушкі, у дзіўных чорных апранахах, зусім не такіх, як носяць пан ці ксёндз. Калі я адбываў мінулага разу начную варту ў маёнтку, бачыў, як акурат апоўначы ў пакоі гасця гарэла святло і ён чымсьці там з панам бавіўся, а над дахам дома снавалі кажаны. Напалохаўся я, таму і прынёс сёння свянцонья зёлкі і кадзіла, якімі святар параіў акураваць пакоі.

Завальня (азіраецца). А дзе ж тваё кадзіла?

Тамаш асцярожна азіраецца на чорныя дзверы. Нібы наўмысна тыя прыадчыняюцца, з'яўляецца брыдка валаватая лапа, якая шпурляе згаслае кадзіла ў Тамаша і знікае, грукнуўшы дзвярыма.

Т а м а ш (прыгінаецца). Сцеражыцеся, пане Завальня!

Шляхціц Завальня хапаецца рукой за тое месца, дзе калісьці ў яго, відаць, вісела шабля. Тамаш адно жагнаецца, але не рашаецца тлумачыць і толькі адводзіць аканома далей ад д'ябальскіх дзвярэй.

З а в а л ь н я. Жажлівыя рэчы, бачу, адбываюцца ў гэтым доме. Веру, што Бог злітуецца і ўсё пераменіць на лепшае, але бяда таму, хто, прагнучы багацця, прадае душу д'яблу!

Т а м а ш (пераходзіць на шэпт і раз-пораз азіраецца на чорныя дзверы). А каб вы пабачылі, вас, пане, што мы вылавілі ў Глухім возеры. Крый Божа такое і ў сне бачыць!

З а в а л ь н я. Вы лавілі ў Глухім возеры? Але ж там ніхто ніколі не лавіў, сяляне як мага далей абыходзяць гэтую змрочную мясціну.

Т а м а ш. Куды падзенешся, нам загадаў пан Альберт. Выцягнулі — страх успомніць — поўны нерат маленькіх нячысцікаў. Не маючы сілы глядзець на страшыдлаў, кінуліся мы ўцякаць, але паспеў я заўважыць таго Чарнакніжніка, які хуценька збіраў маленькіх нячысцікаў сабе ў кош. І яшчэ — у яго была перавязана нага!

З чорных дзвярэй непрыкметна выслізгвае Чарнакніжнік, хаваецца ў цёмным куце пакоя і падслухоўвае размову.

З а в а л ь н я (неўразумела). Перавязана нага?

Т а м а ш. Усю дарогу да самага возера за намі ляцеў вялізны чорны крумкач. На беразе рыбар Родзька падпільнаваў птушку і патрапіў у яе каме-

нем. Паранены крумкач схаваўся ў хмызняку, а пасля адтуль з'явіўся, кульгаючы, Чарнакніжнік з перавязанай нагой! Разумееце, васпане, у чым справа?

Завальня. Які жах!

Тамаш. Самы жах наперадзе — тае ж ночы Родзька памёр. (*Змаўкае.*)

Завальня. О, Божа! (*Задумліва.*) Стары пан Марагоўскі, ведаючы легкадумны нораў сына, прасіў мяне не пакідаць маёнтак, што б ні здарылася. Але ці думаў ён, што пан Альберт захаўрусуе з Чарнакніжнікам, выкінуўшы з могілак бацькавы косці на здзек крумкачам?

Тамаш (згадаўшы). А па начах бачылі мы з аднавяскоўцамі на замчышчы нейкую кабету, якая плакала так жаласна, нібы гаротная маці па сваіх нешчаслівых дзецях. Старыя людзі кажуць, што яе так і завуць — Плачка, і што на месцы яе з'яўлення схаваны старажытныя скарбы і рэліквіі, а часам знаходзяць там чалавечыя косці і зброю. Вы, пане Завальня, чалавек вучоны і самі іншым разам нешта запісваеце ў кніжачку. Ці не ведаеце, хто тая Плачка і што прадвяшчае яе з'яўленне?

Чарнакніжнік, з надзвычайнай увагай выслухаўшы Тамаша, знікае ў пакоях пана Альберта.

Завальня. У старых хроніках даводзілася мне чытаць, што Плачка з'яўляецца ў нашым краі перад разбуральнымі войнамі, перад голадам і паморкам, нібы хоча папярэдзіць сваіх дзяцей, каб рыхтаваліся да вялікіх няшчасцяў. І я здагадваюся, аб якім няшчасці папярэджвае нас Плачка зараз.

Тамаш. Ах, васпане, не палохайце беднага чалавека, кажыце лепш адразу, што ведаеце.

Завальня. У горадзе ходзяць чуткі, што магутная ўладарка, Белая Сарока, упадабала наш край і хоча сілай ці хітрасцю далучыць яго да сваіх бязмежных уладанняў. Быццам збіраецца даслаць сюды сваіх бязлітасных ваяроў, і быццам сярод на-

шых паноў шмат хто патаемна падтрымлівае з ёй сувязь і хоча добраахвотна перайсці пад яе карону.

Т а м а ш. Божухна, што з намі будзе, хто абароніць нас на гэтай зямлі, калі самі нашы гаспадары наводзяць на нас ворагаў?!

Нечакана расчыняюцца дзверы і на парозе свайго пакоя з'яўляецца пан Альберт. З-за спіны ягонай выглядае Чарнакніжнік.

А л ь б е р т (са злавеснай усмешкай). Добры вечар, пане аканом! Ці выканалі вы мае даручэнні, што так хутка вярнуліся?

З а в а л ь н я. Добры вечар, пане Альберт. Вярнуўся, бо з даручэнняў выканаў толькі тыя, на якія хапіла грошай пані Амеліі.

А л ь б е р т (да Тамаша). А ты што тут робіш у гэтакі позні час? І навошта прынёс кадзіла, чаду ад якога я не выношу?

Т а м а ш (спалохана). Я, паночку, адбываў чаргу начнога вартаўніка, абыходзіў усе пабудовы, стукаючы малатком аб жалезны брусок, і вось сустрэў пана аканома. А кадзіла мне даў святар, загадаў, каб я акурый пакоі ў панскім доме.

А л ь б е р т. Тут загадваю я, а не святар! Каб болей я гэтага чаду ў сваім доме не чуў! (*Супакойваецца.*) Зрэшты, не пра гэта зараз размова. Казалі мне (*азіраецца на Чарнакніжніка*), што сустракаў ты на замчышчы кабету, якую завуць Плачкай. Што гавораць людзі пра месца, дзе з'яўляецца тая кабета?

Т а м а ш (неахвотна). Рознае гавораць, паночку, хіба ўсё запомніш?

А л ь б е р т. Не прыкідвайся дурнем, лайдак! Ты ведаеш, што на месцы з'яўлення Плачкі схаваны каштоўныя скарбы і старажытныя рэліквіі. Правядзеш мяне і майго прыяцеля да замчышча і пакажаш, дзе бачыў Плачку. Можна і пан аканом пойдзе з намі?

З а в а л ь н я. Не, пан Альберт, не таму нас вучыць Святое Пісанне, каб мы слухаліся бязбож-

ных парадаў чарнакніжнікаў, нішчылі магілы продкаў і шукалі прывідных скарбаў! З'яўленне Плачкі — гэта папярэджанне людзям, каб выправілі свае норавы. Але людзі цяпер ніякім прароцтвам не вераць, ім патрэбны скарбы, каб не працуючы мець усё, што заманецца. Яны за золата прададуць усё тое, што нашы продкі шанавалі даражэй за жыццё!

Альберт. Бачу, пан Завальня болей ахвочы чытаць свайму гаспадару маралі, чым выконваць яго загады. Прыйдзецца, відаць, мне сапраўды шукаць новага аканома.

Завальня. Працы я не баюся, бо хто сумленна працуе — таму і Бог дапамагае. Але ніколі не зраблю я ўчынку, ад якога потым на душы цяжка!

Альберт. Ну што ж, возьмем з сабою лёкая. *(Кліча.)* Карпа!

З'яўляецца сонны Карпа.

Завальня. Апамятайцеся, пан Альберт, імем вашага нябожчыка-бацькі заклінаю!

Альберт. Пойдзеш з намі, Карпа, і будзеш сачыць за гэтым лайдаком-селянінам, каб у поцемках не збег па дарозе. Захопім рыдлёўку, мяхі і ліхтар. Пачакаем, пане Завальня, што вы скажаце, калі я вярнуся з поўнымі мяхамі золата.

Пан Альберт, Карпа і Тамаш выходзяць. Услед за імі чорным ценем выслізгвае Чарнакніжнік.

Завальня (услед). Спыніцеся, неразумныя людзі! Слёзы і нараканні Плачкі абяцаюць вам не золата і дыяменты. Кабета тая плача на парозе забытае вамі святыні. Вы думаеце толькі пра багацце, а вас чакаюць няшчасці і пакуты! *(У адчай выходзіць з пакоя на панадворак.)*

З'явашостая

У вітальні панскага дома ў маентку Магільна. Уваходзіць пакаёўка Агапка, набліжаецца да стала, вымае з фартуха чорнае яйка.

А г а п к а. Куды гэта яны выбраліся проці ночы? Узялі рыдлёўкі, мяхі. (*Задаволена смяецца.*) Карпа нават не паспеў схваць ад мяне чароўнае яйка. (*Кладзе яйка на стол.*) Няўжо ад гэтага яйка сапраўды залежыць нашае шчасце? (*Уладкоўваецца ў крэсле, але пры гэтым незнарок штурхае стол.*) Ой!

Чароўнае яйка падае са стала на падлогу, разбіваецца і ператвараецца ў слуп дыму. Калі дым рассяваецца — перад Агапкай стаіць прыгожы малойца ў чорным уборы з чырвоным пасам і ў чырвоных ботах, на руках — мноства каштоўных пярсцёнкаў. Зрэшты, ён не стаіць — ён увесь час увіваецца вакол Агапкі, рухі яго нагадваюць адмысловы танец.

Ц м о к. Кланяюся маладой гаспадыні! Прыемна будзе выконваць жаданні такой пекнай паненкі.

А г а п к а. Няўжо ты і ёсць той цмок, які павінен быў вылупіцца з яйка, знесенага пеўнем, і прыносіць Карпу збожжа і золата?

Ц м о к. Можа быць. А хто такі Карпа?

А г а п к а. Лёкай пана Альберга і мой жаніх.

Ц м о к (здзіўлена). Як, у такой шляхетнай паненкі жаніх — лёкай?

А г а п к а. Але калі ты прынясеш яму грошы, ён заплочыць гаспадару выкуп, стане вольным і багатым.

Ц м о к (смяецца). Ну і што ён зробіць са сваім багаццем? Купіць хату, кавалак зямлі, жывёліну і зоймецца гаспадаркай, калі ахвочы да працы. А калі лайдак — будзе дзень і ноч гуляць у карты ды піць гарэлку. Хіба халоп зможа карыстацца шчасцем, хіба ён здолее ацаніць пекнату паненкі і зразумець усе

яе таемныя жаданні? (*Бярэ Агапку за рукі і таньчыць разам з ёй.*)

А г а п к а (заварожана). Ах, праўду ты кажаш, я і сама неаднойчы пра гэта думала.

Ц м о к. Дык навошта нам з табой нейкі лёкай Карпа? Я не толькі прыношу збожжа і золата, я магу і цуды тварыць. Пабудую такі палац, пра які апавядаюць у казках, што ўвесь свеціцца золатам і срэбрам, з багатымі пакоямі ў люстэрках і крышталі. (*Кружыць Агапку.*)

А г а п к а. Ах!

Ц м о к. Развяду сад, дзе будуць спець залатыя і срэбныя яблыкі, спяваць райскія птушкі, расці прыгожыя кветкі, ярчэйшыя, чым зоркі на небе. (*Кружыць Агапку.*)

А г а п к а. Ах!

Ц м о к. З'едзецца шмат знакамітых паноў паглядзець на твая цуды. Ты будзеш мець лепшыя на свеце ўборы і ўпрыгожванні, жыць лепш за каралеву! (*Раптоўна спыняе танец.*)

А г а п к а (вагаецца). Спакуслівая твая прапанова і, прызнаюся, сэрца маё соладка замірае ў прадчуванні шчасця, калі я слухаю твае абяцанні!

Ц м о к. Ты маладая, прыгожая, спадзяюся, што і разумная. Пачынай жа сама гаспадарыць, а я буду дапамагаць табе, і мы здзівім свет!

Цмок дастае жменю пярсцёнкаў, завушніц, пацеркаў і ўпрыгожвае Агапку.

А г а п к а (у захапленні). Ах, я гатова ісці за табой хоць на край зямлі!

Ц м о к (задаволена рагоча). Пад зямлю! Пад зямлю!

Дамогшыся свайго, Цмок хапае Агапку і знікае разам з ёй у слупе дыму, з якога з'явіўся. Як заўсёды ў падобных выпадках, пахне серай і першародным грахам.

З свайго пакоя выходзіць устрывожаная пані Амелія.

А м е л і я. Агапка! Дзе ты, Агапка? *(Аглядае апусцелы пакой.)* Дзіўна, пабудзіў мяне голас Агапкі, падалося, што яна размаўляе з кімсьці ў вітальні. Але тут нікога няма. *(Уздрыгвае ад холаду, зноў азіраецца.)* Такое адчуванне, нібы я засталася адна ва ўсім доме.

Пані Амелія бярэ са стала свечку і ідзе ў пакоі пана Альберта. Затым абыходзіць усе астатнія пакоі, раз-пораз з'яўляючыся ў вітальні. Нарэшце спыняецца ў нерашу-часці перад чорнымі дзвярыма.

А м е л і я. Што здарылася? У такі позні час няма ні служак, ні Альберта. Можа, ён у гэтым жах-лівым пакоі, куды забараніў мне ўваходзіць?

Павагаўшыся, пані Амелія прыдчыняе чорныя дзверы і зазірае ў пакой. Нясмела ўваходзіць, праз нейкі момант вяртаецца з вялізнай, у старадаўняй вокладцы, кнігай. Стаўляе свечку на стол, кладзе кнігу.

А м е л і я. І там нікога няма. Але што за дзіўны пакой — увесь застаўлены шклянкамі з нейкімі вадкасцямі, посудам з парашкамі, а на сталe ляжала гэтая старадаўняя кніга. Альберт не казаў мне, што цікавіцца навукамі і чытае кнігі. *(Разгортвае кнігу.)* Першы раз у жыцці бачу белы друк на чорнай паперы. Цікава, пра што напісана ў гэтай кнізе? *(Чытае ўголас.)* “Дух Нікітрон, пакінь агонь, да мяне з’явіся, чалавекам абярніся!” *(Спалохана.)* Ой, што я чытаю!

Польмыя свечкі, што стаіць на сталe, раптоўна ўзнімаецца ўгору, з яго ўзнікае лёгкая і гнуткая чалавечая постаць, саскоквае на падлогу, і вось ужо над Амеліяй узвышаецца вялізны мурын у пунсвай вопратцы. Ад нечаканасці Амелія ледзь не страчвае прытомнасць і падае ў крэсла.

Н і к і т р о н. Навошта ты выклікала мяне, няшчасная?

Амелія. Я не хацела, гэта атрымалася выпадкова...

Нікітрон. Ты ўзяла кнігу варажбіта, пра-чытала магічнае заклінанне — і вось я з'явіўся. Кажы, чаго хочаш?

Амелія. Ты — Нікітрон?

Нікітрон. Так, я дух агню Нікітрон. А ты — Амелія. Я ведаю цябе, бо дапамагаў Чарнакніжніку наслаць на цябе той дзіўны сон, паверыўшы якому ты выйшла замуж за тутэйшага гаспадара.

Амелія (закрывае твар рукамі). Ах, які брудны падман! Я думала, што сапраўды мая дапамога, маё каханне выратуюць Альберта, што выходжу за яго па Божай волі...

Нікітрон. Не згадвай пры мне Бога, жанчына! Кажы хутчэй, якое ўчыніць зло, і я выканаю тваё жаданне.

Амелія (адымае рукі ад твару). Учыніць зло? Навошта? Калі ты хочаш для мяне нешта зрабіць — вярні мне Альберта, прасвятлі яго розум, змякчы сэрца.

Нікітрон (абурана). З такой просьбай ты звяртаешся да мяне, духа агню, утаймаванага Чарнакніжнікам дзеля таго, каб насылаць на людзей хваробы і няшчасці?!

Амелія (холадна). Калі ты не хочаш і не можаш рабіць дабро, — вяртайся туды, адкуль прыйшоў. Я шкадую, што выпадкова цябе патурбавала.

Нікітрон (рагоча). Ты шкадуеш і думаеш — гэтага дастаткова? *(Урачыста.)* Ведай жа: калі ты выклікала мяне і нічога не загадала, — я вымушаны забіць цябе.

Амелія (абыякава). Забі.

Нікітрон (расчараваны абыякавасцю Амеліі). Ты не баішся смерці, няшчасная?

Амелія. Пасля таго, што я даведалася, я не хачу жыць. Калі ты заб'еш мяне — ты зробіш добрую справу.

Нікітрон (аслупянела). Што?! Я зраблю добрую справу? Але гэта немагчыма.

А м е л і я. Аказваецца — магчыма.

Н і к і т р о н (у нерашучасці). Як жа быць? Забіць — нельга, не забіць — таксама нельга. Што б тут загадаў Чарнакніжнік?

А м е л і я (задумліва). Нікітрон, а чаму ты службыш Чарнакніжніку?

Н і к і т р о н. Таму што ён — гаспадар гэтае кнігі, а ў кнізе напісаны заклёны, якім падпарадкоўваюся я і сем маіх братоў: Ярон, Ірон, Кітрон, Фараон, Фаразон, Лідон і Сталідон. (*Узрадавана.*) Слухай, жанчына, прачытай заклён і выкліч аднаго з маіх братоў — няхай ён з табой разбіраецца!

А м е л і я. Твае браты таксама не могуць рабіць добрых спраў?

Н і к і т р о н. Мы можам рабіць толькі тое, што напісана ў гэтай кнізе. А ў кнізе нічога не напісана пра добрыя справы, яна створана дзеля зла.

А м е л і я. Не, не хачу я выклікаць тваіх братоў... Нікітрон, а чым вы займаліся да таго, як была напісана гэтая кніга?

Н і к і т р о н. О, шчаслівыя былі тыя часы! Мы лёталі ў касмічных сферах, сярод зорак і планетаў, дзе няма ні добра, ні зла, зямныя справы нас не датычылі, і мы пачуваліся свабоднымі.

А м е л і я. Значыць, трэба знішчыць жудасную кнігу, і ты зноў станеш свабодным.

Н і к і т р о н. Гэта было б цудоўна, толькі хто ж адважыцца на такое?

А м е л і я. Ну вось я вазьму зараз і спалю яе. (*Падносіць раскрытую кнігу да свечкі.*)

Н і к і т р о н (спыняе Амелію). Пачакай, неразумная жанчына!.. Кніга згарыць, але, па-першае, Чарнакніжнік можа аднавіць заклёны і напісаць новую кнігу, а па-другое...

А м е л і я. Што — па-другое? Кажы, чаму змоўк?

Раптоўна магутныя грымоты скаланаюць дом, на двары ўсчыняецца навальніца. Невядома скуль на стол спадае некалькі чорных крумкачыных пёраў, апаленых і смярдзючых.

Г о л а с П л а ч к і (рэхам). Нікчэмныя стварэнні... нікчэмныя стварэнні... кожны з вас будзе пакараны... адпаведна сваім грахам і ўчынкам... адпаведна сваім грахам і ўчынкам...

Г о л а с Т а м а ш а (рэхам). Божая кара... Божая кара нарэшце напаткала злога Чарнакніжніка і варажбіта... Чарнакніжніка і варажбіта...

А м е л і я (заціскае вушы). Што гэта, Нікітрон?

Нікітрон бярэ са стала крумкачыныя пёры, разглядае іх, паказвае Амеліі.

Н і к і т р о н. На небе ёсць перуны, магутнейшыя за Чарнакніжніка, мусіць, яны спапялілі яго. *(Звяртаецца ў прастору.)* О, браты мае, Ярон, Ірон, Кітрон, Фараон, Фаразон, Лідон, Сталідон! Няма ўжо таго варажбіта, што пры дапамозе заклёнаў знявольіў нас і прымушаў выконваць сваю волю!..

Амелія тым часам падносіць разгорнутую кнігу да свечкі, падпальвае і кідае ў камін. Нікітрон, пералічваючы імёны сваіх братоў, занадта позна заўважае гэта.

Н і к і т р о н. Няшчасная, што ты нарабіла! Я не паспеў сказаць табе: таго, хто знішчыць чароўную кнігу, чакае смерць!

А м е л і я (глядзіць на дагараючую кнігу). Я ўсё роўна спаліла б яе... Ах!..

Амелія знясілена хістаецца, Нікітрон хоча падтрымаць яе, але тут дзверы адчыняюцца, і ў вітальню ўваходзіць прамоклы шляхціц Завальня з ліхтаром у руках. Нікітрон адыходзіць углыб пакоя, і Завальня не заўважае яго.

З а в а л ь н я. Што з табой, Амелія?

Падбгае да Амеліі, але не паспявае падхапіць яе, і тая, страчваючы сілы, апускаецца на падлогу. Завальня нахіляецца, прыўзнімае Амелію, абняўшы яе за плечы.

Завальня. Табе блага, дачушка?

Амелія. Я спаліла кнігу Чарнакніжніка і цяпер паміраю... Але скажыце, дзядзечка, гэта дапамога Альберту?

Завальня. Твае пакуты, тваё каханне, дзіця маё, вымольваюць у Бога дараванне ягоных грахоў...

Амелія памірае на руках у шляхціца Завальні.

Завальня. О, Божа, яна памерла!

Нікітрон (глядзіць уверх). Яе душа ляціць на нябёсы так хутка, што нават мне, духу агню, яе не дагнаць. *(Знікае.)*

З'явасёмая

Тае ж начы на замчышчы. Святло ліхтара ў руках пана Альберта выхоплівае з цемры постаці Тамаша і Карпы, якія, адкінуўшы ўбок рыдлёўкі, нешта намацаваюць і шукаюць у разрытай яміне. З-за спіны пана Альберта назірае за вынікамі пошукаў Чарнакніжнік.

Альберт. Ну што вы там марудзіце! Хвіліну назад я выразна чуў, як рыдлёўка шкрабнула па жалезе. Мусіць, гэта куфар з золатам і каштоўнымі каменнямі!

Карпа. Не, гаспадар. Гэта цяжкі жалезны панцыр, які прыкрывае грудзі шкілета, а побач ляжаць іржавы меч і шалом. Паўсюль тут шкілеты: коці рук і ног у цяжкіх кайданых.

Тамаш. Бог не даруе нам здзек над магіламі гэтых няшчасных. Няма тут, паночку, ніякага скарбу, а калі ёсць — дык зачараваны, яго немагчыма дастаць, бо ён будзе ўсё глыбей і глыбей апускацца ў зямлю.

Альберт. Брыдка слухаць такую лухту, якую ты пляцеш, неразумны мужык!

Тамаш (унарта). А яшчэ я чуў, што недзе дасталі з зямлі зачараваны скарб, і калі нехта ўзяў адтуль толькі пенязь, таму чалавеку нейкая невядомая хвароба скруціла абедзве рукі.

Альберт. Мне ніякі пенязь не зашкодзіць. Бяры рыдлёўку і выкідвай з яміны гэтыя спаражненыя коці да д'ябла!

Пры гэтых словах пана Альберта магутныя гримоты скаланаюць зямлю, яркая маланка асвятляе велічную постаць кабеты ў белым як снег строі з чорным уборам на галаве, у чорным плашчы на плячах. Кабета трымае ў руках агнёвы меч, які рассякае паветра.

Плачка. Нікчэмныя стварэнні! Золату і срэбру прадалі вы свае душы. Думаючы адно пра багацце, вы зняважылі прах героя, які са славаю

скончыў тут жыццё. Прыйдзе час узняцца з магіл мёртвым, і вы будзеце зганьбаваныя перад усім светам!

На Чарнакніжніка грымоты, маланкі і словы Плачкі аказваюць жахлівае ўздзеянне. Пры кожным грукаце цела яго працінае сутарга, твар перакошваецца ад страху, злосці і бездапаможнасці. Спачатку ён спрабуе схавацца сярод руінаў, пасля — абяртаецца ў крумкача... Але Плачка ўзнямае агнёвы меч, з неба спадае імклівая маланка і спяляе чорную птушку.

Спалоханы Карпа ніцма падае на зямлю. Пан Альберт слупянее і страчвае мову. Тамаш багабязна жагнаецца.

Г о л а с А м е л і і (рэхам). Што гэта, Нікітрон?.. што гэта, Нікітрон...

Г о л а с Н і к і т р о н а (рэхам). На небе ёсць перуны, магутнейшыя за Чарнакніжніка...

Т а м а ш. Божая кара нарэшце напаткала злога Чарнакніжніка і варажбіта!

П л а ч к а (звяртаецца да людзей, гнейна). Шукаеце скарбаў у маім падземным палацы? Ад вашае хцівасці нідзе мне няма спакою. Няхай кожны з вас будзе пакараны адпаведна сваім грахам і ўчынкам!

Т а м а ш. Прабач мне, высакародная пані Плачка! Я не прагнуў багацця, не хацеў скарбаў — злая воля гаспадара прывяла мяне на замчышча.

П л а ч к а (да пана Альберта). О, няшчасны! Ты ўчыніў здзек над магіламі бацькоў, ты ўвайшоў у змову з ворагам і здрадзіў айчыне, зняславіў імя сваіх продкаў. Прагнуў раскошы і прывіднага багацця і не заўважыў побач з сабой багацця сапраўднага — шчырага, адданага кахання. Жыў як вар'ят, дык стань жа сапраўдным вар'ятам да канца дзён сваіх!

Пан Альберт з распачным крыкам кідаецца прэч з замчышча.

П л а ч к а (да Карны). Ты, служка, варты свайго гаспадара, хацеў купіць каханне за грошы і прадаў дзеля гэтага сваю нікчэмную душу д'яблу. Вяртайся ж дадому і даведайся, што ўчыніла ганарлівая дзяўчына, дзеля якой ты загубіў сваю душу.

Карпа ўзнямаецца з зямлі і панура брыдзе ўслед за панам Альбертам.

П л а ч к а (да Тамаша). Дарую табе, бо прыйшоў ты сюды не па сваёй волі. Ідзі і скажы прагным да багацця людзям: “Не дадуць вам шчасця скарбы, калі міласэрнасць не змякчыць вашае сэрца”. А сумленным, цнатлівым сынам маім скажы, што насоўваецца на наш край чорная хмара, і толькі мужнасць і любоў да бацькаўшчыны дапамогуць выстаць на гэтай зямлі сярод няшчасцяў і прыгнёту.

Тамаш схіляецца ў паклоне і пакідае замчышча.

П л а ч к а. Няма каму даверыць таямніцу сэрца майго!

Захутваецца ў чорны плашч і знікае сярод руінаў.

З'явацься мая

Вітальня панскага дома ў маёнтку Магільна праз месяц. Шляхціц Завальня збіраецца ў дарогу, аглядае шаблю і пісталеты. Селянін Тамаш дапамагае яму сабраць немудрагелістыя рэчы.

Т а м а ш. Ах, пане дабрадзею, на каго вы пакідаеце гэты дом, дзе раскашуюць няшчасці і смерць? Звар'яцелы гаспадар сядзіць нерухомы ў сваім пакоі і размаўляе толькі з ценом на сцяне. Добрая душа пані Амеліі не знайшла шчасця на зямлі і паспяшалася на нябёсы. Агапка збегла з нейкім малойцам, а Карпа, калі даведаўся пра гэта, павесіўся ў стайні.

З а в а л ь н я. Не вярэдзь раны майго сэрца, Тамаш. Шкада мне пана Альберта, хаця і справядліва пакараны ён Богам за свае цяжкія грахі. А няшчасная пані Амелія, цнатлівая і светлая, бы анёлак, яна за што пакутавала? Цяжка ўспомніць, што адбывалася ў гэтым доме. (*Уздыхае.*) Але яшчэ цяжэй чуць пра жахлівыя падзеі за яго сценамі. Спраўдзіліся папярэджанні Плачкі: ваяры Белае Сарокі ўварваліся ў наш край, рабуюць і забіваюць людзей, апаганьваюць святыні. А заможныя паны толькі пра тое і дбаюць, каб застацца пры багацці і раскошы, ашукваюць блізкіх і саміх сябе, балбочуць пра веру і любоў да бацькаўшчыны, а самі пільнуюць зручнага моманту, каб з выгадай перайсці на бок ворага. Ці ж можна ў такі час заставацца дома шляхціцу, рукі якога яшчэ не развучыліся трымаць зброю?

Т а м а ш. Што будзе з намі ўсімі, васпане, з нашай зямлёй, жыццём, верай? Няўжо няма ніякіх надзей на лепшае?

З а в а л ь н я. Шмат наш край зазнаў розных пераменаў шчасця і няшчасця. Веру, што знікнуць чорныя хмары, закрасуе вясна, прыйдзе радасць і на нашыя лугі і палаткі. Вось толькі ці дажывём мы да таго часу, ці нашыя дзеці, ці ўнукі — не ведаю... Аднак, Тамаш, развітваюся з табой. Адаю сваё жыццё ў божыя рукі. Можна і давядзецца яшчэ пабачыцца на

гэтай зямлі. Пакідаючы на цябе хворага пана Альберта, спадзяюся на тваю цярплівасць і міласэрнасць.

Т а м а ш. Няхай дапамагае вам Езус Хрыстус і Матка Боска! А я праводжу вас да ваколіцы, пане Завальня.

Завальня і Тамаш знікаюць за дзвярыма. З свайго пакоя выходзіць звар'яцелы гаспадар маёнтка, зацкавана азіраючыся. Цяжка пазнаць у гэтым хворым, разгубленым чалавеку ранейшага самаўпэўненага і жорсткага пана Альберта.

А л ь б е р т. Бачыце слёзы на маіх вачах? Іх вы раней ніколі не бачылі, вось якая перамена са мною. Цяпер іншыя маю погляды: тады б чалавек мог зрабіцца шчаслівым, калі б ператварыўся ў камень, калі б засыпаў яго пясок і нічога б не чуў і не бачыў, што дзеецца на свеце. Распавёў бы вам шмат, але баюся, бачыце: мухі ўсюды вакол нас лётаюць. Гэтыя прыкрыя стварэнні залятаюць і вылятаюць у адчыненае акно. Яны ўсё разнясуць па свеце, што ў нас чыніцца, як жывём, пра што гаворым, дзе і як молімся. А вы не заўважалі, якія гэтыя мухі страшныя? Я сяджу самотны ў сваім пакоі, а яны снуюцца вакол, са страхам паглядаю на іх, бо бачу, як яны перамяняюцца ў дзіўных монстраў, гэтыя іх страшныя крылы здаюцца фракамі на нязграбных людзях, а твары іхнія размаітае формы: адны круглыя, шырокія, з крывымі плямамі, другія — сухія з востраю бародкаю і доўгімі валасамі. І ўсе гэтыя страшыдлы глядзяць на мяне: адны здзекліва, другія пагрозліва. Мухі, мухі, паўсюль гэтыя мухі... (*Змайжае.*)

Падчас маналога пана Альберта дом ахутвае паўзмрок, з усіх дзвярэй і акон у вітальню набіваюцца прывіды, у якіх няцяжка пазнаць удзельнікаў прарочага сну Амеліі, а таксама нябожчыкаў, пачвараў і нават Белую Сароку і Чарнакніжніка (зрэшты, апошнія не выдзяляюцца з агульнага натоўпу, а Белая Сарока да таго ж не выглядае прыгожай і велічнай).

А л ь б е р т (сядае на падлогу). Сніўся мне дзіўны сон: бачыў я Амелію, быццам пераходзілі мы з ёй праз нейкую пустэльную, дзе шмат было страшных гадзюк. Яны ўвесь час заступалі нам шлях, нібыта хацелі ўтнуць. На захадзе ў чорных хмарах патухала сонца і шумеў голы лес. Амелія, не кажучы мне ані слова, усё далей і далей ішла, журботная, сярод нейкіх руінаў.

З’яўляецца душа Амеліі, бязважкая і светлая.

А л ь б е р т. Я ўбачыў недалёка ад дарогі яшчэ нейкіх жахлівых звяроў і закрычаў: “Амелія, давай вернемся дахаты. Нас напаткала цёмная ноч, а падарожжа небяспечнае”. Яна адказала мне, плачучы...

А м е л і я. О, доўгая і страшная будзе ноч! (*Становіцца за спінаю Альберта, кладзе рукі яму на плечы.*) Хутка звон і ранішняя малітва прывітаюць узыход сонца і разгоняць змрок. Гэтых звяроў я не баюся, але цябе яны могуць загрызці, дык не адыходзь ад мяне.

На авансэну выходзяць шляхціц Завальня і Плачка... Не, гэта толькі акцёры, якія іх ігралі. Бо сам спектакль скончыўся. Акцёры чытаюць “Малітву за Беларусь”, і па меры чытання святло ўсё больш разліваецца па сцэне, адсоўваючы змрок і жудасныя прывіды ў самы куток вітальні панскага дома ў маёнтку Магільна.

А к ц ё р. Божа ўсемагутны, адхіні напасці ад Бацькаўшчыны нашае Беларусі, захавай на вякі вечныя край вольным, зямлю плоднай, як маці вагітная, паветра чыстым, вадзі здаровай, нетры непарушанымі, каб цепшылася з ласкі Твае ўсё жывое: і чалавек, і птушка, і жывёліна, і рыба, і малая кузурка.

А к ц ё р к а. Уладару Нябесны, дабраслаў на еднасць і ўзаемадапамогу люд беларускі ў кожным месцы зямлі Твай, накіруй на шлях дабра і справядлівасці, спагады да блізкіх і далёкіх нашых.

А к ц ё р. Захавай ад варожага ўціску, вайны, голаду, мору, агню пякельнага, патопу, чорнае д'ябальскае сілы, а таксама ад брацкае нязгоды.

А к ц ё р к а. Памажы нам захаваць у сэрцах веру нашую і славіць Святое імя Тваё на святой мове нашай роднай беларускай.

А к ц ё р. Дай спазнаць літасць Тваю, выбач нам грахі нашыя: зласлівасць і гультайства, распусту і хціvasць, а роўна ж і абыякаvasць да лёсу Беларусі і да гора людскога.

А к ц ё р к а. Адвядзі нас ад спакусы, здрады і нявернасці, крывой прысягі, слоў аблудных і іншых учынкаў, што губяць душы нашыя і нясуць сорам Краю нашаму.

А к ц ё р. Сперажы нас, Божа, ад грэху халуіства, ад прыніжэння годнасці Бацькаўшчыны і нашага народу беларускага.

А к ц ё р к а. Не карай нас бяспамяцтвам і не дай забыцца святое мовы нашае беларускае, гісторыі і традыцыяў нашых, а дай сілы і шчырасці з адданай любоўю і пашанаю прымнажаць спрадвечнае і высакароднае, што стварылі для нас продкі нашыя.

А к ц ё р. Божа магутны, Божа літасцівы, пашлі нам сілы і цярпенне ў стараннях нашых аб росквіце і волі Бацькаўшчыны нашай, і дай нам бязмерную любоў, каб мы бясконца любілі святую Беларусь, і захавай яе нам на векі вечныя.

А к ц ё р к а. У імя Айца, і Сына, і Святога Духа. Аман.

Заслона.

ТАРАС НА ПАРНАСЕ

Народная забава змядзведзем
у 2-х дзелях

www.kamunikat.org

ДЗЕЙНЫЯАСОБЫ:

Тарас, палясоўшчык.

Параска, ягоная жонка, яна ж — *Гера*.

Зоська, іхняя дачка, яна ж — *Геба*.

Пан Севярын, ён жа — *Зеўс*.

Пані Вераніка, яна ж — *Венера*.

Грышка, малады селянін, ён жа — *Геркулес*.

Віктор, малады шляхіцц, ён жа — *Марс*.

Ахрэм, вясковы каваль, ён жа — *Вулкан*.

Сымон, вясковы музыка, ён жа — *Апалон*.

Базылька, вясковы п'яніца, ён жа — *Бахус*.

Амур, ён жа — *Статую Амура*.

1-ы Паэт, *2-гі Паэт*, *3-ці Паэт*, яны ж —

Слугі.

Німфы, *Музы*, *Механічныя дзеўкі*,

яны ж — *Вясковыя дзяўчаты*.

У п'есе выкарыстаны сюжэт беларускай
ананімнай паэмы “Тарас на Парнасе”
і фрагменты антычных твораў у вольным пераказе.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З'ява першая

Халоднай восеньскай раніцай у лесе. На паляну выходзіць палясоўшчык Тарас, сядзе на пянёк і вымае з кішэні люльку. За плячыма ў Тараса вісіць стрэльба.

Т а р а с (азіраецца навакол). Як прыгожа ў лесе! Цішыня, спакой, ажно душа спявае. Сярод бярозак ды сосен пачуваешся чалавекам. *(Няспешна набівае ў люльку тытунь.)* А дома — крык ды гвалт. Жонка лямантуе, каб я не цёгаўся з раніцы да вечара па лесе, а гаспадаркай займаўся. Нібыта я не на службу хаджу, а на шпацыр! Дачка плача, каб ёй новую спадніцу справілі, бо старую вецер прадзімае, а туды ўжо кавалеры зазіраюць. *(Выбівае крэсівам агонь і запальвае люльку.)* Што праўда, то праўда, кавалераў каля нашай Зоські як сабак круціцца. Дык жа выбрала сабе найгоршага з усіх, нават імя ў яго сабачае — Віктор. А Параска, дурніца, дачцэ патурае: маўляў, шляхціц, афіцэрскі чын мае, дачка паньй будзе. А я кажу: імя ў яго сабачае і нораў, чую, таксама! Толькі хто мяне цяпер слухаць хоча? *(Уздыхае.)* Эх, а раней у сям'і мір ды згода былі. Як мы з Параскай кахалі адно аднаго, як цешыліся з нараджэння Зоські! І дачка ўдалася на славу, спрытная ды разумная, мала што дзеўка. Любіла слухаць, як я расказваў пра птушак ды звяроў, пра дрэвы ды расліны. *(Уздыхае.)* Куды тое шчасце падзелася?.. *(Незадаволеная.)* Сёння вось заручыны ладзяць, гасцей запрасілі, а ў мяне нават не спыталіся: ухваляю я гэтыя заручыны ці не? Дык, можа, і не вяртацца мне сёння дадому, можа, ім без мяне будзе добра?

На паляну выходзяць пан Севярын з пані Веранікай. Пані Вераніка трымае мужа пад руку, у другой ружэ мае ларнетку, праз якую глядзіць на свет. Выглядае пані Вераніка сціплай і нават закамплексаванай.

Севярын (здзіўлена). Вачам сваім не веру: Тарас! На службе ў такі дзень!

Тарас (узнімаецца з пнянка і здымае капялюш.) Дзень добры, пане Севярын! *(Кланяецца.)* Дзень добры, пані Вераніка!

Севярын. Вось, Вераніка, перад намі выключны прыклад добрасумленнай працы. Вечарам у ягонай дачкі заручыны, запрошана поўная хата гасцей, а ён робіць абход!

Тарас. А як жа, паночку! Раптам які злодзей надумаецца дрэвы секчы?

Севярын (усхвалявана). Каб усе ў нашай краіне былі такія працавітыя, як Тарас! Уяўляеш, Вераніка, як бы мы багата зажылі, які парадак мелі б навакол? Чаму нейкія англічане, нейкія немцы могуць, а мы не?! Чаму мы такія...

Вераніка (цягне мужа за рукаў). Не трэба, Севярын.

Севярын (сумеўшыся). Хм. Прашу прабачэння.

Вераніка (да Тараса). Не затрымлівайся сёння доўга ў лесе, шаноўны Тарас. Памятай пра дачку, пра гасцей. Мы таксама прыедзем павіншаваць Зосю. Праўда, Севярын?

Севярын. Так.

Тарас. Дзякуй, пані. Для нашай сям'і гэта вялікі гонар. *(Кланяецца.)*

Севярын. Вераніка як родную дачку любіць сваю выхаванку. *(Важна.)* Яна ўжо і падарунак падрыхтавала.

Вераніка. Ц-с-с, Севярын! *(Далікатна заціскае мужу рот пальчыкамі.)* Не выдавай мае таямніцы.

Севярын. Маўчу, маўчу, золатка! Няхай твой падарунак будзе для іх неспадзяванкай. Да вечара, Тарас!

Т а р а с. Бывайце, пане дабрадзею!

Пан Севярын і пані Вераніка сыходзяць. Тарас праводзіць іх доўгім поглядам, потым зноў сядзе на пянёк.

Т а р а с. А ўсё пані Вераніка вінаватая. Як узяла яна да сябе нашую Зоську — ушчэнт сапсавала дзеўку. Я ж не супраць, каб дзіця чыгтаць-пісаць вучылася! Але навошта забіваць галаву вясковай дзяўчыне рознымі глупствамі з панскіх кніжак? Такі быў добры жаніх у Зоські: Грышка, Ахрэма-каваля сын. Мала што не шляхціц, не афіцэр. Затое зірнеш хлопцу ў вочы — залатую душу відаць. Мы з Ахрэмам ужо не адну пляшку выпілі за пчасце нашых дзяцей. Як раптам адмовіла Зоська Грышку, а знайшла сабе гэтага шылахвоста! (*Перадражнівае дачку.*) „Татачка, мне Грышка падабаецца, але гарэза-Амур выпусціў мне ў сэрца сваю зачараваную стралу, і я пакахала Віктора!” Каб вясковая дзяўчына такое казала! Цьфу, каб яно прапала! Узяць бы ў рукі лейцы ды перавесці добра табе, гэтаму Амуру ды пані Вераніцы разам з вамі! (*Рашуча.*) Не пайду на заручыны! Зусім дадому не вярнуся! Не слухаецца бацькі — застануся жыць у лесе.

Чуваць незвычайна гучны дзіцячы смех.

Т а р а с (азіраецца навакол). Што за дзіва?

Праз паляну праходзіць маленькі кучаравы хлопчык з лукам і калчанам, поўным стрэлаў, за плячыма.

А м у р. Ах, дзядзька Тарас! Кажаш, узяць лейцы ды перавесці? (*Смяецца.*) А ці здужаеш? (*Знікае між дрэваў.*)

Т а р а с (наўздагон). Ты чый, хлопчык? Нешта я цябе не прыпомню... Пачакай, што ты робіш адзін у лесе? (*Бяжыць услед за Амурам.*)

Смех узмацняецца, і ў лесе пачынае чыніцца нешта неверагоднае. Нібыта не восень, а вясна навокал: ярка свеціць сонца, пяюць птушкі.

На палянцу выбягае пані Вераніка, цягнучы за руку Віктора. Гэтым разам пані Вераніка ў яркай летняй сукенцы і паводзіць сябе надзвычай разняволена. Малады шляхціц відавочна саромеецца за паводзіны старэйшай ад яго жанчыны.

В е р а н і к а (гучна). Віктор! Любы Віктор!
Кахай мяне, мой мілы хлопчык!

В і к т о р (збянтэжана). Вераніка, нас могуць пачуць!

В е р а н і к а. Цалуй мяне горача, абдымай мяне моцна! Павалі мяне на верас і накінься на мяне, нібы драпежны звер!

В і к т о р (азіраецца). Вераніка, нас могуць убачыць!

В е р а н і к а. Няхай бачаць! (Дэкламуе.)

*Колькі нам ад старонніх хаваць палымянасць паглядаў
І цішком зазіраць у каханых сумных вочы?
Хай пра нашу пакуту ўсе ведаюць! Больш мы не ў стане
Жар пачуццяў трываць,
хай разлук нам ніхто не прарочыць.
Раз'яднаных кінжал, нас няхай назаўжды аб'яднае.
Толькі разам ісці па жыцці нам і ў смерць уваходзіць.*

(Круціць Віктора ў шалёным танцы.) Не хачу больш хавацца, не хачу нікога падманваць! Сёння мы зацалуем адзін аднаго насмерць.

В і к т о р. Сёння ў мяне заручыны з Зоськай.

В е р а н і к а. Памятаю, памятаю! Але што нам да гэтай дурненькай дзяўчынкі? Ты заўсёды будзеш належаць мне, Віктор. Будзеш вяртацца да мяне, як Адоніс да Венеры. А я здолею цябе затрымаць каля сябе. (Кладзецца на верас і цягне да сябе Віктора.) Хадзі да мяне, Віктор!

В і к т о р (без энтузіязму). Добра, толькі прашу цябе: не паадрывавай мне гузікі ад мундзіра.

Віктор асцярожна здымае мундзір і кладзецца побач з Веранікай, якая накідваецца на каханка „нібы драпежны звер”.

Удалечыні чуваць мядзведжы рык, які ўсё набліжаецца.

В і к т о р (усхопліваецца). Ты чула?

В е р а н і к а (незадаволена). Што сталася, мілы?

В і к т о р. Мядзведзь! *(Прыслухоўваецца.)* Ён бяжыць проста сюды! Уцякайма, Вераніка! *(Хапае мундзір.)*

В е р а н і к а (працягвае Віктору рукі). Ратуі мяне, мой адважны рыцар! Абараняй сваё каханне!

В і к т о р. Якое каханне?! У мяне няма з сабой зброі! *(Уцякае.)*

В е р а н і к а (разгублена). Віктор, ты куды? Не пакідай мяне адну! *(Плача.)*

На паляне з’яўляецца ўстрывожаны Тарас са стрэльбай у руках, заўважае пані Вераніку.

Т а р а с. Пані тут, адна?

В е р а н і к а. Усе пакінулі мяне, Тарас. Ратуі мяне, у цябе ёсць стрэльба!

Т а р а с. Эх, пані Вераніка! Мая стрэльба наладавана на цецерукоў, а не на мядзведзя. Няхай лепш пані ўцякае, а я паспрабую затрымаць звера!

Пані Вераніка ўцякае з паляны. Мядзведжы рык чуваць зусім блізка. Тарас трымае стрэльбу нападгатоў.

Т а р а с. Яму гэты шрот, што пчаліныя ўкусы. *(Бачыць між дрэў мядзведзя.)* Божа, але ж хароміна! *(Стралае.)* Ратуйце, святыя заступнікі! *(Стралае другі раз.)* Ну, усё, прапаў Тарас. *(Робіць некалькі крокаў назад і правальваецца ў яміну.)* А-а-а-а!

Мядзведжы рык сціхае, чуваць толькі крык Тараса— усё далей і цішэй.

З'явадругая

Ля падножжа гары Парнас. Гара абнесена высокім плеченым тынам. Пад драўлянай брамай чакаюць тры паэты. 1-ы паэт у дыхтоўным старадаўнім строі. Гэта Прыдворны Паэт. 2-гі паэт, у строгім сучасным гарнітуры з медалямі на штрыфлях, нервова ходзіць уздоўж брамы. Гэта Народны Паэт. 3-ці паэт стаіць крыху збоку і пра нешта марыць; апрануты ён як прадстаўнік эпохі рамантызму, а можа сімвалізму. Гэта Летуценны Паэт.

Н а р о д н ы П а э т (абурана). Што за жарты? Збіраюцца яны нам адчыняць ці не? Парнас, Парнас... Рэклама як у пяцізоркавым гатэлі, а парадкі як у калгаснай лазні!

П р ы д в о р н ы П а э т. Куды вы так спяшаецеся, шаноўны? Я вось ужо якое стагоддзе чакаю, а брама ні разу не адчынілася.

Н а р о д н ы П а э т. Вы мяне з сабой не раўняйце! Можа, вас увогуле там не хочучь бачыць. Напэўна, складалі сабе ўсё жыццё вершыкі ў гонар караля, ласаваліся з ягонага багатага стала, а цяпер на Парнас лезеце! (*Пагардліва.*) Хто вы такі? Мы вас у школе не праходзілі!

П р ы д в о р н ы П а э т (з пачуццём уласнай годнасці.) Так, я пісаў пра свайго караля: пра ягоныя вяселлі, пра нараджэнне ягоных дзяцей, пра слаўныя перамогі ў бітвах. А яшчэ я складаў цудоўныя гімны ў гонар Юпітэра, Апалона, Венеры ды іншых багоў. (*Паказвае рукой на стос рукапісаў ля фатэля.*) А вось вы, міласцівы панне, — атэіст, а таксама бессмяротнасці захацелі!

Н а р о д н ы П а э т. Я заслужыў бессмяротнасць сваімі творамі! (*Паказвае рукой на стос тамоў, што ляжыць каля брамы.*) Я пісаў пра народ, і народ зрабіў маё імя неўміручым.

П р ы д в о р н ы П а э т (скептычна). Народ таксама некаму служыў. І вы разам з ім. Якая ж паміж намі розніца?

Н а р о д н ы П а э т (з пафасам). Народ служыць народу! (Задаволены сваім выказаннем.) Дарэчы, выдатны лозунг. Трэба яго запісаць. (Вымае з кішэні нататнік з самапіскай і старанна занатоўвае сваю думку.)

П р ы д в о р н ы П а э т (звяртаецца да Летуценнага Паэта). Заўважце, ён яшчэ нешта піша. Можа, спадзяецца, што на Парнасе выдадуць чарговы том ягоных твораў? (Смяецца.)

Л е т у ц е н н ы П а э т (адрываецца ад сваіх мрояў). Што вы казалі?

Н а р о д н ы П а э т (да Летуценнага Паэта). А вы, калега, пра што пісалі? Каго вы ўслаўлялі ў сваіх творах? Народ ці арыстакратаў?

Л е т у ц е н н ы П а э т (збянтэжана). Прабачце, панове, мой адказ падасца вам дзіўным. Ва ўсіх сваіх творах я пісаў толькі пра Яе.

Н а р о д н ы П а э т (не зразумейшы). Пра што пісалі?

Прыдворны Паэт робіць непрыстойны жэст і хіхікае сабе ў кулак.

Л е т у ц е н н ы П а э т (сарамліва). Пра Яе. Пра Дзяўчыну, Музу, Таямнічую Пані, Мадонну. (Натхняецца.) Пра зямное ўвасабленне нябеснай прыгажосці, пра Аніму нашай мужчынскай душы, пра Сафію — вечную мудрасць і жаноцкасць Сусвету.

П р ы д в о р н ы П а э т (важна). Я таксама напісаў некалькі санетаў у гонар каралевы.

Л е т у ц е н н ы П а э т (асмялеўшы). Праз усё жыццё мне сніўся той самы сон. Нібыта я іду ўслед за незнаёмай жанчынай, крочу ўслед за ёй па гарадской вуліцы, палявой дарозе, лясной сцяжыне. Іду я не дзеля таго, каб некуды прыйсці, а толькі дзеля таго, каб даведацца, хто гэтая жанчына, каб пабачыць яе твар. Бо жанчына ніколі не паварочвалася да мяне тварам, і таму кожная дзяўчына, якая сустракалася мне ў рэальным жыцці, здава-

лася спачатку той Таямнічай Пані. Але толькі спачатку, потым ілюзія разбуралася, і я мусіў шукаць далей...

Народны Паэт (пагардліва). Усё зразумела: асацыяльная тэматыка, сучэльнае дэкадэнцтва. Наркатычныя галюцынацыі. Яшчэ горшы выпадак, чым у яго. (*Паказвае на Прыдворнага Паэта.*) Давядзецца мне аднаму ўзбірацца на Парнас. (*Падыходзіць да брамы.*) Гэй, адчыняйце! Так доўга чакаць ды яшчэ ў такой кампаніі!

Да падножжа гары падыходзіць Тарас, заўважае паэтаў і здымае капялюш у знак прывітання.

Тарас. Дзень добры, паночки!

Народны Паэт. Гэта яшчэ што за пудзіла?
Прыдворны Паэт (насмешліва). А гэта, шаноўны, — ваш народ, так бы мовіць, ягоная алегорыя.

Народны Паэт набліжаецца да Тараса і падазрона разглядае яго з усіх бакоў. Тарас пачуваецца ніякавата ад такой увагі незнаёмага пана.

Народны Паэт (да Тараса). Народны апавядальнік?

Тарас (не разумее). Што, паночку?

Народны Паэт. Я пытаюся: у якім жанры працуеш? Сагі? Быліны? Мангольскі эпас?

Тарас (спалохана). Ды не, я беларус. Палясоўшчык Тарас з Пуцявішча.

Народны Паэт. Бе-ла-рус... Зразумела: жарты, анекдоты. Запісваеш ці толькі распавядаеш?

Тарас. Пажартаваць люблю — праўду кажаш, пане. А вось анекдоты ў нашай вёсцы карчмар Іцка распавядае. Мы толькі слухаем.

Народны Паэт (з палёгкай). А я ўжо быў спалохаўся канкурэнцыі. (*Да Тараса.*) А на Парнас чаго прыпёрся, беларус? Чаму ты, а не Іцка?

Т а р а с. На які Парнас? Мне б дарогу дадому знайсці. (*Да астатніх паэтаў.*) Не падкажаце, як да Пуцявішча дабрацца, паночки?

П р ы д в о р н ы П а э т. Ніколі не чулі такой назвы. (*З іроніяй.*) Гэта дзе: у Францыі ці ў Італіі?

Л е т у ц е н н ы П а э т (задумліва). На сваім шляху я ніколі не сустракаў такога паселішча.

П р ы д в о р н ы П а э т (спачувальна). Сядай, селянін, адпачні крыху.

Т а р а с (ахвотна пагаджаецца). І то праўда.

Тарас сядзе каля брамы, вымае з кішэняў люльку, тытунь, крэсіва. Набіўшы люльку, выбівае агонь і зацягваецца. Дымок з люлькі ўзнямаецца высока над брамай.

Н а р о д н ы П а э т (касавурыца на Тараса). Гэтага нам толькі не ставала!

З нясцерпным віскатам іржавых завесаў брама адчыняецца і ўзнікае постаць Геркулеса.

Г е р к у л е с (пагрозліва). Хто тут асмеліўся псаваць боскае паветра смярдзючым зеллем?

Тарас падхопліваецца і спрабуе далоняй патушыць люльку. Паэты ва ўсе вочы глядзяць на Геркулеса.

П р ы д в о р н ы П а э т. Праз столькі стагоддзяў... адчынілася...

Л е т у ц е н н ы П а э т. Можа, за гэтай брамай я сустрэну Яе?

Н а р о д н ы П а э т. Нарэшце! (*Таронка збірае свае кнігі.*)

Т а р а с (да Геркулеса). Выбачайце, паночку, гэта я паліў. (*Не стрывайшы.*) Але наконт смярдзючага зелля — дарэмна кажаце. Добрая табака.

Народны Паэт з кніжкамі пад пахай адштурхоўвае Тараса і праціскваецца ў браму.

Н а р о д н ы П а э т (да Тараса). Лезеш тут са сваёй табакай!

Г е р к у л е с (хапае Народнага Паэта за каўнер). Ты куды?

Н а р о д н ы П а э т (з гонарам). Я — паэт!

П р ы д в о р н ы П а э т (наспешліва). І мы таксама.

Н а р о д н ы П а э т. Я — народны паэт! У мяне граматы, медалі. (*Дрыгае нагамі.*)

П р ы д в о р н ы П а э т. Шмат стагоддзяў сядзім мы пад гэтай брамай. Калі нас пусцяць на Парнас, шаноўны Геркулес?

Г е р к у л е с (рагоча). Вас — на Парнас? Ды тут багам мала месца. (*Да Народнага Паэта.*) А ну, пачакай.

Геркулес разварочвае Народнага Паэта да сябе задам і нагой дае яму выспятка. Тарас і астатнія паэты назіраюць за палётам небаракі.

Г е р к у л е с. Хто наступны?

П р ы д в о р н ы П а э т (асцярожна). Хіба Парнас не быў створаны багамі для паэтаў, пане Геркулес?

Г е р к у л е с. Мож, і быў для паэтаў, але цяпер сюды перасяліліся з Алімпу багі ды бессмяротныя героі. (*Б'е сябе кулаком у грудзі.*)

П р ы д в о р н ы П а э т. Што ж нам цяпер рабіць?

Г е р к у л е с. Не ведаю. Не мая гэта справа: паэтамі ды іншым валацугамі апякуецца ў нас Апа-лон. Да яго звяртайцеся. (*Пагрозліва.*) Яшчэ ёсць пытанні?

Паэты маўчаць. Тарас чухае патыліцу.

Т а р а с (адважваецца). Скажы, паночку, як мне адсюль да Пуцявішча дабрацца?

Г е р к у л е с (паціскае плячыма). Ніколі не чуў. (*Зачыняе за сабой браму.*)

Т а р а с. Эх, пракляты мядзведзь, ублытаўся я праз цябе ў гісторыю! Як я дадому дабаруся?

Брама зноў расчыняецца, паказваецца галава Геркулеса.

Г е р к у л е с (зацікаўлена). Што ты сказаў пра Мядзведзя?

Т а р а с. Кажу, ублытаўся я з-за яго ў гісторыю. Вялізны такі мядзведзь, як хароміна. Уцякаў я ад яго, уваліўся ў яміну і вось апынуўся невядома дзе. (*Разводзіць рукамі.*)

Г е р к у л е с. Чаму ты адразу не раскажаў пра Мядзведзя, дзівак? Хадзем са мной. (*Уцягвае Тараса ў браму.*)

П р ы д в о р н ы П а э т (найздагон). Шаноўны селянін, калі сустрэнеш там бога Апалона, нагадай яму пра нас!

Л е т у ц е н н ы П а э т (ухвалявана). Скажы Ёй, што я прыйшоў!

Брама зачыняецца.

Н а р о д н ы П а э т (збіраючы параскіданыя кніжкі). Якая несправядлівасць! Я напісаў дзесяць тамоў твораў — і мяне не прынялі. А гэты беларус распавёў адну байку пра мядзведзя — і, калі ласка, улез без чаргі! (*Падазрона.*) Можна, гэта ўсё ж такі Іцка?

З'яватрэця

На Парнасе. За вялізным сталом сядзяць багі, няспешна п'юць нектар і ядуць амброзію. Кідаецца ў вочы наяўнасць незанятых месцаў, пустуе і трон Зеўса. За сталом сабраліся: Гера, Геба, Апалон, Марс, Венера, Бахус, Вулкан. Вулкан сядзіць не на лаве, а ў адмысловай калясцы. Багам прыслугоўваюць німфы і музы, а Вулкану — дзве Мехаічныя дзеўкі. Каля стала круціцца Амур, трымаючы лук з парванай цецівой.

А м у р (да Вулкана). Дзядзька Вулкан, напраў мне лук!

В у л к а н. Каб ты зноў мне якую крыўду зрабіў? Не слухаеш маіх просьбаў — і я табе не дапамагу.

А м у р (да Апалона). Дзядзька Апалон, у мяне цеціва лопнула. Дапамажы нацягнуць!

А п а л о н (поркаецца з лірай). А ў мяне ў ліры лопнула струна. Як напраўлю, тады табе дапамагу.

А м у р (безнадзейна). Ды ты яе ўжо каторы дзень напраўляеш! (*Адыходзіць ад Апалона.*)

Б а х у с (весела). Давай, Амурчык, я табе дапамагу.

А м у р (хавае лук за спіну). Ты толькі сапсуеш, Бахус.

М а р с (нядобра ўсміхаецца). А мне таксама больш не давяраеш?

А м у р (сумна). Пасля тваёй дапамогі, Марс, я забіў з лука чалавека.

М а р с (задаволена). Дзеля таго і прыдуманы лук, каб забіваць.

А м у р. Пачакаю лепш Геркулеса. (*Сядае за стол.*)

Б а х у с. Геркулес на цябе злы, не разлічвай на ягоную дапамогу.

За сталом пануе напружаная цішыня, якую парушае Гера. Гера сядзіць поруч з пустым тронам Зеўса і з'яўляецца гаспадыняй стала.

Г е р а (ненатуральна бадзёра). Як прыемна, калі за сталом пануе мір ды згода! Зеўс быў бы задаволены.

В е н е р а (імгненна рэагуе). Колькі можна еспі посную амброзію? Жонка вярхоўнага бога магла б прыдумаць нешта смачнейшае!

Г е р а. Адна ты заўсёды незадаволеная, Венера. Прагнеш заняць маё месца? *(Да Вулкана.)* Вулкан, твая жонка занадта распускае язык. Сачы за яе паводзінамі.

В у л к а н (бурчыць). Гэтым разам яна кажэ праўду. Ежа ў нас не найлепшая, Гера.

Б а х у с. І пітво таксама. Колькі можна цягнуць гэты салодзенькі нектар?

Г е р а (строга). Мы мусім захоўваць традыцыі, устаноўленыя маім мужам.

М а р с. Навошта? Няма Зеўса, не трэба і ягоных традыцыяў. Завядзем новыя парадкі.

Г е р а. Ведаю, Марс, пра якія парадкі ты марыш. Табе толькі дай волю! *(Безабаронна.)* Прапанаваці б што добрае...

Б а х у с (ухопліваеца). Прапаную! Наладзім свята вінаграднай лазы! Віна і закускі будзе ўволю. А яшчэ музыка ды танцы да раніцы.

Большасць багоў вітае прапанову Бахуса задаволенымі воклічамі.

А п а л о н (скрозь зубы). Не называй гэтыя бязладныя гукі музыкай, а дзікунскія скокі — танцамі.

В е н е р а (абараняе Бахуса). Можэ і бязладныя, і дзікунскія, але весялейшыя за гукі тваёй ліры!

Г е б а (узнімаеца са свайго месца). Ах, як я хачу свята!

Г е р а. Сядай, Геба! Нават калі свята адбудзецца, ты на яго не пойдзеш.

Г е б а (сядае, пакрыўджаная). Цётачка Венера!

В е н е р а. А чаму ты ёй забараняеш ісці на свята, Гера? Геба ўжо дарослая дзяўчына, у яе ёсць жаніх.

Бахус (весела). Нават два!
Марс (настойліва). Я хачу бачыць сваю нявесту на свяце!

Гер а (стомлена). Марс, колькі можна табе казаць? Геба — нявеста Геркулеса. Такая была воля Зеўса.

Геба. Цётка Венера!

Венера. А ў дзяўчыны хто спытаўся? Каго яна кахае?

Геба (наспешліва). Я кахаю Марса!

Апалон (паглядзеўшы на Гебу). А не так даўно ты казалася, што кахаш Геркулеса.

Геба (разгублена). Я яшчэ не забралася. Таму і хачу пайсці на свята, каб выпрабаваць свае пачуцці.

Апалон (насмешліва). З усімі ахвотнікамі адразу.

Марс (усхопліваецца). Як ты смееш абражаць маю нявесту?

Гер а. Сядай, Марс! Змоўч, Апалон! Яшчэ раз паўтараю: Геба — нявеста Геркулеса. Ён і будзе клапаціцца пра ейны гонар.

Геба (капрызліва). Не пайду за Геркулеса! Ён некультурны!

Венера (заўважыўшы набліжэнне Геркулеса). А вось і сам герой. Ды яшчэ нейкага валацугу з сабой прывёў.

Перад сталом з'яўляюцца Геркулес з Тарасам. Багі са здзіўленнем разглядаюць Тараса, а Тарас — багоў.

Геркулес (самазадаволена). Вось! (Паказвае на Тараса.)

Тарас (вітаецца). Дзень добры, паночкі!

Гер а (строга). Якая „вось”, Геркулес? Навошта ты прывёў гэтага селяніна на Парнас?

Венера (насмешліва). Цікава, дзе ён яго знайшоў?

Бахус. Мяркуючы па мордзе — у карчме.

Геркулес (пакрыўджана). Ты на сваю морду зірні, Бахус. (Абвясічае.) Ён бачыў Мядзведзя!

Уражаныя багі ўскопліваюцца з-за стала, німфы і музы вішчаць ад страху. З цяжкасцю Геры ўдаецца на-весці парадак.

Г е р а. Ціха! Супакойцеся! Яшчэ нічога не вядома! (*Калі ўсе супакойваюцца, да Тараса.*) Распавядай!

Г е р к у л е с (*падбадзёрвае Тараса*). Раскажы ім, дзядзька, што з табой здарылася.

Т а р а с (*сумеўшыся*). А што расказваць? Значыцца, устаў я з першымі пеўнямі, стаў збірацца ў абход і падумаў, што няблага было б упалываць парачку цецерукоў. Узяў сваю старэнькую стрэльбу...

В е н е р а (*нецярпліва*). Што нам да тваіх пеўняў ды цецерукоў?! Ты пра Мядзведзя раскажвай!

Т а р а с (*пакрыўджана*). Як жа я, шаноўная пані, раскажу пра мядзведзя, не сказаўшы, што стрэльбу я набіў на цецерукоў? Бо пані Вераніка закрычала: „Тарас, ратуй мяне, у цябе ёсць стрэльба!” А я ёй адказваю: „Эх, пані Вераніка, стрэльба ў мяне ёсць, але наладавана яна шротам на цецерукоў!”

В е н е р а. Поўны ідыёт! Толькі Геркулес мог такога знайсці.

Г е р а. Пачакай, сялянін. Мы нічога не разумеем. Якая Вераніка, якая стрэльба? Ты бачыў Мядзведзя?

Т а р а с (*пакрыўджана*). Угу. Вялізны такі, як хароміна.

Г е р а. І што Ён табе сказаў?

Т а р а с (*здзіўлена*). Сказаў?..

В у л к а н (*крычыць са свайго месца*). Што ён загадаў нам перадаць?

Т а р а с (*асцярожна*). Рознае бачыў на сваім вяку, але каб мядзведзі размаўлялі... (*Баязліва азіраецца.*) Паночкі, мне дахаты трэба. Не падкажаце, як дабрацца да Пуцывішча?

У багоў адбываецца невялікая нарада. Тым часам да Тараса падыходзіць Амур і цягне яго за рукаў.

Амур. Дзядзька Тарас, яны не ведаюць дарогі да Пуцявішчча. Напраў мне лук, а я табе дадому дабрацца дапамагу. (*Працягвае Тарасу зламаны лук.*)

Тарас. Дзякуй табе, хлопчык. (*Углядаецца.*) Ці не цябе я сустрэў сёння ў лесе?

Амур. Ц-с-с-с! Нікому не кажы.

Тарас з Амурам сядваюць ля стала і напраўляюць лук. Нарада багоў заканчваецца сваркай.

Гера. Гэта знак перасцярогі! Калі мы не супылым сваркі ды звады, нас усіх чакае небыццё!

Венера. Гэта не той Мядзведзь! Няма чаго баяцца!

Вулкан. А раптам той? Як гэты чалавек апынуўся на Парнасе?

Марс. Геркулес наўмысна яго прывёў. (*Зняважліва.*) Упусці да багоў аднаго хама, ён і іншых за сабой прыцягне.

Геркулес. Ты зноў за сваё, Марс? Мала я табе бакі намяў? (*Заўважае, што Геба і Марс стаюць побач.*) А ну, адыдзі ад маёй нявесты!

Марс. Не для тваёй мужыцкай морды ласунак!

Геркулес. А вось гэты — для тваёй! (*Суне Марсу ў твар кулаком.*)

Марс (абражаны). Ён мяне пабіў! (*І тут жа сам б'е Геркулеса.*)

Пачынаецца ўсеагульная бойка. Венера накідваецца ззаду на Геркулеса, Гера спрабуе яе адцягнуць, тады Венера разварочваецца і пачынае тузацца з Герай.

Геба (крычыць). Мама! Цётка! (*Спрабуе расцягнуць Геру з Венерай.*)

Бахус прыходзіць на дапамогу Марсу, але Геркулес адштурхоўвае яго, і Бахус падае проста на Апалона, які быў сеў напраўляць сваю ліру.

А п а л о н. Ты парваў мне ўсе струны, дзікун!
(*Накідваецца на няшчаснага Бахуса.*)

Німфы Венеры тузаюцца з музамі Апалона. Узрадаваны Амур носіцца пасярод бойкі, успрымаючы яе як вясёлую забаву. Толькі Механічныя дзеўкі Вулкана не ўмешваюцца ў агульную тузаніну, але ўважліва сочаць, каб не сталася крыўды іхняму гаспадару, і адштурхоўваюць ад каляскі Вулкана празмерна актыўных музаў ды німфаў.

Тарас з асуджэннем глядзіць на бойку, потым не вытрымлівае, узнімае ўгору стрэльбу і дае залп адразу з двух ствалоў.

Бойка імгненна спыняецца. Німфы і музы падаюць на калені, багі ва ўсе вочы глядзяць на Тараса і на стрэльбу ў ягонай руцэ.

Г е б а (вішчыць). Татачка! (*Кідаецца на шыю Тарасу.*)

М а р с. Зноў у яго маланкі ды грымоты.

В е н е р а (са шкадаваннем). Не паспелі!

Г е р а (урачыста). Радуйцеся, багі і героі! Вялікі Зеўс вярнуўся ў сваім новым абліччы!

ДЗЕЯДРУГАЯ

З'явачацвёртая

На Парнасе. Ля трона Зеўса адбываецца размова Тараса з Герай.

Т а р а с (слёзна). Шаноўная пані, адпусці ты мяне дахаты! Ну, які з мяне Зеўс! Ты паглядзі: я — Тарас, палясоўшчык з Пуцявішча.

Г е р а. Зеўс любіць з'яўляцца ў іншых абліччах. Калі ён ператвараўся ў змяю, арла, быка, чаму б яму не ператварыцца ў палясоўшчыка? А маланкі ды гримоты — адзнакі ягонаў улады.

Т а р а с. Ды гэта звычайная старая стрэльба! (*Паказвае стрэльбу.*) Мехапізма! Хочаш, пані, пакажу, як дзейнічае?

Г е р а (спалохана). Не трэба! (*Закрывае рукамі вушы.*) Прызнайся: ты — Зеўс?

Т а р а с. От, чорт сваё — поп сваё! Тарас я, палясоўшчык! Мне дахаты трэба! (*Адварочваецца ад Геры.*)

Г е р а. Значыцца, не Зеўс. (*Задумліва.*) А можа, яно і лепш, што палясоўшчык? З Зеўсам было столькі клопатаў. (*Да Тараса.*) Паслухай, добры чалавек, а не мог бы ты пабыць Зеўсам?

Т а р а с (здзіўлена). Як гэта?

Г е р а. Цяжка мне адной без мужа з дзецьмі ўпраўляцца. Штодня ў нас сваркі ды бойкі. Застанься хоць на які час на Парнасе ды як след іх паграш.

Т а р а с. Але ж ты, пані, прыдумала!

Г е р а (проста). Няўжо я табе не падабаюся?

Т а р а с (міжволі разглядае Геру). Ды не, кабета ты нішто сабе, на маю Параску падобная. (*Успомніў-*

шы.) Толькі мне дахаты трэба! Мяне жонка чакае, у дачкі заручыны сёння.

Г е р а. Папанцавала тваёй жонцы мець такога рахманага мужа. І дачка ў вас, пэўна, не такая выкрутная, як мая Геба.

Т а р а с (махае рукой). Дзе там!

Г е р а (усхліпвае). А я ад Зеўса колькі нацярпелася! Ён толькі і рабіў, што лётаў за багінямі, німфамі ды звычайнымі кабетамі. А калі я спрабавала абуратца — роў на мяне як мядзведзь. Прывеў у сям'ю плойму сваіх пазашлюбных дзяцей, а цяпер, калі яны падраслі і нікога не слухаюцца, — недзе знік, пакінуўшы ўсё на мяне!

Т а р а с (асуджальна). Нядобра ён зрабіў. (Згадаўшы нешта.) А чаму, скажы, вы, багі, так мядзведзяў баіцеся?

Г е р а (выцірае слёзы хустачкай). Неўзабаве пасля таго, як мы перабраліся на Парнас, многія багі пачалі без следу знікаць: Афэна, Гермес, Веста. Спачатку мы думалі, што яны проста збеглі да людзей. Але потым Зеўс убачыў прарочы сон: вялізны Мядзведзь з'ядаў па чарзе ўсіх багоў. Зеўс сказаў, што Мядзведзя ўпотаікі выкармілі ў Тартары нашыя ворагі — тытаны, і што менавіта гэты Мядзведзь праглынуў гару Алімп, дзе мы раней жылі.

Т а р а с. Так, вялізны быў мядзведзь, як хароміна. (Паказвае, які быў мядзведзь.)

Г е р а. Можна, ён і Зеўса з'еў, калі той уганяўся за чарговай сялянкай? (Плача, прыхіліўшыся да Тараса.)

Т а р а с (суцяшае, як уме). Не бядуй, матухна Гера, вернецца твой мужык.

Г е р а. Я баюся! Застанься, Тарас! Я без цябе прападу! (Заходзіцца плачам.)

Т а р а с. І плачаш ты акурат як мая Параска. (Разгублена.) Не ведаю, што і сказаць. І дахаты трэба, і цябе ў бядзе пакідаць не выпадае.

Г е р а. Застанься хоць на некалькі дзён!

Т а р а с. Ну, добра. Толькі скажы мне, што трэба рабіць. Я ж ніколі богам не быў.

Г е р а (адразу супакойваецца). Рабіць якраз нічога не трэба, толькі загады аддаваць. Сядай вось на Зеўсаў трон і кіруй. Калі не — кліч мяне на дапамогу. (*Спрытна выцірае слёзы хусткай і сыходзіць.*)

Т а р а с (узбіраецца на трон). Ты куды, матухна Гера? (*Праводзіць Геру доўгім поглядам.*) Пайшла... Пэўна, гаспадарка чакае. (*Азіраецца навокал.*) Расказаць каму ў Пуцявішчы, што я багамі кіраваў, — не павераць. (*Заклапочана.*) Толькі Парасцы не буду прызнавацца — надта яна ў мяне раўнівая. А Зеўсава жонка — дужа прывабная кабета!

З'яўляюцца Бахус і Апалон, Бахус радасна ўсміхаецца Тарасу.

Б а х у с. Бацька, мы так рады, што ты вярнуўся! Мачыха нам жыцця не дае! А да мяне яшчэ і Апалон чэпіцца!

А п а л о н. Як жа да цябе не чапіцца, Бахус, калі ты ўвесь час нейкую шкоду робіш?

Т а р а с (насцярожана). Вам чаго, дзеткі?

Б а х у с. Бацька, я стараюся ўсіх павесяліць, з'яднаць, каб яны менш сварыліся паміж сабой. Цяпер вось хачу наладзіць свята вінаграднай лазы. Хіба гэта дрэнна?

Т а р а с (падазрона). А што гэта за свята такое?

Б а х у с. У гонар збору вінаграду з палёў. Калі ўсе п'юць віно, таньчаць, спяваюць песні. (*Здзіўлена.*) Ты што, забыўся, бацька?

Т а р а с (узрадавана). Ага, гэта як нашыя дажынкі! (*Да Апалона.*) Хіба гэта дрэнна, сыноч?

А п а л о н. Залежыць ад таго, колькі піць, як таньчыць і што спяваць.

Б а х у с. Не падабаецца яму нашая музыка.

Т а р а с (да Апалона). Узяў бы ты ды пайграў для іх на сваёй... падкове!

А п а л о н. Яны мяне не хочуць слухаць.

Т а р а с (круціць галавой). Не, дзеткі мае, так няможна. (*Злазіць з трона, падыходзіць да Бахуса*

з *Апалонам і абдымае іх.*) Калі хочаце свята — будзем яго ладзіць разам. Я таксама ў маладосці паскакаць любіў, такія-сякія песенькі памятаю. Я вам дапамагу!

Бахус. Вось гэта будзе свята дык свята!

Апалон (здзіўлена). Не памятаю, бацька, каб ты цікавіўся танцамі ды музыкай!

Тарас (да Апалона). Цябе тады яшчэ на свеце не было! (*Нешта ўспомніўшы.*) Паслухай, сынку, ледзь не забыўся: там пад брамай нейкія тры дзівакі цябе дабіваюцца. Кажуць, што яны паэты. Ты б запрасіў іх на свята, пачаставаў, няхай бы яны разам з намі паспявалі.

Апалон. Я зусім пра іх забыўся. Пасля таго, як на Парнас перасяліліся багі, тут стала не да паэзіі. (*Узрадавана.*) Я падзялюся з імі сваімі разважанымі пра Вечнае Хараство!

Тарас (занепакоена). Толькі не забудзься іх спачатку пачаставаць!

Бахус і Апалон сыходзяць. Тарас задаволена пацірае рукі.

Тарас. Ну вось, адных памірыў! Каб так і далей пайшло!

Уваходзяць Геркулес, Геба і Марс. Тарас спрытна залазіць на трон.

Геркулес. Бацька, рассудзі нас. Ты паабяцаў мне ў жонкі Гебу, а Марс яе баламуціць!

Марс. Геба — мая нявеста!

Тарас (да Геркулеса). Я паабяцаў?

Геркулес. Так, як узнагароду за мае дванаццаць подзвігаў. (*Пералічвае.*) Па-першае, я забіў Нямейскага льва. Па-другое, знішчыў Лярнейскую гідру. Па-трэцяе, злавіў Керынейскую лань. Па-чацвёртае, упаляваў Эрыманфскага дзіка. Па-пятае, разагнаў Стымфальскіх птушак. Па-шостае, ачысціў Аўгіевы стайні...

Т а р а с (перачыняе). Малайчына, хлопча!
(*Да Марса.*) Бачыш, як чалавек напрацаваўся, каб
ажаніцца? І не сорамна табе яму дарогу пера-
ходзіць?

М а р с. Геба не хоча Геркулеса.

Г е б а. Татачка, я кахаю Марса!

Г е р к у л е с (накрыўджана). А калісьці казалася,
што кахаеш мяне.

Г е б а. Пакуль ты свае дванаццаць подзвігаў
здзяйсняў, я перадумала!

Т а р а с. От, халера! (*Да Геркулеса.*) Здаліся
нам тыя подзвігі! Шкада мне цябе, сыноч, але пры-
мусам дзеўку замуж аддаваць не выпадае. Не тыя
цяпер часы.

Г е р к у л е с. Гэта ўсё Амур. Геба накруц-
іла яму вуха, вось ён і пакараў яе каханнем да
Марса.

М а р с (нагрозліва). Падбірай словы, чысціль-
шчык стайняў! Што значыць — пакараў?

Т а р а с (да Гебы). Было такое?

Г е б а (надзьмуўшыся). Падумаеш, пацягнула
раз-другі за вуха! Што, калі яно ў яго такое прываб-
нае, ружовае?

Т а р а с. Ясна, хто ва ўсім вінаваты! Паклічце
да мяне Амура!

Багі смяюцца з Тарасавага загаду.

Т а р а с (строга). Чаго рагочаце?

Г е б а. Ты забыўся, татачка, што Амур нікога
не слухаецца?

Т а р а с (недаверліва). Нават Зеўса? (*Задумва-
ецца.*) Што ж цяпер рабіць?

Г е б а. Не пайду за Геркулеса! (*Раве.*)

Т а р а с (да Гебы). Не раві! Слухайце мой загад,
хлопцы: пакуль дзеўка не разбярэцца са сваімі па-
чуццямі — ніякіх жаніцьбаў!

Г е б а (здзіўлена). А як я замуж хачу?

Т а р а с. Пачакаеш. Можна, за той час я нешта
прыдумаю.

Геба (з надзеяй). А на свята вінаграднай лазы можна?

Тарас. Можна. Будзеш разам з усімі карагоды вадзіць і спяваць песні.

Геба. Дык я не ўмею, татачка.

Тарас. Я цябе навучу. *(Да Геркулеса з Марсам.)* А вы глядзіце мне: каб ніякіх боек! *(Пагражае стрэльбай.)*

Геркулес (адыходзячы). Дарэмна ты, бацька, дазволіў Бахусу ладзіць свята. Ён як вып'е — што дурны робіцца.

Тарас. Бывае. Але добрае свята вам патрэбна. Я сам буду за парадкам сачыць.

Марс, Геба і Геркулес сыходзяць. Тарас выцірае рукавом світкі змакрэлы лоб.

Тарас. Уф, цяжка ім даць рады. Але ж і гэтым разам управіўся без Геры.

Тарас хоча злезці з трона, але тут з'яўляецца Вулкан на калясцы разам з Механічнымі дзеўкамі і Венерай. Венера трымаецца падкрэслена стрымана, стаіць перад тронам са сціпла апушчанымі вачыма.

Тарас (сам сабе, незадаволена). Зноў нейкія клопаты.

Вулкан. Шаноўны Зеўс, я, Вулкан, выношу на твой справядлівы суд скаргу на сваю жонку Венеру!

Тарас (недаверліва аглядае няўключду Вулкана і прыгажуню Венеру). А што здарылася?

Вулкан дае адной з Дзевак скрутак пергаменту, каб тая перадала яго Тарасу.

Тарас (наспешліва). Не трэба паперак! Раскажы сваімі словамі.

Вулкан (гучна). Распуснічае! *(Пераможна глядзіць на Венеру.)*

Венера. Ффі! (Адварочваецца.)

Вулкан (працягвае). Здраджвае мне з першым-лепшым, робіць з мяне смяшдыла перад багамі і людзьмі! (Глядзіць на Венеру.)

Венера. Ффу! (Паварочваецца да Вулкана.) А хто ўвесь час заглядаецца на маіх німфаў? Навошта ты змайстраваў сабе гэтых Механічных дзэвак?

Вулкан. Яны дапамагаюць мне працаваць у кузні!

Венера. А пасля працы ў чым яны табе дапамагаюць? (Адварочваецца.)

Тарас. Эх! (Злазіць з трона і падыходзіць да Вулкана.) Хлопча, а не мог бы ты разабрацца са сваёй жонкай без мяне? (Убок.) Няўжо, калі б я заспеў сваю Параску з суседам, я пацягнуў бы яе на суд да войта?

Вулкан. Што я толькі не рабіў з ёй, а яна і слухаць не хоча! Шаноўны Зеўс, на цябе апошняя надзея. Прыстраш яе маланкамі ды грыватамі! Можа, яна крыху пацішэе.

Тарас (чухае патыліцу). Ну, добра, паспрабую.

Вулкан робіць знак Механічным дзеўкам, тыя паслухмяна коцяць гаспадара дадому.

Тарас (спалохана). Гэй, хлопча, ты куды? (Баязліва азіраецца на Венеру і на ўсякі выпадак залазіць назад на трон.) Хм... (З цяжкасцю падбірае словы.) Нядобра, калі жонка не шануе свайго мужа, ганьбіць ягонае імя. Мужык твой цяжка працуе з раніцы да вечара, каб утрымаць сям'ю, а ты... А ты хвастом круціш. (Строгім голасам.) Ты кахаш свайго мужа, кабета?

Венера (узнімае вочы на Тараса). Не.

Тарас. А чаму выйшла за яго замуж?

Венера. Бо ты мне загадаў. (Падыходзіць да трона.)

Тарас (здзіўлена). Я?

Венера. Ты аддаў мяне замуж за кульгавага Вулкана, каб адвесці ад нас з табой падазрэнні Геры. (Стаўляе ножку на падножжа трона.)

Тарас (занепакоена). Ты пра што, кабета?

Венера (усміхаецца). Ах, Зеўс, усе, акрамя Вулкана, ведаюць, што мы з табой каханкі. (Залазіць на трон.) Я так рада, што ты нарэшце вярнуўся. Прызнайся мне, дзе ты бадзяўся, стары блазен? (Усмактваецца вуснамі ў вусны Тараса.)

Тарас (вырываецца). Матухна Гера!.. (Дарэмна спрабуе вызваліцца з абдымкаў Венеры.)

З'яўляецца Гера, імгненна ацэньвае сітуацыю.

Гера. Ах ты, стары памаўзліўца! А казаў: я — не Зеўс, я — палясоўшчык! І ты, самадайка, зноў за сваё. Ну, трымайцеся абодва! (Набліжаецца да трона.)

Западае раптоўная цемра, з якой даносяцца толькі крыкі Венеры.

З'яваптая

На Парнасе ў дзень Свята вінаграднай лазы. Пад дрэвамі, упрыгожанымі гірляндамі з плюшчу і дубовага вецця, накрыта некалькі сталоў. Тарас старанна вучыць німфаў ды музаў вадзіць карагоды і спяваць народныя песні. Разам з усімі таньчыць і спявае Геба. Німфы і музы хіхікаюць, але паслухмяна выконваюць загады Тараса. Тарасу дапамагае як умее Бахус, а Апалон грае для карагодніц на лютні.

Н і м ф ы, м у з ы (таньчаць і спяваюць):

Пойдзем, дзевачкі, у шчыры бор

Ды зрубаемо высокі клён,

Ды выкалемо тры дошчачкі,

Ды зробімо тры бочачкі:

У адной бочачцы — салодкі мядок,

У другой бочачцы — зялёна віно,

У трэцяй бочачцы — горкае піва...

З'яўляецца Гера, з цікавасцю назірае за карагодам.

Г е р а (*круціць галавой, да Тараса*). Няма вам чаго рабіць.

Н і м ф ы, м у з ы (таньчаць і спяваюць):

Салодок мядок — то для дзевачак,

Зялёна віно — то для малодачак,

А горкае піва — для малойчыкаў.

Пойдзем, дзевачкі, у шчыры бор

Ды зрубаемо высокі клён...

Т а р а с (*задаволена*). Вось цяпер добра, дзяўчаткі!

Німфы і музы са смехам разбягаюцца.

Г е б а. Ой, татачка, як мне падабаецца! Я пабегла пераапранацца! (*Бяжыць услед за німфамі ды музамі.*)

Б а х у с (*пляскае ў далоні*). Віват, бацька!

Т а р а с (*да Апалона*). А ты, сыноч, што скажаш?

Апалон (сур'ёзна). У гэтым відовішчы адчуваецца гармонія. (*Задумліва.*) Але мяне непакоіць рэфрэн: можа, яго ўзяць на паўтона ніжэй?

Тарас (паспешліва). Вядома, ніжэй! (*Змяняе тэму.*) Ты не забыўся пра паэтаў, сыноч?

Апалон. Па іх пайшоў Геркулес. Пайду, збяруся з думкамі. (*Сыходзіць.*)

Гера (скептычна). Усё роўна не паверу, што Бахус з Апалонам разам будуць вадзіць карагоды.

Бахус. Не любіце вы нас, спадарыня. (*Сыходзіць.*)

Тарас (лагодна). Дужа ты з імі строгая, матухна. А яны добрага слова ад цябе чакаюць.

Гера. Важдзешся ты з імі, як з роднымі дзецьмі, Тарас.

Тарас. Шкада мне іх, яны ж — амаль сіроты.

Гера (з сімпатыяй). Добры ты чалавек, Тарас. Але занадта даверлівы. З багамі так нельга.

Тарас. Не хвалойся, матухна. Усё будзе добра. Я сам буду пільнаваць парадку падчас свята. (*Узнімае ўгору стрэльбу.*)

Гера. Бачыла я, як і каго ты пільнуеш! (*Збіраецца сыходзіць.*)

Тарас. Матухна Гера, я ж табе ўжо раскажваў, як з той Венерай выйшла! Эх!.. (*Даганяе Геру.*)

Гера і Тарас сыходзяць. З'яўляецца Амур, а ўслед за ім Механічныя дзеўкі коцяць на калясцы Вулкана. Амур бегае паміж сталоў і каштуе стравы. Вулкан робіць знак сваім Дзеўкам, тыя спрабуюць злавіць Амура.

Вулкан (лісліва). Пачакай, хлопчык! Не ўцякай. Давай дамовімся. Я ж няшмат прашу: усяго адну стралу ў якую-небудзь німфачку. На святочную ноч. А я табе змайструю... ровар!

Амур толькі смяецца і бавіцца гульнёй у коткі-мышкі з Механічнымі дзеўкамі.

Вулкан (злосна). Ах ты, нягоднік! Не слухаешся маіх просьбаў! Скалечыў мне жыццё, а цяпер

уцякаеш! Лавіце яго, служкі! Хапайце і цягніце ў кузню! Я яму пакажу, як жартаваць з Вулканам!

Нечакана адна з Дзевак робіць нязграбны рух і са скрыгатам замірае на месцы. Другая Дзеўка са здзіўленнем глядзіць на сяброўку.

Вулкан. Што сталася? (*Зразумеўшы.*) Ну, вось, сапсаваў мне служку. Цяпер усю ноч замест таго, каб бавіцца з німфамі, давядзецца займацца рамонтам. Ах ты, шкоднік!

Вулкан робіць знак другой Дзеўцы, тая бярэ сапсаваную сяброўку і кладзе ўпоперак на каляску да гаспадара.

Вулкан (да Амура). Ну, пачакай, трапішся ты яшчэ мне ў рукі! Я табе прыпомню ўсе крыўды і здзекі!

Механічная дзеўка выкатвае каляску з Вулканам. Амур гарэзліва смяецца ім услед і бяжыць у іншы бок. З'яўляюцца Венера з Марсам.

Венера (трывожна азіраецца). Ты папярэдзіў Бахуса?

Марс. Лепш яму нічога не ведаць. Дзе соннае зелле?

Венера. Вось. (*Падае Марсу пляшачку.*) Быка зваліць з ног.

Марс (рашуча). Або сёння, або ніколі!

Венера. Так! Я больш не знясу выбрыкаў Геры!

Марс. Што робіць Зеўс?

Венера (усміхаецца). Водзіць з німфамі ды музамі карагоды. Зусім здзяцінеў.

Марс. А мая нявеста?

Венера (уздрыгвае). Твая нявеста?.. Бавіцца разам з усімі. (*Не вытрымлівае.*) Ах, Марс, аддаць цябе гэтай дзяўчынцы!

Марс. Геба — адзінае шлюбнае дзіця Зеўса з Герай. Не здабыўшы яе, я не здабуду ўлады.

Венера (туліцца да Марса). Я ўсё разумею, мілы. І ўсё ж... раўную!

Марс. Нават у сённяшняю ноч мы знойдзем для сябе хвілінку, Венера!

Венера з Марсам цалуюцца і імкліва сыходзяць. З'яўляецца Геркулес з Паэтамі.

Геркулес. Сядайце да стала, панове! Вышце віна, пакаштуйце страў. А я знайду Апалона. (*Сыходзіць.*)

Народны Паэт (задаволена). Зусім іншыя адносіны. Відаць, атрымаў па галаве ад начальства. (*Уважліва аглядае сталы.*) Які банкет у наш гонар наладзілі!

Прыдворны Паэт. Дзіўна: чаму багі жывуць не на Алімпе, а на Парнасе?

Летуценны Паэт. Можна таму, што ў іх ніхто ўжо не верыць і яны існуюць толькі як паэтычныя вобразы?

Паэты сядуць за стол. Прыдворны паэт налівае калегам віна з вялізнага гляка.

Прыдворны Паэт. Вашае здароўе, панове! За нашу бессмяротнасць!

Паэты выпіваюць і закусваюць. З'яўляецца Апалон разам з трыма музамі.

Музы займаюць месцы за спінамі паэтаў і прыслужваюць кожная свайму выбранніку.

Апалон (урачыста). Вітаю вас на Парнасе, паэты! Выбачайце, што вам доўга давялося бавіцца пад брамай, але вы будзеце ўзнагароджаны за сваю цярдлівасць. Вас чакае боскае Свята, раскоша для душы і для розуму.

Чуваць гучную музыку. З'яўляецца карагод німфаў на чале з Гебай. На іхніх галовах — вянкi з плюшчу і

дубовага лісця. Геба прыгожа ўбраная і размаляваная. Прыдворны і Народны Паэты як зачараваныя глядзяць на карагод, а музы міжвольна пачынаюць прытанцоўваць у такт музыцы.

*Н і м ф ы (спяваюць).
Царэўна-каралеўна
Вароты адпірала,
Па-за горадам хадзіла,
Жаніхоў выбірала.
Адчыніцесья, вароты,
Адчыніцесья, шырокі.
Выйдзі, выйдзі ў карагод,
Стань тут — падапрыся,
Каго любіш — пакланіся,
Харошанька прытанцуй,
Каго любіш — пацалуй...*

Карагод знікае, чуваць толькі музыку.

Н а р о д н ы П а э т (гучна). Выдатнае свята, шыкоўны банкет! Дзякуй арганізатарам! (*Узнімае келіх.*)

П р ы д в о р н ы П а э т (ветліва). Віват сонечнаму богу Апалону, апекуну мастацтва! (*Узнімае келіх.*)

А п а л о н (наблажліва). Я думаю, вы зразумелі, што не гэтае свята і не гэтае я маю на ўвазе. (*Робіць пагардлівы рух рукой у бок карагода і накрытых сталой.*) Не, браты мае! Вас чакае Свята Мудрасці, Боская вячэра. Я вырашыў адкрыць вам таямніцу боскага Хараства і сапраўднай Паэзіі, якая з Хараства нараджаецца і Хараству служыць...

Пачуўшы, што іх чакае, Прыдворны і Народны Паэты прыкметна расчароўваюцца і пачынаюць прыслухоўвацца больш да гукаў музыкі, чым да слоў прамоўцы. Толькі Летуценны Паэт уважліва глядзіць на Апалона, але, здаецца, думае пра нешта сваё.

А п а л о н (пачынае). З юнацкіх гадоў вабіць чалавека цялесная прыгажосць, і кахае ён адно з прыгожых целаў, і з гэтага кахання нараджаюцца думкі ды вобразы. Але неўзабаве чалавек заўважае, што прыгажосць каханага ім цела і прыгажосць іншых целаў — нібыта сёстры родныя, і што, калі хоча ён шукаць прыгажосць, — мусіць адплюшчыць вочы і ўбачыць, што ва ўсіх целах тая самая прыгажосць тоіцца. І калі ён гэта ўбачыць, пачынае ўсе прыгожыя целы кахаць, а колішнія жарсць да аднаго цела згасаць у ім пачынае, здаецца слабой і нявартай...

Прыдворны Паэт налівае ў келіхі віна, шматзначна падміргвае і разам з Народным Паэтам выпівае.

А п а л о н. Потым чалавек пачынае больш цаніць прыгажосць душэўную, чым цялесную, і калі сустрае шчырую душу, хаця і не ў квітнеючым целе, пачынае гэтую душу любіць і клапаціцца пра яе. З часам заўважыць ён прыгажосць учынкаў і цнотаў, і тады цялесная прыгажосць здасца яму зусім марнай і падманлівай. Ад цнотаў пяройдзе ён да навук і мастацтваў і калі іхняе харакство спазнае, калі на сапраўдныя скарбы прыгажосці натрапіць, не будзе ўжо як нявольнік прывязаны да адной з формаў прыгажосці, не будзе безаглядна кахаць аднаго чалавека ці любіць адзін занятак.

Народны Паэт не вытрымлівае, хапае за руку адну з музаў і цягне за сабой у той бок, адкуль чуецца музыка. Прыдворны Паэт таксама ўзнімаецца з-за стала, галантна прапаноўвае руку сваёй музе, і яны сыходзяць.

А п а л о н (натхнёна). Не, ён у адкрытае мора прыгажосці ўжо выплыў і, калі разгледзіцца як след, пачне ствараць словы і думкі вялікія ды дасканалыя, гнаны наперад невераемай прагаю пазнання, ажно пакуль сілаў у той працы не набярэцца ды гарту... І вось тады здарыцца цуд: аб'явіцца яму Прыгажосць сама ў сабе, Харакство дасканалае!

Трэцяя муза нахіляецца над Летуценным Паэтам, потым настойліва торгае яго за рукаў. Але Летуценны Паэт не заўважае яе, бо не можа адарваць вачэй ад твару Апалона. Сумна ўздыхнуўшы, муза сыходзіць услед за сяброўкамі.

А п а л о н. Адкрыецца перад ім тое, да чаго ён імкнуўся ўсё жыццё: ён убачыць Хараство Вечнае, якое не нараджаецца і не памірае, не выглядае з аднаго боку прывабным, а з іншага — пачварным, аднаго разу — сапраўдным, а другога — уяўным; яно ані лепшае ў параўнанні з нечым, ані горшае і не такое, што для аднаго чалавека прыгожае, а для іншага — брыдкае...

Нечакана Летуценны Паэт усхопліваецца з-за стала.

Л е т у ц е н н ы П а э т (у адчай). Усё жыццё шукаць Яе, зрабіць гэта сэнсам існавання і творчасці, летуценіць, сніць!.. І раптам убачыць Ягоны твар! (*Хапаецца за галаву.*) Божа, што за насмешка лёсу! (*У паніцы ўцякае, не разбіраючы дарогі.*)

А п а л о н (экзальтавана). І вось той, хто ад кахання да прыгожых целаў пачынаў, а потым узнімаўся ўсё вышэй і вышэй ажно да спазнання Вечнага Хараства, толькі той здольны ствараць Сапраўдную Паэзію: не вобразы Сусвету, а самі Сусветы, і, ствараючы Сусветы, ён робіцца каханкам багоў і можа марыць пра Неўміручасць! (*Раптам заўважае, што застаўся без слухачоў, пахмурнее.*) І гэтыя не жадаюць мяне слухаць. (*З горыччу.*) Аднаму Платону спадабаліся мае разважанні.

Апалон імкліва сыходзіць. З'яўляюцца Марс, Геркулес і Бахус. Бахус нясе на плячы вялізны глянк з віном.

Б а х у с (увесь час азіраецца). Адарвалі мяне ад забавы! Такія танцы, музыка! А вам толькі Геба ў галаве!

М а р с. Мы з Геркулесам мусім вырашыць лёс Гебы ў адкрытым двубоі. Будзеш нам суддзёй, Бахус.

Геркулес. Але я ўжо перамог цябе ў вольнай барацьбе!

Марс. Затое я быў лепшы на мячах. Паспрабуем пшчася яшчэ раз!

Геркулес (са шкадаваннем). Бацька забараніў бойкі.

Марс. А хто кажа пра бойкі? Наладзім спаборніцтва: хто больш вып'е?

Бахус. Вось гэта мне па душы. У такой справе я магу быць суддзёй!

Геркулес (здзіўлена). Хіба гэта спаборніцтва?

Бахус. Сапраўдны асілак пазнаецца не па колькасці забітых ворагаў, а па колькасці выпітых келіхаў!

Марс (да Геркулеса). Што, баішся?

Геркулес (рашуча). Налівай, Бахус!

Бахус налівае віно з гляка ў два келіхі.

Марс (нечакана). А якая прыгожая Геба ў вянку з дубовага лісця ды ў святочным убранні!

Геркулес і Бахус міжволі азіраюцца, шукаючы вачыма Гебу. Марс у гэты час падмешвае ў келіх Геркулеса соннае зелле. Не знайшоўшы вачыма Гебу, Бахус з Геркулесам недаўменна глядзяць на Марса.

Марс (усміхаецца). Гэта я так, прыгадаў. (*Узімае келіх.*) Здароўе маёй нявесты Гебы!

Геркулес (хапае кубак). Здароўе маёй нявесты Гебы!

Марс з Геркулесам выпіваюць віно са сваіх келіхаў, Бахус прыкладаецца да гляка.

Геркулес (выпіўшы, да Бахуса). А ты чаго п'еш?

Бахус (разважліва). Як я магу не выпіць за здароўе вашай нявесты? Па другому келіху, хлопцы? (*Налівае.*)

Геркулес. Я больш люблю кулачныя баі. Не так галава баліць. (*Пазяхае.*)

Марс (усміхаецца). Можа, адступішся ад Гебы?

Геркулес моўчкі хапае келіх і выпівае. Марс толькі падносіць свой келіх да вуснаў. Бахус зноў прыкладаецца да гляка.

Геркулес (катэгарычна). Суддзя не п'е! (*Хістаецца і апускаецца на зямлю.*)

Бахус (здзіўлена). Ты што? Зваліўся пасля другога келіха! Уставай, Геркулес!

Марс. Не чапай яго. Вып'ем за маю перамогу, Бахус. (*Падносіць келіх да вуснаў.*)

Геркулес. Я зараз устану, толькі крыху пасплю. (*Засынае.*)

Бахус. Шчыра кажучы, я стаўляў на Геркулеса. (*Добра прыкладаецца да гляка.*)

З'яўляецца Венера, ацэньвае сітуацыю.

Венера (паказвае на Геркулеса). Гатовы?

Марс. Як бачыш.

Бахус (падазрона глядзіць на Венеру і Марса). Зноў вы нешта намудрылі. І мяне ўблыталі. (*Прыкладаецца да гляка.*) Пайду я лепш займуся святам. (*Незадаволена прыслухоўваецца.*) Не падабецца мне гэтая музыка! (*Сыходзіць.*)

Марс (праводзіць Бахуса поглядам). І гэты гатовы. Як з Герай?

Венера (самазадаволена). Я завабіла яе ў сваю спачывальню і зачыніла. (*Усміхаецца.*) Яна думала, што я там з Зеўсам.

Марс. Толькі Зеўс застаўся на нашай дарозе.

Венера (падыходзіць). Ты не забудзешся пра мяне, калі станеш вярхоўным богам, Марс? (*Абдымае Марса.*)

Марс (важна). Я буду кахаць цябе як вярхоўны бог.

Венера (убок). Клянуся, у гэтым няма нічога асаблівага. *(Да Марса.)* А як жа Геба?

Марс (пахіснуўшыся). Яна будзе прыслугоўваць нам за сталом і сцяльці ложак.

Венера. Бачу, віно падзейнічала не толькі на Геркулеса. Дай я адап'ю яго з тваіх п'яніх вуснаў!

Венера з Марсам мілююцца.

Нечакана музыка змяняецца: з мілагучнай і павольнай яна робіцца парывістай і трывожнай. Замест лютняў і арфаў гучаць бубны, трашчоткі, пішчалкі.

З'яўляецца Геба.

Геба. Марс, любы мой, я цябе паўсюль шукаю... *(Заўважае Венеру ў абдымках Марса.)* Цётка Венера?! *(Пра ўсё здагадаўшыся.)* Ах! *(Закрывае твар рукамі.)*

Марс. Геба, я табе зараз усё растлумачу... *(Робіць крок да Гебы.)*

Венера (не адпускае Марса). Не трэба, Марс. У нас ёсць больш важныя справы. Займіся лепш Геркулесам.

Марс бярэ Геркулеса за ногі і валачэ са сцэны. Пераможна зірнуўшы на Гебу, Венера сыходзіць услед за каханкам. Геба апускаецца на зямлю і горка плача.

Праз сцэну прабягаюць, узяўшыся за рукі, дзве німфы, потым — Народны Паэт з німфай, потым з'яўляецца Амур. Амур падыходзіць ззаду да Гебы, ласкава гладзіць яе па галаве і бяжыць далей.

Уваходзіць Тарас, заўважае Гебу.

Тарас. Дзіва нейкае: куды ўсе падзеліся? Не магу знайсці ні Апалона, ні Геркулеса, ні тваёй маці. Добра, хоць на цябе натрапіў. *(Заўважае, што Геба плача.)* Што здарылася, дачушка? Чаму ты плачаш?

Геба (скрозь слёзы). Ён мяне больш не кахае!

Тарас (сядае побач з Гебай). Хто?

Геба. Марс!

Тарас. Дзякуй Богу! Радавацца трэба!

Г е б а. Яны цалаваліся з Венерай!

Т а р а с. Вось неўгамонная кабета! Нікому праходу не дае! (*Ласкава.*) Выкінь з галавы гэтага залётніка, дачушка. Ідзі лепш павадзі карагоды ды паспявай песні.

Г е б а. Няма карагодаў! І песні іншыя... (*Туліца да Тараса.*) Я баюся, татачка!

Т а р а с. Як няма? (*Прыслухоўваецца.*) І праўда, музыка нейкая дзіўная. (*Заклапочана.*) Трэба ісці паглядзець, што там робіцца. Каб у якую шкоду не ўбіліся. (*Узнімаецца на ногі.*)

З'яўляецца працэсія вакханак, якая складаецца з німфаў, музаў ды двух паэтаў, убранных як сатыры. На вялізным шчыце, як на троне, вакханкі нясуць Бахуса. Крыху збоку трымаюцца Венера і Марс.

Н і м ф ы, М у з ы (у экстазе):
Эвой, эвой! Ён набліжаецца!
Хто на дарозе, хто на дарозе?
Сыдзіце, схавайцеся за сценамі,
Альбо слаўце яго гімнамі
Ды шалёнымі оргіямі!
Набліжаецца наш каханы Бог
Бахус, уладар Сусвету!
Шал, шал! Эвой!..

Б а х у с (крычыць ва ўвесь голас). Йо! Йо! Да-рогу!

Т а р а с. Божухна, няўжо сканчэнне свету?! (*Жагнаецца.*)

Венера падыходзіць да Бахуса і нешта гаворыць яму, паказваючы на Гебу.

Б а х у с. Хто асмеліўся арасіць наш шлях слязьмі? Хто не радуецца святу Бахуса?

Бахус робіць знак паэтам-сатырам, тыя хапаюць Гебу і цягнуць да бліжэйшага дрэва.

Т а р а с (строга). Вы што выбрабляеце, шалапу-ты? А ну, пусціце дзеўку!

Бахус робіць знак вакханкам. Вакханкі апускаюць шчыт з Бахусам на зямлю і накідваюцца на Тараса.

Т а р а с (спрабуе адбівацца). Дзяўчаткі, дзяўчаткі! Ачмурэлі вы ці што? Парвеце кашулю! Не казычыце мяне, я гэтага не люблю! Пусціце, я загадваю! Куды, ведзьмы? Аддайце стрэльбу!

Сатыры прывязваюць Гебу да аднаго дрэва, вакханкі Тараса — да другога. Адна з вакханак урачыста падносіць Тарасаву стрэльбу Бахусу. Бахус бярэ стрэльбу за рулю і ўзнямае над галавой.

Т а р а с (крычыць). Што робіш, нячыстая сіла?!
М а р с (працягвае руку). Не, Бахус! Аддай мне!

Бахус з усяе сілы лупіць прыкладам аб зямлю. Прыклад адвальваецца ад рулі.

Т а р а с (з болем). Мая старэнькая стрэльба...
Б а х у с. Канец уладзе Зеўса!

М а р с (непрыязна). Дарэмна ты гэта зрабіў, Бахус. Маланкі ды грымоты яшчэ б спатрэбіліся.

Б а х у с. Досьць нас палохалі маланкамі ды грымотамі! (*Кідае нядобры погляд на Марса.*) Канец усякай уладзе! (*Да вакханак.*) Праўда, сёстры? Ё! Ё! Свабода, шал! (*Пускаецца ў скокі.*)

Н і м ф ы, М у з ы (адгукаюцца). Эвой! Эвой! Дарогу Бахусу! (*Скачуць вакол прывязанага да дрэва Тараса.*)

М а р с (ціха, да Венеры). Маем першы бунт.

В е н е р а (ціха, да Марса). Няхай Бахус нацешыцца. Сёння ягоная ноч. (*Падыходзіць да вакханак.*) А з гэтым, які не слухаўся волі Бахуса, што зробім, сёстры? (*Паказвае на Тараса.*)

Н і м ф ы, М у з ы. Заказычам яго насмерць! Зацалуем яго!

Т а р а с. Апамятайцеся, бессаромніцы!
В е н е р а. А можа, зробім з ім тое, што ён зрабіў са сваім бацькам Кронам?

Н і м ф ы, М у з ы. Скінем яго ў Тартар!
В е н е р а (набліжаецца да Тараса). А мо — тое, што Крон зрабіў са сваім бацькам Уранам?

Н і м ф ы, М у з ы. Аскапім яго! Пазбавім яго мужчынскае сілы!

Т а р а с (з жахам). Святыя заступнікі!

З'яўляецца заспаны Геркулес: ён скача на абедзвюх нагах як верабей, бо ногі ў яго звязаны разам, а рукі прывязаны да тулава.

Г е р к у л е с. Трымайся, бацька! Я іду табе на дапамогу!

Н і м ф ы, М у з ы (заўважыўшы Геркулеса). Эвой! Эвой! Хто на дарозе?

Геркулес разрывае пугы на руках, але пры гэтым падае. Бахус робіць знак вакханкам і сатырам, тыя накідваюцца на Геркулеса. Усчыняецца страшэнны вярхал.

Г е б а (крычыць). Пусціце яго! Я яго кахаю!

Марс падыходзіць да Тараса і вымае з ножнаў кароткі меч.

Чуваць магутны мядзведжы рык. Багі, вакханкі, сатыры — усе нерухомеюць і насцярожана прыслухоўваюцца. Мядзведжы рык паўтараецца зноў, гэтым разам бліжэй.

Б а х у с (працверазейшы). Мядзведзь!

Багі, вакханкі, сатыры з крыкам разбягаюцца. Застаюцца толькі прывязаныя да дрэваў Тарас і Геба ды Геркулес, які сядзіць на зямлі са звязанымі нагамі.

Прыбгае вясёлы Амур, глядзіць на прывязаных Тараса і Гебу.

А м у р. Тут яны, дзядзька Зеўс!

З'яўляецца вярхоўны бог Зеўс у накінутай на плечы
мядзведжай скуры. Выглядае ён велічна і сярдзіта.

Г е р к у л е с (лыпае вачыма). Зеўс! У сваім
сапраўдным абліччы!

Г е б а (узрадавана). Татачка!

З'явашостая

Ля падножжа Парнаса. Каля брамы сядзяць Зеўс з Тарасам і па чарзе пацягваюць люльку.

Зеўс. Такое вось жыццё, братка Тарас. З жонкай мы сварымся трэба — не трэба. Дзецці свой розум маюць і мяне слухацца не хочуць. А сілы ў мяне ўжо не тыя. Так апрыкла ўсё, што захацелася збегчы ў лес і пажыць аднаму, далей ад усіх клопатаў. Разумееш мяне?

Тарас. Чаму ж не? Я з адной дачкой не магу даць рады, а ў цябе столькі дзяцей ды яшчэ, выбачай, ад розных жонак.

Зеўс (разважліва). Вядома, і я не без граху. Гера нездарма на мяне злуецца. Але што я зраблю, калі ў мяне натура такая: да прыгожых жанок ахвочая?

Тарас. Бывае. А жонка ў цябе добрая. Душэўная кабеціна. Цяжка ёй адной з гаспадаркай упраўляцца. Ты ўжо не кідай яе больш.

Зеўс. Ды ўжо не кіну. Можа, неяк памірымся. І з дзецьмі разбяруся. Цяпер я ведаю, хто з іх чаго варты. Не крыўдуй, браце, што давялося ўлезці ў маю скуру і ледзь сваёй не пазбыцца.

Тарас. Ды я не крыўдую. І не такія гісторыі з палясоўшчыкамі здараюцца.

Зеўс (штурхае Тараса пад бок). А лоўка я з мядзведзем прыдумаў? Каб не разбегліся, пакуль мяне няма, з Парнасу.

Тарас. Лоўка, пане. Толькі ты другі раз так не жаргуй: раптам у мяне не шротам, а сапраўднымі зарадамі стрэльба будзе наладавана? (*Успомніўшы.*) От, халера ясная!

Зеўс. Што такое?

Тарас. Стрэльбу ж маю старэнькую нягоднік Бахус зламаў! Застаўся я напроціў зімы без зброі.

Зеўс. Не бядуй, будзе табе новая стрэльба. (*Важна.*) Слова Зеўса.

З-за брамы выбягае вясёлы Амур і носіцца з гіканнем уздоўж тыну: гуляе ў індзейцаў.

З е ў с. А вось і Амур. Ён пакажа табе дарогу дахаты. (*Шэптам.*) Сцеражыся гэтага хлопчыка, Тарас. З-за яго ўсе нашыя беды. Сёння ён добры, рахманы, але хто ведае, што яму заўтра ў галаву стрэльне?

У браме паказваецца Гера. Заўважыўшы яе, Зеўс пахмурнее, аддае люльку Тарасу і ўзнімаецца з зямлі.

З е ў с (да Тараса). А можа, застанешся яшчэ на пару дзён, братка? Справім Геркулесу з Гебай вяселле...

Т а р а с. Дзякуй, пане, але не магу. Параскрадуць без мяне ўвесь лес. (*Змрачнее.*) Ды і ў сям'і клопатаў хапае. У маёй дачкі таксама вяселле неўзабаве. Заходзьце лепш вы да мяне.

З е ў с. Што ж, бывай, Тарас. Заўсёды будзем рады бачыць цябе на Парнасе. (*Паглядзеўшы на Геру.*) Гм.

Зеўс па-прыяцельску абдымае Тараса і сыходзіць, старанна абмінаючы Геру. Пачакаўшы, пакуль Зеўс знікне за брамай, Гера падыходзіць да Тараса.

Г е р а. Вяртаешся дадому?

Т а р а с. Так, матухна, час вяртацца. (*Разводзіць рукамі.*) Выбачай, калі што не так было. (*Уздыхае.*) Не ўправіўся я з роляй бога. Цяжкая гэта праца.

Г е р а. Што ты, Тарас! Ты нам усім дапамог. Геба зноў кахае Геркулеса. Бахус памірыўся з Апафонам. Вярнуўся Зеўс. (*Няўпэўнена.*) Можа, усё неяк наладзіцца.

Т а р а с. Не сумнявайся, матухна. Шчасця вам і добрабыту!

Г е р а. І тваёй сям'і таксама, Тарас. (*Нямела.*) Ты казаў, што твая жонка дужа да мяне падобная?

Т а р а с. Так. (*Уздыхае.*) Асабліва калі плача.

Г е б а. То ўспомніш калі і пра мяне, як будзеш глядзець на сваю жонку.

Т а р а с. Бывай, матухна Гера.

Тарас здымае капялюш і кланяецца. Гера набліжаецца і цалуе Тараса.

Г е р а. На развітанне.

А м у р (*падбягае і цягне Тараса за рукаў*). Хадзем, дзядзька Тарас. А то яна зараз раўці пачне, а ты да жаночых слёз дужа чулы.

Тарас з Амурам сыходзяць. Гера глядзіць ім услед і... выцірае слёзы хустачкай.

З'явасёмая

На двары перад Тарасавай хатай. За вялікім сталом сабраліся госці, якія прыйшлі на заручыны Зоські: каваль Ахрэм, музыка Сымон, вышвіхоа Базылька ды іншыя. Бракуе за сталом толькі гаспадароў.

З'яўляецца Параска.

П а р а с к а (разгублена). Няма! Я ўсе вочы прагледзела: ці не ідзе хто па дарозе з лесу? Нікога не відаць... (*Вінавата.*) Ешце, піце, гасцейкі дарагія, а гаспадар пазней падыдзе.

Б а з ы л ь к а (задзірліва). А можа, ён не рады гасцям?

С ы м о н (жартуе). Ці дачку не хоча замуж аддаваць?

П а р а с к а. Што вы! Ведаеце, якая ў майго Тараса нялёгкая служба? Пакуль увесь лес абыдзе, агледзіць балоты... Вось і спазняецца.

Б а з ы л ь к а. Давядзецца піць за сябе і за Тараса!

С ы м о н. Ты, Базылька, і за чацвярых управішся. (*Настройвае дуду.*)

А х р э м. Каб толькі з ім бяда якая не здарылася...

П а р а с к а (ціха). Ох, не кажы, Ахрэм: я ўсіх супакойваю, а ў самой сэрца— ёк ды ёк! Дзе ён, гора маё, падзеўся?

З'яўляецца Тарас, са здзіўленнем аглядае гасцей.

З о с ь к а (першая заўважае бацьку). Татачка!

А х р э м (паказвае Парасцы на Тараса). Не хвалюйся, кума.

Госці радаснымі воклічамі вітаюць Тараса, узнімаюць чаркі.

П а р а с к а (падышоўшы да Тараса). Дзе ты ходзіш, валацуга? Калі такое было, каб госці гаспадара чакалі?!

Т а р а с (перасмяглымі вуснамі). Гэта ўжо вяселле? Колькі дзён мяне не было?

П а р а с к а (падазрона). Ты што, прыняў ужо на душу? Раніцай мы з табой размаўлялі! Заручыны ў Зоські.

Сымон грае на дудзе, хлопцы і дзяўчаты пускаюцца ў скокі.

Т а р а с. Ага. (Шукае некага вачыма.) А дзе жаніх?

П а р а с к а. Не бачыш хіба? Таньчыць з Зоськай!

Т а р а с. Грышка?

А х р э м (да Тараса). Сядай, кум, вып'ем за шчасце нашых дзяцей! Шкада, мая Даміцэля не дажыла... Дужа ёй ваша Зоська падабалася.

Тарас з Параскай сядаюць за стол каля Ахрэма, выпіваюць і ядуць. Нечакана сярод танцораў адбываецца замаяшанне, музыка сціхае. Сутыкнуліся дзве пары: Грышка з Зоськай ды Віктор з нейкай дзяўчынай. І вось ужо Грышку ды Віктора расцягваюць у розныя бакі.

Т а р а с (здзіўлена). Во, і гэты, з сабачым імем, тут!

В і к т о р. Ён першы мяне штурхнуў! (Насмешліва.) Вядома, таньчыць не ўмее, хам!

Г р ы ш к а (узрываецца). Брэша, сабака! Знарок на нас з Зоськай наляцеў! (Да Віктора.) Мала я табе бакі намаў?

В і к т о р. Патрабую сатысфакцыі!

З о с ь к а (плача). Вікторчык, ты ж абяцаў, што ціхенька сядзець будзеш... Казаў, што ты культурны...

Нечакана госці пачынаюць трывожна азірацца і перашэптвацца: „Прыехалі!”, „З падарункам!”.

С ы м о н (да танцораў). Ціха ўсе! Разыдзіцеся! Пан з паняй прыехалі!

Уваходзяць пан Севярын з пані Веранікай. Услед за імі слугі нясуць нешта, захінутае ў тканіну. Тарас з Параскай выходзяць насустрач ганаровым гасцям і кланяюцца.

Севярын. А вось і мы! Дзень добры ў хату! Дзе нарачоныя? Зоська, пакажвай свайго выбранніка!

Зоська выштурхоўвае наперад Грышку, які пачуваецца ніякавата: пані Вераніка разглядае яго праз ларнетку.

Севярын. Але ж і асілак! Такі з голымі рукамі на мядзведзя выйдзе! (*З пафасам.*) Я заўсёды казаў, што наш народ — магутны духам і здаровы целам, і калі ён абудзіцца ад свайго пракаветнага сну...

Вераніка (*цягне мужа за рукаў*). Севярын, не трэба! Падарунак!

Севярын (*спаханіўшыся*). Ах, так. Я пра іншае хацеў сказаць: мы прывезлі нарачоным падарунак.

Пан Севярын робіць знак слугам. Слугі стаўляюць падстаўку на стол і здымаюць тканіну. Перад вачыма гасцей з'яўляецца бронзавая статуя Амура ў натуральную велічыню. Западае мёртвая ціша. Пан Севярын самазадаволена абводзіць позіркам прысутных, але не бачыць радасці на іхніх тварах.

Севярын (*няўпэўнена*). Гэта Вераніка прыдумала.

Пані Вераніка падыходзіць да статуі, раскрывае маленькую кніжачку і зачытвае, звяртаючыся да Зоські з Грышкам.

В е р а н і к а.

*На каленях у маці маленькі Амур забайляўся,
Душы нашыя жменяй*

кідаў ён на стол, быццам косці.

Смак жыцця чалавечага

ў радасці светлай каханья.

Прэч трывогі!

Адпушчаны час на зямлі нам кароткі.

Тут, цяпер — пацалункі,

віно, танцы, кветак гірлянды!

Сёння шчасце шукайце, бо заўтра...

А хто пэўны заўтра?

(Загортвае кніжачку і гаворыць сваімі словамі.)

Няхай гэты гарэзлівы хлопчык не пакідае вас, мае любыя, і ад ягоных стрэлаў родзяцца такія ж прыгожыя дзеці, як ён сам! *(Чырванее і вяртаецца да мужа.)*

З о с ь к а (ненатуральна радасным голасам).

Ах, пані Вераніка! Які цудоўны падарунак! Дзякуй вам, пані!

Зоська кланяецца і штурхае ў бок Грышку. Грышка таксама кланяецца. Госці па-ранейшаму маўчаць.

П а р а с к а (нейпапад). Зусім як сапраўдны! На Базылькавага сыночка падобны!

Базылька падыходзіць да статуі і ўважліва разглядае Амура. Госці перашэптваюцца і хіхікаюць.

С е в я р ы н (бадзёра). А ў мяне таксама ёсць падарунак! Праўда, не для нарачонах, няхай яны не крыўдуюць. *(Да Тараса.)* Тарас, хачу ўзнагародзіць цябе за верную службу.

Пан Севярын робіць знак аднаму са слугаў, які трымае ў руках нейкі скрутак. Слуга разварочвае скрутак і падае пану Севярыну паляўнічую стрэльбу.

Севярын (аддае стрэльбу Тарасу). Бяры, Тарас.

Ахрэ (не вытрымлівае). Вось гэта падарунак!

Госці шумнымі воклічамі вітаюць з'яўленне стрэльбы.

Тарас (не верыць сваім вачам). Стрэльба! Нявюткая! Ангельская! (Расчулена.) Пане Севярын, ды дзеля такой стрэльбы... я з раніцы да ночы буду лес пільнаваць!

Севярын (з пафасам). І памятай, братка: калі праб'е доўгачаканая гадзіна, я таксама выйду са сваім народам супраць... (Разгублена.) Супраць... (Да жонкі.) Супраць каго я выйду, дарагая?

Вераніка (мякка). Севярын, не трэба.

Базыль (крычыць). Чарку шанюўным гасцям!

Параска (усплёскае рукамі). І праўда, што ж мы стаім? Прашу за стол, дарагія госцейкі.

Усе ахвотна сядваюць за стол. Параска ўсаджвае на ганаровыя месцы пана Севярына і пані Вераніку, потым вяртаецца за Тарасам, які не можа наглядзецца на стрэльбу.

Параска. А ты чаго як ёлуп пасярод двара стаіш? Сядай за стол!

Тарас (нераводзіць погляд са стрэльбы на жонку). Параска, скажы: ты сумавала па мне?

Параска (здзіўлена). Што? (Ледзь не сядзе на зямлю.)

Тарас. Я пытаюся: ты рада, што я вярнуўся?

Параска. Вядома, рада. Хвалявалася, каб з табою якая прыгода не здарылася. (Уважліва глядзіць на мужа.) Ты дзе быў, Тарас?

Тарас. Даруй, калі апошнім часам што не так было. Усё наладзіцца. Дай я цябе пацалую, жоначка. (Цалуе Параску.) Багіня ты мая!

П а р а с к а (расчулена). Сядай за стол, Тараска. Пэўна, згаладаўся за дзень.

Параска ідзе да гасцей, але некалькі разоў азіраецца на Тараса і шчасліва ўсміхаецца. Тарас уважліва аглядае застолле. Ягоны позірк спыняецца на Базыльку, які стаіць перад статуяй Амура і з ідыёцкім выглядам торкае ў статулю пальцам.

А м у р (не вытрымлівае). Ідзі да ліха, дзядзька! Чаго прычапіўся? *(Саскоквае са стала і, пакаштаваўшы нейкую страву, бяжыць прэч.)*

Б а з ы л ь к а (працірае вочы). Во напіўся!

Музыка Сымон грае на дудзе, госці ідуць танчыць. Падчас танцу добра відаць, што на нагах у многіх — сандалі, а з-пад сялянскай вопраткі выбіваецца антычнае адзенне.

З а с л о н а.

ЗВЕСТКІ ПРА П'ЕСЫ:

“Стомлены д’ябал”. Упершыню апублікавана: “Калосе”. 2000. №7. Поўны выарыянт: Сучасная беларуская драматургія. Мінск, 2003. Пастаўлена: Люблінскі тэатр імя Ю. Астэрвы (Польшча), Тэатр беларускай драматургіі “Вольная сцена” (Мінск).

“Легенда пра Машэку”. Упершыню апублікавана: “Маладосць”, 2004, № ... Пастаўлена: Магілёўскі абласны драматычны тэатр.

“Звар’яцелы Альберт”. Упершыню апублікавана: “Тэатральная Беларусь”, 1991, №2. Пастаўлена: Гомельскі абласны драматычны тэатр.

“Тарас на Парнасе”. Упершыню апублікавана: “Arche”, 2004, № ... Пастаўлена: Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа (Віцебск), Тэатр Юнага Гледача (Мінск).

Змест

Герменеўтычная драматургія, або актуалізацыя забытых сэнсаў.....	3
---	---

СТОМЛЕНЫ Д'ЯБАЛ

Фантасмагорыя ў 2-х дзеях з жыцця і літаратуры беларусаў.....	13
ДЗЕЯ ПЕРШАЯ	14
ДЗЕЯ ДРУГАЯ.....	41

ЛЕГЕНДА ПРА МАШЭКУ

Старадаўняе паданне ў 2-х дзеях.....	55
ДЗЕЯ ПЕРШАЯ	56
ДЗЕЯ ДРУГАЯ.....	85
ЭПІЛОГ	111

ЗВАР'ЯЦЕЛЫ АЛЬБЕРТ

П'еса-містыфікацыя ў 2-х дзеях паводле твораў Яна Баршчэўскага.....	113
ДЗЕЯ ПЕРШАЯ	114
ДЗЕЯ ДРУГАЯ.....	140

ТАРАСНА ПАРНАСЕ

Народная забава з мядзведзем у 2-х дзеях	163
ДЗЕЯ ПЕРШАЯ	164
ДЗЕЯ ДРУГАЯ.....	181

Літаратурна-мастацкае выданне

Сяргей Кавалёў

Стомлены д'ябал

П'есы

Карэктар **Н. Кучмель**

Макет **Д. Сільвановіч**

На вокладцы выкарыстаная карціна У.Акулава.

Падпісана ў друк 08.04.2004 г. Фармат 84×108 1/32.

Папера афсетная. Надрукавана на рызографе.

Гарнітура «Schoolbook». Ум. друк. арк. 11,34.

Ул.-выд. арк, 11,5. Наклад 400 асоб.

Выдавец І. П. Логвінаў

220050, г. Менск, пр-т Ф. Скарыны, 19–5.

Ліцэнзія ЛВ № 522 ад 16.04.2002 г.

logvinovpress@mail.ru

Друк вокладкі

ТДА «НоваПрынт»,

220047, г. Менск, вул. Купрэвіча, 2.

Ліцэнзія ЛП № 285 ад 28.07.1998 г.

Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па друку.

Замова № 576.